

1/7/2012

LOTTE
BABET
JEURSEN

‘DES EXPECTATIONS DE L’ÉDUCATION’, DE KEUZE
VOOR ONDERWIJS EN CULTURELE STIJLEN IN
BAMAKO, MALI

Universiteit Leiden – Master thesis Cultural Anthropology and
Development Sociology | Begeleider: Jan Jansen | Studentnummer
s1199048

Onderwijs en culturele stijlen in Mali

Lotte Babet Jeursen

S1199048

Universiteit Leiden

Begeleider: Jan Jansen

Juli 2012

Op de voorkant van deze thesis staat een door de auteur gemaakte foto, gemaakt in de wijk Badalabougou Est te Bamako, Mali. Vier jonge vrouwen wachten om de straat over te steken in kleding die veel verraad over hun persoonlijke situatie, bijvoorbeeld of zij getrouwd zijn of niet. Deze accenten zitten verborgen in klederdracht bij vrouwen.

Voorwoord: Onderzoek in Mali

Het verblijf in Mali voor mijn masteronderzoek zou rustig verlopen. Althans, mits ik niet naar het noorden af zou reizen waar rebellen plaatsvinden en er gerichte acties tegen toeristen en westerlingen plaatsvinden door Toearegs, die verbonden zijn met terroristenbeweging Al Qaeda. De beruchte regio Tombouctou is 900 kilometer verwijderd ten noorden van de hoofdstad Bamako, waar ik drie maanden zou gaan wonen. Drie maanden zijn het er bijna geworden, door een week eerder te moeten vertrekken. Want hoewel Bamako al jaren veilig is, Mali's democratie al een jarenlange voorbeeldfunctie heeft voor de roerige regio West-Afrika, verliep mijn verblijf niet geheel rustig: op 21 maart 2012 vond er een staatsgreep plaats in de hoofdstad. Twee weken voor mijn vertrek. Deze kwam, tevens voor lokale bevolking, niet geheel verwacht. Ondanks verschillende protesten en demonstraties begin februari, waarbij er autobanden in brand werden gestoken en er zogenoemde 'road blocks' werden gemaakt, waarbij er geen verkeer meer mogelijk was in en uit het stadscentrum, werd dit niet als levensbedreigend gezien; mensen gingen rustig door met hun dagelijkse activiteiten. Het vond immers een kilometer verderop plaats, dus wat hadden zij er mee te maken? Die nacht van 21 op 22 maart dat er geruchten gingen dat er rebellen het presidentieel paleis hadden bezet, plus het nationale televisiestation en er rondom geweren werden afgevuurd, kwam dan ook redelijk uit de lucht vallen. Een week na de staatsgreep vertrok ik, direct nadat de landsgrenzen weer waren opengesteld. Met alsnog een voldaan gevoel wat betreft mijn onderzoek (ik had immers de 2,5 maand ervoor nuttige informatie weten op te halen), maar met een nare nasmaak: hoe had dit kunnen gebeuren? Mijn nieuwe Malinese vrienden waren geïnteresseerd in politiek, maar zagen dit ook niet aankomen. Nu nog steeds is er helaas nog steeds geen duidelijkheid over wat er met het land moet gebeuren; of de staat Azawad erkend wordt, waar de groeperingen in het noorden voor strijden, is nog maar de vraag. Of dit wel of niet zal gebeuren, beide situaties zal desastreuze gevolgen hebben voor meerdere bevolkingsgroepen. Inmiddels zijn er al meer dan 300.000 Malinezen gevlucht naar buurlanden. Gevechten in de hoofdstad blijven aanhouden en de sfeer wordt grimmiger. Tijdens het schrijven van mijn thesis was het moeilijk deze ontwikkelingen niet te veel naar voren te laten komen, dit had immers niets met mijn onderwerp te maken en ik hoefde het daarom ook niet bij het schrijven te betrekken. Hoe dan ook, mijn sleutelinformanten, die ik tevens mijn vrienden kan noemen, Salifou, Yaya en Doudou, hebben mij enorm geholpen met het verzamelen van nuttige informatie. Ik hoop dat zij snel weer in een stabiele democratie zullen leven, zoals we van Mali gewend zijn.

Inhoudsopgave:

Voorwoord - Onderzoek in Mali

1. Inleiding	5
2. Theoretische onderbouwing	8
2.1.1. Onderwijs in ontwikkelingslanden in een breder perspectief	8
2.1.2. Onderwijskundige perspectieven	9
2.2. Onderwijs in Mali	10
2.2.1. Koranscholen en de majlis	11
2.2.2. Medersas en Franstalig onderwijs	12
2.3. Het N'ko	13
2.4. Culturele stijlen	14
3. Methodologische verantwoording	15
3.1. Onderzoeksmethoden	15
3.2. Sleutelinformanten	19
3.3. Ethiek en de American Anthropological Association	22
4. Context hoofdstuk: Naar school in Bamako	24
5. Thema 1: De waardering van bepaalde onderwijssystemen	30
5.1. De 'officiële overheidsschool' versus Koranschool	30
5.2. Toekomstperspectieven	36
5.3. Uitzonderingen	39
5.4. Het N'ko	41
6. Thema 2: Culturele stijlen in Bamako	44
6.1. Hip in de hoofdstad	44
6.2. Religieus in Bamako	49
6.3. Toegang tot technologieën versus 'het oude Afrika'	51
6.4. De donkere kant van een stad	54
7. Analyse en conclusies	59
8. Nawoord	64
9. Bibliografie	65
Bijlage: Samenvatting in het Frans, taal van onderzoeksgebied	67

1. Inleiding

Het onderzoek dat ik van januari tot en met maar 2012 heb uitgevoerd in Mali, heeft als belangrijkste onderwerp het volgen van onderwijs. Wereldwijd wordt dit als zeer waardevol geacht; in de Millennium Development Goals van de Verenigde Naties wordt in 'Target 2.A.' het doel gesteld dat in 2015, jongens en meisjes over de hele wereld de mogelijkheid krijgen om een complete opleiding op de basisschool te volgen. hiervoor moet niet alleen worden gezorgd dat elk kind toegang heeft tot onderwijs, maar er moeten ook genoeg leraren en klaslokalen aanwezig zijn (website UN; geraadpleegd op 08/11/11). Een streven vanuit goede intenties. Het volgen van onderwijs wordt immers als één van de waardevolste componenten gezien voor de samenleving. Door kinderen onderwijs te laten volgen, hebben zij zicht op een betere toekomst en dus een beter leven. Vanwege de initiatieven die uit organisaties zoals de Verenigde Naties komen, is de norm uiteraard een universele pedagogiek met hooguit lokaal kleine verschillen (UN.org/millenniumgoals, geraadpleegd op 11/06/12). Echter, er is op deze manier weinig ruimte voor andere leermethodes en onderwijsinstellingen; niet in alle landen worden lezen, schrijven en rekenen dezelfde prioriteit gegeven, vaak ingegeven door een cultureel bepaalde waardering voor die vaardigheden. Culturele verschillen moeten niet worden onderschat. Basisscholen in West-Europese landen hebben andere doelstellingen dan primair onderwijs in, bijvoorbeeld, West-Afrika. In Mali hebben ouders de keuze tussen verschillende scholen waar zij hun kinderen naartoe kunnen sturen. Deze keuzes worden gemaakt vanuit hun eigen perspectief, gebaseerd op hun eigen normen en waarden. Omdat er nog geen verplichtingen zijn wat betreft een minimum aantal jaren onderwijs dat gevolgd moet worden, of een minimum aan kwaliteitseisen dat gesteld wordt, hebben ouders de vrije ruimte om te bepalen wat voor school hun kind zal volgen. Wanneer dit zal gaan veranderen door organisaties zoals de UN met de Millennium Development Goals, zal het de vrijheid en invloed van ouders gaan beperken doordat er verplichtingen worden gesteld.

Het basisonderwijs dat in Mali wordt aangeboden verschilt nogal van elkaar. Zo bestaan er Koranscholen majalis en medersas,¹ tevens zijn er scholen waarop Franstalig onderwijs wordt aangeboden. De redenen die ouders hebben voor de keuze voor een bepaald type onderwijs, en de verwachtingen die zij hierbij hebben, heb ik onderzocht gedurende mijn veldwerkperiode. In Mali heerst een zogenoemde 'orale cultuur' (Bouwman 2005; Skattum 2005; Dumestre 2005). Er wordt in het land veel waarde gehecht aan familiebanden. Men is eerder geneigd familieleden uit de brand te helpen met kwesties zoals kinderen opvoeden, zorgen voor het huishouden en werken op het land. Levensonderhoud en manieren vinden om met armoede om te gaan zijn hier van essentieel belang. Omdat het land een grote armoede kent, lijkt het vanzelfsprekend dat kinderen moeten meehelpen in het verkrijgen van eerste levensbehoeften. Nu heeft mijn onderzoek in de hoofdstad plaatsgevonden, waar dergelijke kwesties minder voorkomen dan in een dorp.

¹ De vertaling van de term 'medersa' in het Nederlands is 'madrassa'. Ik zal echter de Franse term gebruiken. Een vertalen van 'majlis', of de meervoudsvorm 'majalis' heb ik echter niet kunnen vinden.

De Islam is de belangrijkste godsdienst in Mali en er bestaat een groot respect tegenover religieuze experts zoals marabouts, die onder andere lesgeven op Koranscholen waar kinderen leren de Koran te reciteren. Dit onderwijs wordt daarom als zeer waardevol gezien in Mali. Echter wordt deze vorm van onderwijs in de artikelen van sommige Europese of Amerikaanse onderzoekers als weinig waardevol gezien, omdat het niet aansluit op universele onderwijsnormen die de norm is in dergelijke context. Desondanks worden Koranscholen in Mali en andere West-Afrikaanse landen door een groot deel van de bevolking wel beschouwd als een belangrijk soort onderwijs, vanwege het belang van religie en het respect hebben voor normen, waarden en tradities. Er wordt op scholen die wél lesgeven in schrijven en lezen in het Frans, in het Arabisch of in het N'ko gealfabetiseerd. Dit roept belangrijke vragen op: hoe wordt onderwijs beoordeeld onder lokale bevolkingsgroepen? Als veel mensen ervoor kiezen hun kinderen naar Koranschool te sturen en het daarbij te laten, wat doet deze mensen ervoor kiezen hun kind dit type onderwijs te laten volgen? Het zou te maken moeten hebben met de toekomstbeelden die ouders hebben bij hun kinderen; wat willen zij voor hen? Kinderen zelf hebben namelijk geen zeggenschap in het type onderwijs dat zij zullen volgen (Hagberg 2006:170). De verwachtingen die ouders hebben als zij hun kind naar een bepaalde school hebben leidde tot mijn onderzoeksvraag: Waarom hebben ouders hun kinderen naar een bepaald schooltype gestuurd en hoe gebruiken deze kinderen de schoolkennis in hun verdere leven, volgens die ouders? Hebben deze redenen van ouders te maken met hun eigen achtergrond? Wat voor scholen hebben zijzelf gevolgd? Wat ik wil gaan onderzoeken is of deze keuze te maken heeft met een bepaalde culturele stijl die zij hebben. Heeft het te maken met dat zij zijn opgegroeid in een dorp of een stad of speelt een andere factor een belangrijke rol?

In de theoretische onderbouwing van deze thesis zal ik ingaan op de bredere context van onderwijs in ontwikkelingslanden. Daarna zal ik gaan specificeren op Mali, door in te gaan op verschillende typen onderwijs, die ik hierboven al heb genoemd. Daarbij wordt er tevens aandacht besteed aan de N'ko, een stroming die recent zich heeft gemengd in het publiek debat over onderwijs en alfabetisering. Deze stroming heeft een eigen alfabet ontwikkeld om lokale talen te kunnen schrijven. Het verschil tussen ouders die hun kinderen naar Koranscholen, majalis, medersas, N'ko-opleidingen en Franstalige scholen sturen, zou te maken kunnen hebben met een culturele stijl die hun manier van denken en doen uitdrukt. Daardoor zal ik het boek van Ferguson (1999) gebruiken om dieper in te gaan op culturele stijlen. Na het theoretisch kader volgt de methodologische verantwoording, waarin ik mijn onderzoeksmethoden beschrijf. Ook stel ik mijn drie sleutelinformanten voor. Ik besteed ook aandacht aan eventuele ethische problemen en de normen van de American Anthropological Association (2007). Hierna volgen drie empirische hoofdstukken, waarbij eerst een contextueel hoofdstuk. Ik geef een overzicht over onderwijs in Mali in de afgelopen dertig jaar, waarbij er leraren aan het woord komen die tegenwoordig lesgeven of hun eigen school hebben. Ook komt hier een kort overzicht van verschillende scholen hoe mijn informanten deze beschreven hebben, om meer duidelijkheid te geven hoe lokale informanten deze scholen zien, naast de beschrijving uit de literatuur in de theoretische onderbouwing. De twee empirische hoofdstukken die volgen gaan in op de keuze van ouders wat betreft het geschikte type

school zou zijn voor hun kinderen en hun toekomstbeelden hierbij. Daarna of dit te maken heeft met een culturele stijl, waarbij Ferguson (1999) veel besproken zal worden. Meninge n over onderwijs blijken vooral te worden beleefd en verwoord in termen van verschil tussen stad en platteland. In het hoofdstuk Analyse & Conclusies volgt er een overzicht van de belangrijke uitkomsten van mijn onderzoek en suggesties voor eventueel vervolgonderzoek.

2. Theoretische onderbouwing

2.1.1. Onderwijs in ontwikkelingslanden in een breder perspectief

Het debat waarin ik mijn onderzoek plaats, gaat over het maatschappelijk nut en waardering van onderwijs. De reden hiervoor is onder andere het grote percentage analfabeten in Mali. Hierdoor blijven veel jongeren op het land of in het huishouden werken. Het deel van de jongeren dat een opleiding heeft volbracht aan de Koranschool, is beperkt gealfabetiseerd, omdat dit type onderwijs één specifiek doel nastreeft, namelijk het memoriseren van de Koran. Een universeel streven is echter dat alle mensen, overal ter wereld, actief gealfabetiseerd moeten zijn. In Mali bestaat er een gedifferentieerd onderwijsveld. Zoals in de inleiding besproken, kunnen Malinese mensen bijvoorbeeld de Koranschool als belangrijker zien dan onderwijs dat luistert naar een model waar het belangrijkste doel is dat kinderen actief worden gealfabetiseerd. Scott (2005) beargumenteert dat veel NGO's in Afrikaanse landen hun eigen ideologische plan van aanpak meebrengen wat betreft organisatie van bestuur, wat vaak, dan niet altijd, Noord-Amerikaans is. 'Zij brengen een patroon dat ergens anders ontwikkeld is. Het mag dan in sommige gevallen succesvol verlopen, maar van tegenspreken zijn ze niet gediend' (2005:401). Li citeert Foucault (2005:387) dat het Europees imperialisme een neiging heeft het welzijn van de (gekoloniseerde) bevolking te willen optimaliseren, zonder daarbij te kijken naar normen en waarden van de bevolking ter plaatse.

De normen en ideeën over 'good governance'² die worden toegepast op het 'herstellen van de wereld' komen uit Noord-Amerikaanse en West-Europese ideologieën. Voor Malinezen zijn het (gedeeltelijke) overblijfselen uit het Franse kolonialisme, aangezien dit nalatenschap nog steeds merkbaar is in het dagelijks leven in Mali. De nationale taal in het land is Frans, ondanks de aanwezigheid van grote groepen met een eigen taal. Onder andere hierdoor, is het idee dat men heeft over macht en de natie-staat nog steeds gerelateerd aan de restanten van het Franse regime, terwijl veel aspecten uit de Malinese samenleving hiermee totaal niet overeenkomen. Franstalig onderwijs heeft daarom vaak een negatief beeld bij Malinezen. Ouders kunnen scholen prefereren waar er de nadruk wordt gelegd op het leren van de Islam. Franstalig onderwijs, de manier waarop grote organisaties graag zien dat kinderen onderwijs volgen, hoeft daarom niet als de belangrijkste vorm van onderwijs worden gezien. 'Wij', en hierbij refereer ik naar westerse landen die dit soort doelstellingen krijgen te bepalen, passen bepaalde normen toe in samenlevingen die niet per se deze normen willen volgen; iedere samenleving heeft haar eigen. Koranscholen, majalis en medersas zijn scholen die vanuit een Islamitisch oogpunt lesgeven, en het N'ko vanuit een West-Afrikaans standpunt. Hoewel dit niet per se overeenkomt met onderwijs wat bijvoorbeeld de Verenigde Naties bedoelt met haar Millennium Development Goals, moeten andere typen onderwijs als een volwaardig alternatief worden gezien, vanwege het belang wat ouders hieraan hechten.

² De term 'good governance' kan in het Nederlands eventueel worden vertaald als 'fatsoenlijke regeringsmethoden'.

Zoals boven aangegeven, bestaat de mogelijkheid dat ouders meer waarde hechten aan het leren van tradities van de Islam en de teksten van de Koran, in plaats van dat hun kind leert rekenen en teksten schrijven. Beslissingen over wat het best is voor een bepaald land en haar inwoners, zouden altijd gemaakt moeten worden vanuit wensen die in het land zelf bestaan. Initiatieven vanuit organisaties zoals de Wereld Bank zijn met goede intenties bedacht, maar de uitkomsten zullen verschillen, al naar gelang van de landen waarover het gaat.

2.1.2. Onderwijskundige perspectieven

Mali biedt over het algemeen onderwijs van lage kwaliteit, het behoort zelfs tot één van de landen met de laagste kwaliteiten ter wereld. Mensen die officieel mogen zeggen dat zij geslaagd zijn voor hun school of opleiding, zijn mogelijk niet eens in staat te kunnen lezen en schrijven (Dumestre 2005:92). Dumestre geeft een beschrijving van de 'kwaliteit' van het hedendaagse onderwijs in Mali; veel cijfers van analfabetisme en schoolverzuim volgen elkaar op, de absentie van schoolboeken en bibliotheken worden tevens benoemd. De schuld hiervan ligt volgens hem bij de staat, die weinig initiatief toont wat betreft het verbeteren van de kwaliteit van onderwijs en buitenlandse fondsen maar wat graag gebruikt om aan benodigdheden te komen voor het bouwen van scholen, terwijl er geen leraren worden opgeleid (2005:89). Dumestre maakt de directe vergelijking tussen kinderen uit Mali met kinderen in Europa, die een lange voorbereiding op het onderwijs hebben gehad door middel van speelgoed en hulp van hun ouders, waardoor zij hebben kunnen leren hoe te structureren en selecteren. De meer autoritaire verhouding tussen ouder en kind in Mali is volgens Dumestre de reden dat kinderen wél goed voorbereid zijn op het leven in een sociale gemeenschap, maar niet op het leven dat zich afspeelt op school en op cognitieve prestaties (2005:93). De fout die Dumestre hier maakt, is dat hij enkel kijkt naar scholen die hij als waardig beschouwt, namelijk degenen die onderwijs geven vanuit een westers systeem. Een zeer bevooroordeeld artikel dus, aangezien andere onderwijssystemen die belangrijk zijn in de Malinese samenleving niet als volwaardig model worden gezien. Dit geeft een vertekend beeld. Terwijl Koranscholen de eerste en nog steeds meest wijd verspreide onderwijsinstellingen zijn, krijgen zij geen erkenning van Dumestre. Het vooringenomen beeld dat hij schetst, sluit aan op zijn geloof in de superioriteit van het 'eigen' onderwijssysteem. Het idee achter 'formele educatie' is vaak vooringenomen, namelijk dat het moet inhouden dat kinderen leren lezen, schrijven en rekenen. De situatie in Mali met verschillende soorten scholen biedt bewijs dat er ook ander typen scholen bestaan die erkend worden als een goed alternatief door de bevolking zelf. Echter, analfabeet zijn betekent wel dat er moeilijkheden kunnen ontstaan in het dagelijks leven. In Mali bestaan er veel lokale bedrijfjes en kleine ondernemingen, zoals winkeltjes of restaurantjes. Veel van deze ondernemers kunnen niet lezen, schrijven of rekenen. Dit zou voor eventuele problemen kunnen zorgen, maar een aantal van deze micro entrepreneurs hebben waarschijnlijk manieren kunnen vinden die werken voor hen. Natuurlijk is dit niet altijd een geheel vrije beslissing die men maakt, vanwege het feit dat de kwaliteit van onderwijs erg laag ligt. Hierom is het alsnog te begrijpen dat niet alle kinderen onderwijs volgen; vertrouwen in lokale onderwijssystemen is niet bepaald hoog als diploma's worden toegekend aan analfabeten en er geen grote kans op beter werk is.

Davis (2010) constateert, schrijvend over Mali, dat veel kinderen in Afrika geen toegang hebben tot een formeel onderwijsinstituut, omdat zij in rurale gebieden leven. Werken in het huishouden zou hen tegenhouden naar school te kunnen. Dat er in dorpen op het platteland wel degelijk scholen bestaan, zoals Koranscholen, majalis en medersas, wordt vaak vergeten omdat dit schooltypen zijn die in het westen niet voorkomen. Een goede ontwikkeling echter, is dat scholen vaak innovatieve manieren zien te vinden waardoor elk kind kan worden bereikt en onderwijs kan worden gevolgd. Technologieën als mobiele telefoons, radio's met een bepaalde verbinding en laptops zorgen ervoor dat er meer communicatie kan plaatsvinden (Davis 2010:32). Deze ontwikkelingen hebben natuurlijk voornamelijk positieve effecten, namelijk dat meer kinderen toegang hebben tot Franstalig onderwijs of medersas, maar Koranscholen en majalis moeten niet worden gezien als onvolwaardige scholen, zoals Davis doet. Hiermee wil ik benadrukken dat veel auteurs alleen focussen op scholen wat volgens hen 'goed' onderwijs is. Andere typen scholen die even volwaardig zijn in de Malinese samenleving worden, zoals in de artikelen van Dumestre (2005) en Davis (2010) vaak vergeten. Ik wil in dit onderzoek kijken naar wat voor onderwijs ouders geschikt vinden voor hun kinderen.

2.2. Onderwijs in Mali

Het volgen van basisonderwijs wordt in West-Afrikaanse landen vaak gezien als het voorbereiden van kinderen om het traditionele leven achter zich te laten, eventueel voor het leven in de stad. In dit onderzoek heb ik daarom ook gekeken naar hoe mensen hun genoten opleiding gebruiken in het dagelijks leven en wat de verwachtingen zijn van ouders van de scholen waar zij hun kinderen naartoe sturen. Als iemand naar school is geweest en heeft leren lezen en schrijven, is werken op het land niet langer de gewenste dagelijks activiteit. Helaas zijn er niet genoeg banen te vinden om de gehele opgeleide jeugd op te vangen (Hagberg 2006:169). Samenlevingen in Mali zijn het er in een zekere mate over eens dat onderwijsinstellingen die gebaseerd zijn op universele normen niet geheel geschikt zijn in hun lokale context (Trudell 2007:557). Dit wordt bewezen door het feit dat andere typen onderwijs meer aanhang vinden, die juist niet gebaseerd zijn op universele normen. Andere normen, waarden en tradities vragen tevens om ander onderwijsaanbod. Ouders hebben vaak een negatieve houding tegenover het laten volgen van onderwijs van hun kinderen, omdat het niet altijd een mogelijkheid tot een baan oplevert. Dit heeft grote invloed op het feit of er onderwijs wordt gevolgd, gezien het besluit of kinderen naar school worden gestuurd of niet, niet door hem- of haarzelf genomen maar door zijn of haar ouders (Hagberg 2006:170). Hierom zal ik met name met ouders gaan praten gedurende mijn onderzoek.

Omdat Mali verschillende typen onderwijs kent, zullen er ouders bestaan die hun kinderen naar verschillende scholen kunnen sturen. Dit beargumenteert Bouwman (2005:128) in haar onderzoek naar verschillende scholen in Mali. In de volgende hoofdstukken zal ik ingaan op Islamitisch onderwijs, Koranscholen en majalis, die zich richten op het uit het hoofd leren van de Koran en het reciteren hiervan. Daarna volgen de medersas en Franstalig onderwijs. Bouwman beweert dat ouders in Mali keuzes maken qua welk kind naar welke school gaat. Zij meent dat dit

per kind zal verschillen (2006:128). Enkele kinderen in een gezin zouden onderwijs volgen aan een medersa, terwijl er andere kinderen naar Franstalig onderwijs zouden worden gestuurd. Dit, om zekerheid te creëren wat betreft latere inkomens en levensonderhoud. Echter, Franstalig onderwijs wordt vaak als nadelig beschouwd in tegenstelling tot medersas, omdat hier geen Islamitische waarden en tradities worden nagestreefd. Oudere kinderen zouden daarom naar medersas gaan, zodat zij autoriteit krijgen over jongere kinderen die deze Islamitische tradities niet hebben geleerd (Bouwman 2005:129). Hier heb ik echter mijn twijfels bij. Zo lang er genoeg geld is voor elk kind om naar school te gaan, ga ik er vanuit dat ouders het beste met hun kinderen voor hebben en hen dus naar de school sturen waar zij het meeste vertrouwen in hebben. Strategieën zoals Bouwman ze beschrijft klinken mij wat ongeloofwaardig, vanwege de mogelijk benadeelde positie van jongere kinderen. Als ouders voor zekerheid zouden kiezen voor de toekomst van hun kinderen, sturen zij hen naar de school die de beste vorm van onderwijs geeft volgens de ouders. Ik ben benieuwd of ik de situatie die Bouwman schetst zal tegenkomen gedurende mijn veldwerk.

2.2.1. Koranscholen en de majlis

Op Koranscholen en majalis (meervoud) wordt uitsluitend het Arabisch alfabet geleerd te lezen en schrijven, het uitspreken en reciteren van de Koran is het doel. Dit sluit aan op de belangrijke orale traditie die aanwezig is in het land; verhalen en mythes worden immers ook mondeling overgeleverd. Het reciteren van de Koran, waarin het diepe respect voor het Woord van God wordt uitgedrukt, behoort tot de kern van het islamitische geloof (Mommersteeg 2006:44). Echter, Arabisch wordt niet zozeer geleerd als wel het uit het hoofd leren van Koranteksten. Vaak worden kinderen als te jong beschouwd om het daadwerkelijk kunnen begrijpen van wat zij kunnen reciteren (Bouwman 2005:20). Er bestaat een groot verschil tussen Koranscholen in rurale en urbane gebieden. In stedelijke (urbane) gebieden zijn Koranscholen vaak een toevoeging alvorens Franstalig onderwijs te volgen of de opleiding in een medersa verder te zetten. In de hoofdstad Bamako wordt er in toenemende mate Koranschool gevolgd gedurende drie maanden in de zomervakantie die Franstalige scholen en medersas kennen (Bouwman 2005:22).

Een uitgebreider aanbod qua traditionele Islamitische educatie geven de majalis. In stedelijke gebieden, bijvoorbeeld Bamako, vindt de majlis weinig vestigingen. Dit, omdat majalis (meervoud) vooral voorkomen in gebieden waar het uit het hoofd leren van de Koran bij het dagelijks leven hoort, zoals Djenné en Timboektoe. In Bamako wordt hier minder waarde aan gehecht, waardoor de majlis in mindere mate voorkomt dan in andere, meer religieuze, gebieden. Deze scholen bevinden zich namelijk in een bepaald netwerk aangezien de contacturen vaak in moskees plaatsvinden (Bouwman 2005:29). Deze ben ik dan ook niet tegengekomen gedurende mijn onderzoek. Hoe dan ook, de majlis richt zich op het vertalen van Arabische teksten in lokale talen. Vaak vinden ze ook plaats op speciale gelegenheden zoals tijdens Ramadan, waarbij een sjeik de teksten voorlegt aan een breder publiek.

Ouders die hun kind naar een school sturen om Arabisch en de Islam te leren, hebben vaak als religieuze reden dat er in het 'paradijs' Arabisch wordt gesproken. Als men Arabisch leert,

hebben zij automatisch gemakkelijker toegang tot het paradijs (Bouwman 2005:125). Sommige ouders geloven dat als zij hun kind naar Franstalig onderwijs sturen, zij en hun kinderen in de hel zullen belanden. Hoewel de Islam van groot belang is in Mali, ben ik geen mensen tegengekomen die dit geloofden. Bouwman (2005) constateert in haar onderzoek tevens dat veel Moslims in Mali een positieve houding hebben tegenover Islamitisch onderwijs, puur vanwege geloofsovertuigingen en respect voor de Profeet. Tegenwoordig zijn Koranscholen en majalis minder in gebruik, mede door de invloed van medersas. Hier zal ik verder op ingaan in het volgende hoofdstuk.

2.2.2. Medersas en Franstalig onderwijs

Medersas zijn Islamitische privéscholen, waar Arabisch de belangrijkste taal is waarin wordt les gegeven. Behalve religieuze onderwerpen worden hier ook seculiere zaken behandeld. Deze scholen vinden hun oorsprong in koloniale scholen waar Arabisch en Frans werden lesgegeven. Er werd lesgegeven in het Frans, vanwege de houding van de Fransen tegenover de Islam: dit was immers een godsdienst waar zij niet in geloofden. Koloniale machten in de 19^e en begin 20^e eeuw benoemden de Islam die bestond onder de Sahara als 'Islam Noir' ('zwarte Islam'). Sub-Sahara Afrikaanse islamieten werden onderscheiden van islamieten in Noord-Afrika door het Franse regime, met onduidelijke grenzen die in die tijd gebaseerd zouden zijn op raciale verschillen gerangschikt op hiërarchische orde (Encyclopedia.jrank.org, geraadpleegd op 22/06/12). Hierbij worden Sub-Sahara Afrikanen lager gerangschikt in de orde die het Franse regime had opgesteld. Medersas in het hedendaagse Mali richten zich nu juist op het leren van Arabisch en het bestuderen van de Islam, om een alternatief te geven voor de dominantie van Franstalige scholen, die bij veel ouders bekend staan als 'ongelovige' scholen (Bouwman 2005:47,131).

De keuze om kinderen Franstalig onderwijs te laten volgen heeft als belangrijke reden dat het in de toekomst een baan oplevert (Bergmann 1996:589). Bergmann benoemt westers onderwijs uitsluitend als 'modern' tegenover Koranscholen die hij niet als een volwaardig onderwijssysteem ziet. Echter, het feit dat ouders hun kinderen naar Koranscholen blijven sturen, duidt erop dat dit ook als een manier worden gezien om 'modern' te worden, islamitische ouders willen immers ook het beste voor hun kind en zij streven op hun eigen manier naar het worden van 'modern'. Bergmann beweert dat Franstalige scholen worden gezien als een toegangspoort tot een interessante werkomgeving. Dat er alsnog nauwelijks banen beschikbaar zijn voor een groot deel van de jongeren die een diploma heeft behaald en alleen zonen van rijke ouders een goede kans maken om aangenomen te worden, weerhoudt ouders er niet van hun kind naar deze school te sturen.

In Mali is er een groot onderscheid in het aantal meisjes en jongens dat een zekere vorm van formeel onderwijs volgt; 68% van de meisjes en 87,5% van de jongens heeft een opleiding gevolgd aan een onderwijsinstituut, dit kan ook islamitisch onderwijs zijn (Weyer 2009:254). Een positieve indruk van Franstalige scholen motiveert ouders om hun kinderen er naartoe te sturen. Het lesgeven in Frans de taal die de overheid gebruikt, levert aanzien op, een belangrijke reden dat sommige

ouders hun voorkeur geven aan deze taal in plaats van lokale talen of Arabisch (Trudell 2007:553). Ondanks dat vele gemeenschappen in rurale gebieden niet de keuze hebben, zijn er ook groepen die de voorkeur geven aan onderwijs in een lokale taal. Hierop zal ik dieper ingaan in paragraaf 2.3., het N'ko. Om te begrijpen waar ouders de voorkeur aan geven qua onderwijs voor hun kinderen, moet ik lokale waarden zien te begrijpen. Tradities en waarden aan hun cultuur kunnen essentiële prioriteiten zijn voor ouders die een keuze moeten maken in welke type onderwijs hun kind zal volgen (Carlson 2004:23).

De zekerheid dat kinderen hun opleiding af kunnen maken is gering. Als er hulp nodig is om redenen die met familiebanden te maken hebben, zoals de onverwachte zorg voor kinderen van overleden familieleden, werden kinderen van school gehaald (Ministère 1989:42). Ik verwacht dat dit nog steeds zo is. Meisjes hebben daardoor ook veel minder kans hun opleiding af te ronden, doordat zij vaak op jonge leeftijd trouwen en naar het dorp of stad van hun man verhuizen. Jongens zijn vaak nodig in het werk op het land waardoor er tevens schoolverzuim plaatsvindt, maar dit werk is meestal seizoensgebonden wat de duur van het verzuim beperkt (Weyer 2009:257). Echter, door dit soort veelvoorkomende situaties blijft er weinig kans over op individueel succes, aangezien de samenleving in Mali collectiever gericht is dan westerse landen. In Nederland wordt er niet aan getwijfeld een adolescent of kind door te laten studeren als er een probleem zich opdiend in de familiesfeer. Er is ook bewijs dat ouders in Islamitische landen neigen hun kinderen van westers onderwijs te onthouden vanwege het feit dat koloniale machten dit hadden ingevoerd (Bergmann 1996). Deze machten presenteerden zichzelf als Christelijke machten, waardoor islamitische samenlevingen juist kunnen terugvallen op hun tradities en hun kinderen liever naar een Koranschool zien gaan in plaats van hen Franstalig onderwijs te laten volgen, om het verlies van culturele identiteit tegen te gaan (Bergmann 1996:591). Directe kosten die verbonden zijn aan onderwijs, vooral het voortzetten van onderwijs, zijn ook een belangrijk criterium voor het maken van het besluit voor ouders (Ministère 1989). Wanneer er weinig geld in de familie is, zullen alle mogelijke krachten worden gebruikt om henzelf in alle levensbehoeften te voorzien voordat zij hun kind naar een (dure) school sturen. Dit kan ook te maken hebben met de keuze voor een bepaalde school. Gegevens over kosten van onderwijs zal ik daarom systematisch verzamelen om te bepalen wanneer en voor wie dat een factor is.

2.3 Het N'ko

Een groeiende stroming in Mali is het onderwijs van het N'ko. Dit alfabet is ontstaan om alle klanken van Mande talen te kunnen schrijven en verspreidde zich in de tweede helft van de 20e eeuw in West-Afrika (Oyler 1997:239). Omdat Frans en Brits officiële en erkende talen waren, en veel Afrikaanse talen niet, leek het bij de lokale bevolking en met name bij journalist en tevens grondlegger Souleymane Kanté erop dat Afrikaanse talen inferieur waren aan de talen van de koloniale machten. De taal is mede vanuit dit ongenoegen ontwikkeld in eind jaren '40, tevens was het terugdringen van analfabetisme een belangrijke reden om ook Afrikaanse talen te registreren (1997:244). Het leren van het religieus georiënteerde N'ko alfabet kost ongeveer vier maanden

(1997:244). Mensen die voorheen analfabeet waren, kregen de mogelijkheid om binnen enkele maanden in staat te zijn om de Koran te kunnen lezen in het N'ko en daardoor hun religie meer uit te dragen. Hierdoor kreeg de stroming veel aanhang en werd er veel in lesgegeven. Echter, doordat belangrijke geschriften zoals de Koran werden vertaald in het N'ko, ontstond er een machtsverschuiving in de Malinese samenleving. De Islamitische stroming die Koranteksten les gaf in het Arabisch, ontdekte dat er minder animo zou zijn voor hun scholen, nu lokale bevolking dezelfde teksten kon leren maar dan in hun eigen, lokale, talen (1997:252). De N'ko beweging wil het cultureel nationalisme te versterken door het belang van eigen talen voorop te stellen. Dit leidde tot een verhoogd bewustzijn van culturele identiteit onder Mande sprekkenden (Oyler 2002:75). Tegenwoordig zijn traditionele aanhangers van het N'ko weinig geïnteresseerd in culturele invloeden van buitenaf omdat hun eigen stroming als belangrijkste geacht wordt. Aanhangers van deze stroming zullen waarschijnlijk hun kinderen tevens N'ko onderwijs laten volgen, in plaats van het onderwijs van een Koranschool, majlis, medersa of Franstalige school. Vanwege traditionele en religieuze redenen zullen zij het N'ko schrift blijven zien als de meest volwaardige manier om te leren lezen en schrijven, omdat het alle klanken van hun lokale talen dekt. Lokale talen dienen te worden geleerd en zoals Oyler (2002) aangeeft, worden invloeden van voormalig koloniale machten niet gewaardeerd. Franstalig onderwijs zal daarom absoluut niet worden gewaardeerd door de N'ko-beweging, omdat het ten eerste een taal is van een voorheen koloniale macht, ten tweede door de geringe aanwezigheid van de Islam.

2.4. Culturele stijlen

Onderwijs is een manier om te bevestigen wie iemand is en tevens kennis en kunde te verkrijgen. Vaak wordt het volgen van onderwijs gezien als 'modern' worden (Hagberg 2005:174). Onderwijs en identiteit zijn daarom onlosmakelijk met elkaar verbonden. Formele educatie biedt een manier om 'modern' te worden en te ontsnappen aan 'onwetendheid'. Het wordt omarmd, niet alleen in stedelijke maar ook rurale gebieden omdat het als een manier wordt gezien om sociale en economische status te verbeteren (Trudell 2007:556). Aan de andere kant, wordt 'formele' educatie ook gezien als het 'bederven' van kinderen en als het meewerken aan het morele verval. Kinderen worden vreemdelingen in de ogen van hun ouders (Hagberg 2006:171). Deze manier van denken valt terug op het koloniale systeem. Degenen die scholing hadden gevolgd werden gezien als legitieme Afrikaanse burgers, in tegenstelling tot de massa die geen onderwijs heeft gevolgd. Tegenwoordig wordt in veel wetenschappelijke artikelen het onderscheid met name gemaakt tussen 'opgeleide' en 'niet-opgeleide' mensen. Dit onderscheid is gemaakt vanuit Westers oogpunt, waarin alleen onderwijs op westerse wijze wordt gezien als een formele en legitieme opleiding. Echter, in Mali zijn opleidingen zoals de majlis en Koranschool ook formele opleidingen, ze verschillen alleen in doelstellingen van onderwijs volgens westerse manier. Hagberg (2004) geeft aan dat zijn onderzoeksgroep in het dagelijks leven deze verschillen willen aanduiden door woorden te gebruiken als 'intellectuelen' of 'geïnstrueerden' voor henzelf en 'de populatie', de 'dorpelingen' en de 'boeren' aan de andere kant. De eerste categorie duidt meer op het individu, terwijl de

tweede het collectieve aanduidt (Hagberg 2004; Lentz 1995). De associatie die wordt gemaakt tussen het volgen van onderwijs en het leven in een stad versus geen onderwijs hebben gevolgd en het leven in een dorp (te zien aan het gebruik van termen als ‘dorpelingen’ en ‘boeren’), is geen zeldzame. Echter, Hagberg heeft voornamelijk onderzoek gedaan onder opgeleide mensen in een stad, waardoor er een vertekend beeld heeft kunnen ontstaan. Juist door het ontbreken van data verkregen uit interviews met dorpelingen of onopgeleide mensen, wordt zijn onderzoek vooral besproken vanaf de andere kant waardoor het moeilijk is te generaliseren uit zijn conclusies. In mijn onderzoek heb ik juist ook informanten geïnterviewd die analfabeet waren of uit dorpen komen, om het onderzoek zo generaliseerbaar mogelijk te maken.

Ferguson (1999) duidt op een duidelijk onderscheid in Zambia, tussen ‘dorpse’ levenswijzen en ‘cosmopolitische’ stijlen. Deze contrasterende stijlen gaan verder dan het onderscheiden tussen ‘modern’ en ‘traditioneel’, ‘Europees’ versus ‘Afrikaans’ en ook ‘opgeleid’ versus ‘onopgeleid’ (1999:83). Net als in het artikel van Hagberg (2004) wordt in de onderzoekspopulatie van Ferguson ‘veel geürbaniseerd’ als een mogelijk probleem gezien (Ferguson 1999:113). Verschillende stijlen, de een modern, stads en westers en de ander ruraal, traditioneel en Afrikaans leiden tot een cultureel dualisme. De twee analytische termen voor stijlen, ‘cosmopolitan’ en ‘localist’, streven beide naar een manier om ‘modern’ te worden. Een culturele ‘stijl’ is niet een activiteit, maar een zekere manier van denken en doen, volgens de hegemonische denkwijzen die bestaan in de desbetreffende samenleving. Het hebben van een stijl wordt niet bereikt door bepaalde ideeën te hebben of zich aan te passen aan bepaalde normen, het zijn bewuste acties die correct worden uitgevoerd (1999:98). Het hebben van een bepaalde stijl sluit de ander niet uit, gezien de stilistische ruimte die bestaat tussen en in verschillende stijlen. Het hebben van een bepaalde stijl wordt vaak herkend door het dragen van bepaalde kleren, het gebruiken van bepaalde woorden et cetera. Als een stijl meer aanzien heeft dan een ander, heeft het een aantrekkelijk effect op mensen. Zij zullen zich bijvoorbeeld meer modieus gaan kleden en zich gedragen volgens normen die voorkomen in deze populairdere stijl. Het hebben van een stijl is dus zichtbaar en vindt zich niet alleen plaats in het hoofd (Ferguson 1999).

Een andere benaming voor de dichotomie in identiteiten (hoewel er, zoals eerder gezegd, een stilistische ruimte tussen de stijlen en identiteiten bestaat) is wat Mbembe (2000) ‘cosmopolitan’ en ‘autochtone waarden’ noemt. Hier wordt nogmaals de tweedeling tussen ruraal en stedelijke normen benadrukt; het kosmopolitische wat behoort tot het wonen en leven in een stad, versus autochtone waarden die meer tot een dorp behoren. Ondanks de waarde die wordt gehecht aan het volgen van onderwijs, het ‘moderner’ worden en het meedingen in een kosmopolitische wereld, bestaan er nog steeds nadelen aan het volgen van onderwijs. Daarom zal ik kijken welke sociologische dimensies kleven aan de keuze voor bepaalde vormen van onderwijs kiezen van mensen, door ouders te interviewen over de keuze die zij maken qua waar zij hun kinderen naartoe sturen. Er kan vervreemding plaatsvinden tussen kinderen en ouders naarmate de kinderen hoger opgeleid raken dan hun ouders. Echter, angst voor vervreemding zal niet spelen wanneer ouders het hoogst mogelijk onderwijs wensen voor hun kind, ook wanneer zij dit niet hebben gevolgd. De angst

voor het 'te hoog' opgeleid raken rondom mijn informanten ben ik twee keer voorgekomen, waar ik verder in zal gaan in paragraaf 5.1. Het tekort aan werkgelegenheid leidt tot niet altijd een succesvol resultaat voor mensen die een formele opleiding hebben afgerond. Financiële kosten die zijn verbonden aan onderwijs zijn een obstakel voor vele ouders, arbeidskracht die kinderen kunnen hebben komt te vervallen en afstand tussen school en thuis speelt tevens een rol (Hagberg 2005:178; Skattum 2005; Trudell 2007). Voor werkloze jongeren die een diploma hebben behaald geldt tevens een identiteitsprobleem: zij ervaren een gevoel van uitsluiting doordat zij niet in het geheel kunnen meedingen in de in hun ogen 'moderne' buitenwereld, alsof zij worden achtergelaten door de rest van de wereld die een globale samenleving vormt (Ferguson 1999:238). Als daarbij het vervreemdingsproces met hun ouders, oude dorpsgenoten of familieleden wordt opgeteld, wordt hier een dubbele uitsluiting ervaren (Hagberg 2005:180).

Echter, de ouders die ik heb geïnterviewd hebben kinderen die naar een zeker type school gaan, of het nou een Koranschool, majlis, medersa of Franstalig onderwijs is. Of er een bepaalde stijl verbonden is aan de keuze voor een bepaald type school, zal ik met behulp van de empirische hoofdstukken uitwerken in de conclusies en analyse. Behalve dat ik te weten wilde komen waarom er voor een bepaald type onderwijs werd gekozen en de motivatie hiervan te weten wilde komen, heb ik mensen ook thuis bezocht. Hierbij heb ik gelet op hoe hun huiskamer er uit ziet, wat voor kleding zij dragen, of er diploma's aan de muur hangen. Deze aanwijzingen hebben mij veel verteld over de levenswijze en dus 'stijl' die mensen uitdrukken. De aanwezigheid van religie en de waarde die hieraan werd gehecht was complex te onderzoeken. Wanneer mensen traditioneel islamitische kledij droegen hoefde dit niet te betekenen dat zij strenggelovig zijn. Over deze en meer complexe situaties heb ik genuanceerd moeten zijn om hieraan conclusies te verbinden.

3. Methodologische verantwoording

In dit hoofdstuk zal ik ingaan op hoe ik onderzoek heb gedaan, wie mij daarbij hebben geholpen en wat voor informatie dit opleverde. Door deze onderwerpen te bespreken kan ik beter uitdrukken over wie ik conclusies kan trekken en waarom. In veel dorpen en gebieden in Mali is het geval dat verschillende bevolkingsgroepen geconcentreerd zijn en vooral samenleven, in Bamako is dit echter niet het geval. Verschillende etnische groepen leven door en met elkaar. Vanwege de variatie in talen die worden gesproken, was het niet vanaf de eerste instantie duidelijk met wie ik wel en niet kon communiceren in het Frans. Omdat antropologisch veldwerk een groot en open onderzoeksveld heeft, is het belangrijk systematisch te werk te gaan. Gelukkig heb ik, gedurende mijn veldwerk, veel gehad aan drie sleutelinformanten die mij hielpen met het bereiken van systematiek. Zij hielpen mij met het vertalen vanuit talen zoals Bambara en Fulani naar het Frans en Engels, zij brachten mij in contact met hun vrienden, familie en burens, en namen mij mee naar basisscholen om te zien hoe er in de praktijk wordt lesgegeven op Koranscholen en officiële overheidsscholen. Mijn sleutelinformanten Salifou Sawadogo, Yaya Bocoum en Dounerou Dolo waren respectievelijk 28, 26 en 30 jaar oud.

3.1. Onderzoeksmethoden

Gedurende mijn onderzoek heb ik voornamelijk gebruik gemaakt van semi-gestructureerde en gestructureerde interviews, informele gesprekken en participerende observatie. Participerende observatie is een methode waarbij de onderzoeker deelneemt aan de dagelijkse activiteiten, interacties en evenementen waarbij de expliciete en impliciete aspecten van hun levenswijzen en hun cultuur worden bestudeerd (deWalt & deWalt 2002:1). Semi-gestructureerde en gestructureerde interviews houden in dat de onderzoeker een vragenlijst gebruikt tijdens vraaggesprekken, waar min of meer aan wordt gehouden, aan de informant afhankelijk (deWalt&deWalt 2002:122). Mijn sleutelinformanten namen mij mee op de brommer naar hun eigen wijk in Bamako waar zij veel kennis hadden. Veel mensen bleken een paar uur per dag op een kleed voor hun huis te zitten. Door het 'hangen' met lokale bevolking waarbij zij vaak thee dronken en sigaretten rookten, heb ik nuttige informatie weten op te halen. Behalve dat ik veel over hen wilde weten, bleken zij ook geïnteresseerd te zijn in waar ik vandaan kwam. Tevens kwam het vaak voor dat ze me veel vragen stelden over hoe het er in Europa aan toe ging en of daar veel werk was. Als ik alleen aan het werk ging, bleef ik voornamelijk in mijn eigen wijk waar ik verbleef in een jeugdherberg, waar ik ook veel mensen heb leren kennen mede dankzij Salifou. In totaal heb ik 32 interviews gehad waarbij ik elke vraag op mijn vragenlijst heb gesteld, 4 basisscholen bezocht en veel informele gesprekken met verschillende informanten. De leeftijd van mijn informanten lag tussen de 25 en 50 jaar oud. Voornamelijk mannen waren gemakkelijk om mee in contact te komen, vrouwen kostten meer moeite om mee in contact te komen onder andere vanwege de taalbarrière, vrouwen spraken liever lokale talen in plaats van Frans. Ik heb daarom gebruik gemaakt van een tolk, dit was voornamelijk

Yaya. Doordat ik, bij de interviews die ik met een tolk heb afgenomen, moet er rekening worden gehouden met het feit dat er informatie verloren zou kunnen gaan in de vertaling.

Door de informatie die ik heb verzameld op basis van interviews en participerende observatie, kan ik conclusies trekken over hoe mensen tussen bovengenoemde leeftijden die in Bamako woonachtig zijn, kijken naar wat voor waardering zij hebben van bepaalde schooltypen.

Halverwege mijn onderzoek ontdekte ik dat informanten vooral veel kwijt wilden over de verschillen tussen leven in een dorp en in een stad. Hoewel ik vooral gefocust was op verschillende typen scholen en culturele stijlen, wist ik niet zozeer wat ik hiermee aanmoest. Het waren interessante verhalen, maar had dit met onderwijs te maken? Na e-mailcontact te hebben gehad met mijn begeleider, bleek het juist een ideale situatie te zijn, dit waren immers bewijzen van iemands localist of kosmopolitische levensstijl en de meningen hierover. Het gedrag van mensen in de stad duidt op de verwerping of omarming van een kosmopolitische levensstijl waarbij de meningen over dorpen en steden belangrijk is. Of zij meedoen met de relatief nieuwere ontwikkelingen die Bamako biedt, zoals het nuttigen van alcohol en het gaan naar nachtclubs, maar ook de aandacht die zij besteden aan het uiterlijk, duidt op het hebben van een kosmopolitische stijl. De localist stijl houdt in dat mensen dergelijke acties verwerpen en hun voorkeur duidelijk uitspreken naar het leven in een dorp, om redenen die te maken hebben met de aanwezigheid van sociale controle, het in stand houden van tradities, normen en waarden en de aanwezigheid van religie. Het was bijzonder om pas halverwege het veldwerk te ontdekken hoe breed het veld van mijn onderzoeksvraag eigenlijk was, en dat het veel meer onderwerpen eigenlijk kon dekken in plaats van alleen de deelvragen die ik van tevoren had opgesteld. Ik heb daarom meer aandacht besteed aan deze verhalen dan voorheen de bedoeling was. Ik ben van mening dat het interessanter en belangrijker wordt hierdoor, immers vinden mijn informanten deze kwesties belangrijk. Dit is een teken dat deze onderwerpen heden ten dage belangrijk zijn in Mali, wat het wetenschappelijke nut van het onderzoek ten goede doet.

Mijn veldwerk in Bamako is naar mijn mening gunstig verlopen. Met behulp van mijn sleutelinformanten Salifou, Yaya en Doudou heb ik veel verschillende mensen te spreken gekregen, waardoor de meningen van mijn informanten zodanig uiteen liepen dat het op een gegeven moment lastig was een rode draad te zien. Uiteindelijk heeft het horen van verschillende meningen er echter wel voor gezorgd dat het onderzoek in zekere mate generaliseerbaar is voor de gemiddelde stadsmens in Bamako. Ik heb geluk gehad dat ik deze mensen heb leren kennen. Omdat ik in de volgende hoofdstukken veel over hen en andere informanten zal spreken, zal ik eerst per assistent dieper ingaan op hun achtergrond en hoe zij mij hebben geholpen. Dit zal verduidelijken hoe ik aan mijn informanten ben gekomen en zorgt hopelijk voor weinig verwarring als ik over verschillende informanten spreek.

3.2. Sleutelinformanten

Salifou Sawadogo

Salifou heb ik leren kennen via de jeugdherberg waar ik verbleef in Bamako, in de buurt Badalabougou Est. Hij is opgegroeid in een klein dorp nabij de grens van Burkina Faso. Zijn ouders zijn gescheiden toen hij tien jaar oud was en zijn moeder is naar Bamako verhuisd. Hij wilde graag met haar mee omdat hij naar school wilde. Zijn vader en broers bleven in het dorp. Zijn broers gingen niet naar school, maar hielpen mee op het land van zijn vader. Sinds een aantal jaar woont hij weer in Bamako, tussendoor heeft hij een tijd doorgebracht in Ouagadougou, de hoofdstad van Burkina Faso. Na een officiële overheidsschool te hebben afgerond in Bamako, heeft hij aan de universiteit van Ouagadougou economie gestudeerd. Hierna is hij terug naar Bamako gegaan, in de hoop een baan te vinden. Tegenwoordig is hij tevreden met zijn baan als 'fixer'; dit houdt in dat hij onder andere voor de eigenaar van de jeugdherberg klusjes deed, boodschappen haalde bij de lokale supermarkt en gasten hielp met het vinden van toeristische attracties of het aanhouden van taxi's en hen uitleggen waar naartoe te rijden. Dit, omdat niet iedereen in de stad Frans spreekt. Salifou is tegenwoordig tevreden met wat hij in zijn dagelijks leven doet. Hij is redelijk materialistisch ingesteld, te merken aan zijn belangstelling voor nieuwe technologische producten zoals mp3spelers en mobiele telefoons. Dit vond hij belangrijk om te hebben. Salifou is veel bezig met zijn, maar ook mijn uiterlijk: meer dan eens vroeg hij me mee te gaan naar een lokale markt waar ik mijn oren zou moeten laten piercen, een heleboel kleine vlechtjes moest laten zetten of meer van dergelijke activiteiten. Omdat Salifou bezig was met mode en uiterlijk, kon hij me veel vertellen wat informatie gaf over verschillende stijlen, stedelijke en rurale. Juist omdat hij is opgegroeid in een dorp en nu al jaren in de stad woont, merkte hij als geen ander de verschillen en wist hij precies te vertellen wat de verschillen en voor- en nadelen waren van het wonen en leven in beide opties.

Salifou sprak redelijk Engels waardoor het voor mij nog makkelijker was in contact te komen met hem, gezien de taalbarrière nog geringer was dan wanneer hij uitsluitend Frans en lokale talen zou spreken. Hij wilde graag Engels leren, omdat hij graag een baan wil in de toeristische sector, dit zou volgens hem veel geld opleveren. Onder andere hierom was Salifou bereid om mij te helpen met mijn onderzoek, het spreken van Engels bevordert immers zijn taalkennis. Salifou verbleef tevens in Badalabougou Est. Wanneer ik aankondigde in de buurt te gaan 'hangen' voor mijn onderzoek, om mensen te leren kennen die veel op straat te vinden waren, ging Salifou mee; hij kende immers veel van de buurtbewoners en kon mij makkelijk introduceren. Hierdoor was de drempel voor mij laag om 'vreemden' aan te spreken, zij kenden Salifou immers al. Salifou heeft me enorm geholpen tijdens de beginperiode van mijn veldwerk, het verkennen van mijn eigen buurt en bewoners is door hem een stuk gemakkelijker gegaan dan wanneer ik alleen op mensen had afgestapt. Tevens moest ik behoorlijk inkomen in het Frans spreken, een taal die ik toch minder onder de knie heb dan het Engels. Doordat wij beiden onze kennis wilden uitbreiden, werd het een gelijke samenwerking: hij hielp mij met Frans, ik hem met Engels.

Yaya Bocoum

Salifou heeft mij voorgesteld aan Yaya, wat later de belangrijkste sleutelinformant bleek te zijn voor mijn veldwerk. Yaya studeert Engels aan de Universiteit van Bamako en spreekt dit vloeiend. Dit komt echter niet door zijn studie, maar door zijn baan als assistent van een expat die in Badalabougou Est woont. Yaya heeft Koranschool gevolgd in Djenné, zijn vader is een marabout. Hierna was het eigenlijk niet de bedoeling dat Yaya en zijn broertje verder gingen studeren, maar Yaya wilde dit zo graag dat hij dit een tijd kennelijk heeft gedaan. In Djenné woonde hij in een gezelschap met ongeveer tien jongens van zijn leeftijd, waardoor hij onder minder strenge controle kwam te staan dan wanneer hij nog thuis zou wonen. Toen zijn vader hier achter kwam, stopte hij met geld geven aan Yaya en zijn broertje: zij kwamen volledig op zichzelf te staan. Na een aantal moeilijke jaren, zoals Yaya zelf heeft gezegd, kwamen ze naar Bamako met dezelfde hoop als Salifou: een baan vinden. Toen dit niet lukte, besloot Yaya te netwerken met expats. Met geluk. Hij kreeg een baantje als persoonlijk assistent en chauffeur van een Engelse zakenman, een baan die hij heden ten dage nog steeds heeft. Hierdoor verdient hij geld en kan hij studeren aan de Universiteit van Bamako. De kwaliteit van de universiteit vindt Yaya onder de maat, hij klaagde regelmatig over het uitvallen van lessen en het ontbreken van gekwalificeerde docenten. Yaya was op de hoogte van onderwijssystemen in Europa en Amerika en had veel algemene kennis over normen en waarden die in dergelijke gebieden belangrijk zijn. Hij noemde zichzelf zelfs 'European oriented', Europees geïnteresseerd, omdat dit een 'beter systeem' zou zijn dan het huidige Malinese.

Yaya was geïnteresseerd in mijn onderzoek, juist omdat hijzelf zich ook bezig hield met onderwijs. Hij nam regelmatig deel aan debatten en discussieerde graag. Toen ik hem vertelde waar mijn focus op lag, zei hij direct dat hij me graag wilde helpen. Door zijn kennis over zeven verschillende talen en maatschappelijk engagement, was hij uiterst behulpzaam en eigenlijk onmisbaar in mijn onderzoek. Ik vertelde hem dat ik meer vrouwen wilde interviewen maar niet wist hoe ik dit moest aanpakken, Yaya nam mij mee op de scooter naar zijn tantes en buurvrouwen. Ik vertelde dat ik het liefst mensen met jonge kinderen wilde spreken, Yaya nam me mee naar zijn flatgebouw waar veel jonge gezinnen woonden die ik mocht spreken. Omdat Yaya tevens een goed aanzien genoot in zijn buurt, mensen zagen hem als een 'goede jongen' die veel studeerde, kreeg ik automatisch makkelijk toegang tot informatie. Eenmaal is het voorgekomen dat een streng islamitische informant liever geen informatie aan mij gaf over het onderwerp van mijn onderzoek, omdat ik hiervoor zou moeten betalen. Echter, omdat ik met Yaya was, was hij bereid toch antwoord te geven op mijn vragen. Mijn nieuwsgierigheid naar Koranscholen groeide, en Yaya nam me er mee naartoe en regelde dat ik maar liefst drie marabouts op één dag kon spreken, tijdens de uren dat kinderen bezig waren met de Koran bestuderen. Yaya vertelde me honderduit over zijn persoonlijke ervaringen met leraren, lessen, de verschillende scholen waar hij op had gezeten en het opgroeien met een marabout als vader. Hoewel het erg fijn was om een vertaler te hebben, omdat niet elke informant Frans bleek te spreken, had dit ook nadelen. Zo begreep Yaya niet waarom ik dezelfde vragen steeds stelde, ook al wist ik het antwoord. Dit was bijvoorbeeld het geval met de vraag wat de desbetreffende informant had geleerd op een officiële basisschool als hij

of zij hier naartoe was gegaan als kind. Deze antwoorden bleken namelijk weinig te verschillen. Wanneer ik deze vraag nog eens stelde, antwoordde Yaya al voordat hij deze vraag had vertaald: 'Dat weet je toch, Frans, wiskunde, biologie, etc.' Het was moeilijk duidelijk te maken dat ik deze vragen alsnog systematisch moest stellen, ook al waren de antwoorden unaniem. Hoe dan ook, Yaya is de meest behulpzame en nuttige sleutelinformant geweest gedurende mijn veldwerk.

Dounerou Dolo

Dounerou, die ik verder Doudou zal noemen gezien hij graag zo genoemd wordt, heb ik op een avond leren kennen toen ik in mijn jeugdherberg zat. Het was in de laatste drie weken van mijn veldwerk. Hij hing hier rond omdat hij actief op zoek naar een baan was in de toeristische sector en zomaar langs hostels en hotels ging om te kijken of er eventuele vacatures waren. We raakten aan de praat en hij vertelde dat hij een aantal vrienden had die leraar waren geworden. Tevens kende hij een officiële overheidsschool die interessant en makkelijk te bezoeken was, gezien de directeur de school helemaal zelf had opgezet en kinderen zelfs kan laten blijven zitten, mocht dat nodig zijn. Doudou bleek gelijk te hebben. Hij heeft me naar drie verschillende basisscholen meegenomen, waar zijn vrienden lesgeven. Doudou is opgegroeid in het Dogongebied, in het oosten van Mali. De bevolking is in de tweede helft van de twintigste eeuw massaal tot de Islam bekeerd. Doudou was geen van beide, zei hij zelf. Hij is naar een officiële overheidsschool gegaan en heeft daarna Engels gestudeerd aan de Universiteit van Bamako. Hij sprak redelijk, maar niet vloeiend, Engels. Zelf was hij echter wel tevreden over de kwaliteit van zijn kennis van deze taal. Doudou had op het moment dat ik hem leerde kennen geen baan, waardoor hij veel tijd bleek te hebben om mij mee te nemen naar verschillende scholen. Zelf bleek hij veel te weten over het leven in het Dogongebied en over kwesties zoals polygamie. Interessante onderwerpen, maar niet allemaal geschikt voor mijn onderzoek. Doudou had tevens niet altijd zin om te helpen vertalen, omdat hij de gesprekken minder interessant vond dan ik; voor hem waren de antwoorden vanzelfsprekend. Het is daarom nogal eens voorgekomen dat we eerst moesten lunchen en langs drie verschillende familieleden moesten om gedag te zeggen alvorens we aan de slag konden met interviews. Ik ergerde me er echter niet aan en uiteindelijk bleek Doudou zelf ook een interessante informant die mij heel veel kon vertellen.

Reciprociteit

Salifou, Yaya en Doudou zijn, zoals te zien, verschillend in achtergrond en opleiding. Alle drie hebben zij echter ervaring met het wonen in een klein dorp en in een grote stad, namelijk Bamako. Hierdoor kennen zij de verschillen van het wonen in rurale en stedelijke gebieden. Zij hebben tevens alle drie kennis van Europese of Amerikaanse normen en waarden, niet alleen omdat zij door hun kennis van de Engelse taal makkelijker in contact komen met toeristen, maar ook omdat zij bewust op zoek gaan naar banen en netwerken die Europees of Amerikaanse georiënteerd zijn; zoals banen in de toerisme sector of aansluiting bij grote multinationals. Ik vond het belangrijk een goede band op te bouwen met mijn assistenten, aangezien zij mij hielpen met mijn veldwerk. Ik heb dan ook een vriendschappelijke band met hen opgebouwd. Wanneer een antropoloog de

lokale bevolking in de te bestuderen samenleving beschouwt als gelijken, met een reciprocerende relatie, verbetert het de kwaliteit van informatie doordat op deze manier de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek verbeteren. Sowieso is het beeld van een antropoloog als een geprivilegieerde individu die de 'inheemse bevolking' bestudeert vanuit een superieur standpunt een die weggeschoven zou moeten worden (Greenberg 2007:196). In plaats daarvan, zou er een nieuwe benadering moeten worden bedacht dat de intelligentie en waardigheid van lokale bewoners erkent (Deloria 2007:190). Een evenwaardige relatie met mijn informanten was niet moeilijk te ontwikkelen, gezien ik een vriendschappelijke band met sommige van hen heb opgebouwd. Het respecteren van het welzijn van de individuen die op een zekere manier met mijn onderzoek te maken hebben gehad, spreekt voor mij voor zich, maar naar aanleiding van debatten over deze kwestie en het feit dat de AAA hier een richtlijn op heeft gebaseerd (AAA 2007:326), is het toch het vermelden waard dat ik deze in acht heb genomen. Echter, ik heb niet alleen informanten gekend die op deze manier werk zochten of meer Europees georiënteerd waren. Deze drie mannen namen mij mee naar hun eigen buurt, waar ik uiteenlopende en verschillende informanten heb leren kennen. Hierdoor meen ik een representatieve kijk op het leven in Bamako te kunnen geven.

Wanneer ik interviews aflegde, ben ik systematisch te werk gegaan; dat houdt in dat ik zoveel mogelijk dezelfde volgorde en vragen heb gesteld in ieder interview. Een voorbeeld van systematisch te werk gaan in mijn interviews is de vraag over hoe de desbetreffende informant dacht over de stroming N'ko. In de eerste interviews kwam al snel naar voren dat dit niet een belangrijk aspect was van het dagelijks leven van mijn informanten, de meesten wisten hier te weinig van af om hier iets nuttigs over te zeggen vonden zichzelf, andere kenden het niet. Toch heb ik hier naar doorgevraagd, hoewel ik wist dat ik weinig informatie hierover hoefde te verwachten. Het bezoeken van basisscholen was nuttig omdat ik op deze manier kon zien hoe bepaalde onderwijstypen te werk gaan, zoals het bestuderen van de Koran in een Koranschool, en Franse woordjes leren op een officiële overheidsschool. In paragraaf 5.1. zal ik ingaan op de term 'officieel' en wat mijn informanten hieronder verstonden. Ik kreeg een beter beeld van de scholen waar mijn informanten het hadden door het bezoeken hiervan, en het riep meer inhoudelijke vragen op. Informele gesprekken probeerde ik te leiden naar het onderwerp van mijn onderzoek, geregeld met succes. Het blijkt dat onderwijs een onderwerp is dat makkelijk besproken kan worden, omdat iedereen er bij betrokken is.

3.3. Ethiek en de American Anthropological Association

Onderwijs is een onderwerp waar velen wel wat over kunnen zeggen, in welke vorm dan ook: of mensen Koranscholen of officiële overheidsscholen hebben gevolgd, doet er dan weinig toe, het gaat om het feit dát zij onderwijs hebben gevolgd. De vragen over verschillen tussen dorpen en steden leverden weinig problemen op, verhalen over criminaliteit, alcohol, familietradities en religie waren niet moeilijk te verkrijgen en mijn informanten bleken meer dan bereid om hun persoonlijke ervaringen met mij te delen. Ik had dan ook open kaart gespeeld met mijn informanten door zo duidelijk en eerlijk mogelijk te zijn over wat mijn precieze doelen waren met mijn

onderzoek. Echter, ik heb in geen gevallen mijn onderzoeksvraag proberen uit te leggen; als het te abstract zou worden, zou dit juist niet mijn informanten duidelijk maken wat ik met hun informatie wil doen. Het niet te vermijden dat er bepaalde momenten, tijdens interviews of participerende observatie, ethische kwesties oproepen. De 'code of ethics' van de AAA (2007) vormt nuttige richtinglijnen om ethische keuzes te maken. Het is meer een kader dan een aantal regels opgesomd die accuraat moeten worden opgevolgd (2007:326).

Een antropoloog zou alleen onderzoek moeten uitvoeren wanneer de mensen die in de onderzochte samenleving leven, goed geïnformeerd zijn over wat de antropoloog precies wilt bereiken met dat onderzoek. Er zou dus een 'informed consent' moeten zijn (AAA 2007:327, Ferdinand et.al. 2007:520). Tevens blijft het beschouwen van mensen als objecten of onderwerpen uit een veronderstelde superioriteit van de etnograaf. In plaats hiervan zou er een nieuwe relatie moeten ontstaan tussen antropologen en zijn of haar informanten, gebaseerd op reciprociteit (Sluka 2007:178). Wanneer mensen de antropoloog verwelkomen en hij/zij kan iets betekenen voor de te bestuderen samenleving, veldwerk kan worden uitgevoerd met zo min mogelijk grote ethische problemen. Afhankelijk van de samenleving waar de antropoloog in werkt, verschilt welke ethische standaarden moeten worden toegepast. Bourgois (2007) benadrukt het belang van de ambiguïteit van ethische waarden, die weer anders worden toegepast in bijzondere situaties. Omdat er onverwachte situaties zouden kunnen ontstaan tijdens het veldwerk, is het moeilijk een bepaald geformuleerde regelgeving na te streven. De staatsgreep die plaatsvond op 21 maart 2012 was een onverwachte gebeurtenis met drastische gevolgen voor de samenleving. Een week lang waren de landsgrenzen dicht, was er een avondklok ingesteld en werd men geadviseerd de straat niet op te gaan, ook niet gedurende de dag. Dit beperkte mijn mobiliteit waardoor ik weinig heb kunnen uitvoeren voor mijn onderzoek in de laatste anderhalve week.

Een kwestie waar ik ethisch gezien moeite mee had, was dat sommige informanten andere verwachtingen van mij hadden. Omdat ik Europees was, zou ik 'connecties' hebben met andere Europeanen. In mijn buurt woonden veel expats, die voor multinationals werken. Omdat ik hen wel eens tegenkwam en sprak, dachten sommige informanten dat zij via mij wel een baan zouden kunnen krijgen bij zo'n groot bedrijf; werkloosheid is een groot probleem in Mali. Hoewel ik meerdere keren heb uitgelegd dat ik niets met deze bedrijven te maken had, bleef de hoop op de mogelijkheid van een baan bestaan. Doordat ik Europees ben, waren veel mensen bereid met mij te spreken in de hoop er hun voordeel mee te halen. Dat ik niets voor hen kon betekenen in dit opzicht, was naar, vooral omdat velen zo behulpzaam zijn geweest voor mijn onderzoek, bijvoorbeeld met vertalen of het in contact brengen met meerdere informanten. Het eenrichtingsverkeer, zoals ik het tijdens mijn veldwerk wel eens heb gezien, bracht moeilijkheden met zich mee voor mijzelf, omdat ik graag mijn assistenten en informanten wilde helpen zoals zij mij hielpen. Hoe dan ook, ik ben in elk geval duidelijk geweest over mijn bedoelingen en eerlijk over het feit dat ik op mijn beurt weinig kon betekenen qua het vinden van een baan. Hierom geloof ik dat ik in ieder geval mijn best heb gedaan om 'informed consent' te bereiken (AAA 2007).

4. Context hoofdstuk: Naar school in Bamako

In dit hoofdstuk zal ik ingaan op de context van mijn onderzoek, waaronder het beleid van de Malinese regering wat betreft onderwijs in de laatste dertig jaar. Vervolgens leg ik uit hoe deze aanpak haar invloed heeft gehad op het huidige onderwijssysteem. Bamako kent sinds de jaren '80 een enorme groei. Veel mensen zijn van het platteland verhuisd naar de hoofdstad, omdat hier meer kansen zouden liggen qua werkgelegenheid. Hiermee zou een rooskleuriger toekomst kunnen worden bereikt dan wanneer men in hun geboortedorpen zou blijven wonen, vaak de oorsprong van de migranten. Het volgen van onderwijs aan de universiteit was destijds nog niet mogelijk, deze is sinds midden jaren '90 pas opgezet. Een opleiding volgen aan de universiteit heeft destijds daarom geen motivatie kunnen zijn voor deze migranten.

'Les enseignants' of 'Les gens saignants'?

Mali heeft sinds haar onafhankelijkheid in 1960 analfabetisme bestreden: de eerste programma's die zich hiermee bezig hielden begonnen in 1962, een paar jaar na de onafhankelijkheid (Ministry of Education and Literacy 2007). Van 1962 tot 1990 werden dergelijke programma's uitgevoerd, al was het op kleine schaal. Dit vanwege de noodzaak van het jonge land om zich verder te kunnen ontwikkelen (Gadio 2011:20). Het verbeteren van de kwaliteit van onderwijs kende verschillende manieren. Het bestrijden van analfabetisme vormt een belangrijk streven, terwijl in andere landen het verbeteren van de kwaliteit van werkende volwassenen wordt benadrukt (Gadio 2011:20). Echter gedurende de dertig jaar voor de democratisering van het land in 1990, was het gehele onderwijssysteem afhankelijk van de organisatie en administratie van de overheid (Doucoure&Diarra 2006). Door bezuinigingen op sectoren zoals gezondheidszorg en onderwijs, verslechterde de situatie nog meer. Hierdoor kwam er een groot tekort aan leraren, omdat volgens dhr. Traoré,³ een informant van in de vijftig die leraar was in deze periode, dit beroep werd gezien als een 'afdankertje' omdat niemand dit wilde doen. De Wereld Bank en de IMF gingen bezuinigen op ontwikkelingshulp en -geld voor Afrikaanse landen. De 'structural adjustment policies' die deze organisaties hadden ingevoerd hadden grote invloed op ontwikkelingslanden zoals Mali. Hierdoor ontstond er in Mali namelijk een structureel probleem: er was geen geld voor onderwijs. Deze sector had er erg onder te lijden, gezien er geen nieuwe mensen mochten worden aangenomen gedurende vier jaar. Velen werden ontslagen in deze periode, eind jaren '80.

De revolutie in 1991 waarbij dictator Moussa Traoré werd afgezet bood echter hoop. Directe verandering hield onder andere in dat de stop op het aannemen van nieuwe werknemers werd opgeheven en het beroepsleven groeide. Meer scholen werden gebouwd wat ervoor zorgde dat de vraag naar leraren steeg. Het aantal scholen in Mali is verdrievoudigd in een korte periode. Hoewel de herziende aandacht richting het onderwijs een positieve ontwikkeling zou moeten zijn, bleef het

³ Dit is de directeur van de basisschool waar kinderen kunnen blijven zitten, Doudou had hierover gehoord en nam me hier mee naar toe.

onderwijs echter uit: het gebrek aan gekwalificeerde docenten deed de groei in het onderwijssysteem geen goed. De verandering door de democratisering in 1990 betekende niet een versterking van kwaliteit van het onderwijs. Leraren kregen hierna minder betaald vergeleken met andere beroepen, waardoor er een onvrede heerste in de onderwijssector. Demotivatie speelde een grote rol in de verslechtering van de kwaliteit van het onderwijs. Omdat leraren slecht werden betaald, hadden zij geen mogelijkheid mensen om te kopen en dit leidde tot een lage sociale status in de samenleving. Zij werden 'les gens saignants' genoemd; de bloedende mannen. Dit, als variatie op de term voor leraren in het Frans: 'les enseignants'. Youchaou Traoré. Jarenlang had hij te maken met corruptie, doordat ouders van kinderen hem geld boden om hen te laten slagen. Hij beweerde echter dat hij dit geld nooit aannam, omdat hij de kwaliteit van zijn vak niet wilde bezoedelen. Doordat kinderen diploma's kregen zonder te kunnen lezen en schrijven, betekent het in de praktijk dat gediplomeerden niet altijd gealfabetiseerd zijn (Dumestre 2005). Youchaou Traoré:

'[...] om het probleem van het gebrek aan leraren op te lossen, werden er overal mensen vandaan geplukt en opgeleid in één week, of een maand. Zo kort maar! Er waren zo rond de 100.000 studenten, tegenover 1000 gekwalificeerde leraren. Door deze belachelijk korte opleidinkjes zijn er nog steeds weinig goede leraren. Ze kunnen wel lezen en schrijven, maar daar houdt het ook bij op.'

Toen en nu

Het gebrek aan gekwalificeerde docenten is tegenwoordig nog steeds een groot probleem. Omdat er begin jaren '90 een tijd geen onderwijs beschikbaar was, heeft een groot deel van de leeftijdsgroep die nu rond de dertig jaar zit, geen onderwijs genoten. Dit zijn echter wel mensen die voor de klas staan. Tijdens mijn veldwerkperiode vonden er meerdere keren stakingen plaats vanwege het (gebrek aan) onderwijs. Studenten konden niet naar college omdat de Universiteit gesloten was.⁴ Het aantal maanden onderwijs per jaar ligt nu rond de drie, terwijl een normaal schooljaar negen maanden hoort te duren, eveneens in Mali. Als de universiteit wel open was, zaten leerlingen met rond de 80 man in college.⁵ Yaya legt uit waarom er wordt gestaakt:

'Ze protesteren vanwege het geringe aantal lessen dat zij ontvangen. Vanwege de kwaliteit van het onderwijs, dat ze vakanties willen voor feestdagen. Vooral islamitische feestdagen. Terwijl de meeste niet eens echte moslims zijn. Het is eigenlijk gewoon dat ze een reden zoeken voor schoolverzuim.'

Verschillende opleidingen die kunnen worden gevolgd aan de Universiteit van Bamako zijn weinig nuttig in het dagelijks leven voor. Abdou Dolo en Abou Diallo,⁶ twee mannen die eind twintig jaar oud zijn, hadden respectievelijk een opleiding Engels en een opleiding Duits afgerond aan de universiteit. Zij spraken deze talen desalniettemin nauwelijks en konden mij niet verstaan wanneer ik in deze talen tegen hen sprak. Ondanks dit, hadden zij wel hun officiële diploma voor deze

⁴ Tegenwoordig is er een tweede universiteit in Mali opgezet in Segou, ongeveer 200 kilometer ten noordoosten van Bamako. Dit is onder andere mogelijk gemaakt door financiering van de overheid en heeft als doel nieuw leven in te blazen in het hoger onderwijs in Mali (Afrik.com, geraadpleegd op 24/04/12).

⁵ Dit was het geval bij de colleges van Yaya, die Engels studeert.

⁶ Abdou en Abou zijn twee vrienden van Salifou, woonachtig in Badalabougou Est.

studies op zak. Omdat Yaya dezelfde studie doet als Abdou heeft gedaan, was het opmerkelijk te zien dat Yaya zijn Engels vele malen beter was dan dat van Abdou, terwijl hij deze opleiding nog niet had afgerond. Yaya zei hierover dat hij Engels kon omdat hij regelmatig werkt in de toerisme sector, waardoor hij verplicht is Engels te leren en te praten om te kunnen communiceren met toeristen. Dit was, volgens hem, de echte reden waarom hij Engels sprak. Op de Universiteit leerde hij weinig, hij was alleen maar aanwezig om zijn diploma te kunnen krijgen. Tevens beweerde hij dat hij, van de bijna 100 leerlingen, de enige was samen met drie andere studenten die echt Engels kon praten. De rest zou het nauwelijks verstaan, laat staan dat ze het konden spreken.

Nog een probleem dat voorkomt in het onderwijs in Mali, is corruptie. Hoewel er scholen zijn die hier geen problemen in ondervinden, komt het wel degelijk voor. Meerdere van mijn informanten beaamden dat het mogelijk was bij sommige scholen en leraren om geld te bieden voor het krijgen van een hoog cijfer, dan wel een diploma. De reden hiervoor kan liggen aan het feit dat scholen een goede reputatie willen en dit proberen te bereiken door zoveel mogelijk mensen te laten slagen. Mamadou Diakité, ⁷ een docent Engels op een basisschool van begin dertig jaar, zegt hierover het volgende:

‘Ouders bieden veel geld, ja. Die willen dat hun kind slaagt. Ik krijg er hoofdpijn van. Er staat ook veel druk op mij, ik moet steeds het geld weigeren waarmee ze me proberen om te kopen. Op hogere scholen en soms zelfs op de universiteit bieden meisjes seks aan, aan hun leraar. Seks voor cijfers. Het is de realiteit voor onderwijs in Mali. Het is treurig.’

Hoewel ik niet wil beweren dat Abdou en Abou hun leraren hebben omgekocht, zeker niet, is het bewijs er wel dat er mensen slagen en diploma’s krijgen zonder dat zij daadwerkelijk een vak hebben gestudeerd. Hoewel ik Yaya hiernaar heb gevraagd, durfde hij hier geen uitspraken over te doen. Door het omkopen van leraren wordt er bereikt dat er snel diploma’s worden verkregen zonder dat er kennis wordt opgedaan. Hierdoor komt de kwaliteit niet ten goede, gezien het aantal gekwalificeerde vakmensen niet groeit.

Passie voor onderwijs

Youchaou Traoré heeft tegenwoordig zijn eigen basisschool. De reden dat hij deze, twaalf jaar geleden, heeft opgezet heeft te maken met zijn onvrede over de kwaliteit van het onderwijs in Mali. Vanwege de vele klachten die lokale mensen hadden over de lage kwaliteit hiervan, besloot hij een school op te zetten met alleen maar gekwalificeerde leraren, die hij zelf opleidde. Omdat hij zijn lerarenopleiding eind jaren ’70 had afgerond, heeft hij als leraar, maar niet als leerling, directe gevolgen ondervonden aan de bezuinigingen op onderwijs eind jaren ’80. Hierdoor achtte hij zichzelf als een gekwalificeerd docent en vond daarom ook dat hij de aangewezen persoon was een school te stichten. Nog steeds geeft hij wekelijks trainingen aan zijn medewerkers om de kwaliteit op peil te houden.

⁷ Mamadou is één van de vrienden van Doudou die leraar is op een basisschool die ik heb bezocht, ‘L’Horizon’.

Een tweede reden dat hij deze school heeft opgezet, is omdat hij straatarme families en kinderen een kans wilde geven. Omdat arme ouders niet altijd zelf onderwijs hebben gevolgd, volgen hun kinderen dit ook niet. Deze vicieuze cirkel wilde hij doorbreken:

‘Ik ging zelf ook niet naar school, ik moest bedelen om voedsel te krijgen. Mijn oom heeft mij gered en nam me in huis. Ik was uiteindelijk dertien toen ik naar school ging, dat is vrij oud om te beginnen. Maar ik slaagde er in mijn scholen af te maken. Ik kon naar de IFM [een instituut dat leraren opleidt], en kijk waar ik nu ben. Ik heb geluk gehad. Hierom wil ik anderen ook helpen, net zoals mijn oom bij mij heeft gedaan.’

De manier waarop Traoré kansarme kinderen helpt, is de manier waarop hij hen laat betalen voor de school: niet. Het geld dat hij in de jaren bij elkaar heeft gesprokkeld als docent, wat niet veel was begin jaren '90, stak hij in het salaris van zijn medewerkers en de nodige spullen voor de school. Tegenwoordig zitten er 300 kinderen op zijn school en beweert hij zelf dat dit de enige school is in Bamako waar kinderen kunnen blijven zitten. Hoewel hij nog steeds kinderen gratis onderwijs laat volgen wanneer zij uit kansarme gezinnen komen, betalen de ouders van de rest van de leerlingen wel schoolgeld.

Tegenwoordig is de status van leraren nauwelijks verbeterd ten opzichte van begin jaren '90. Nog steeds ontbreekt het bij de lokale bevolking aan compleet vertrouwen in leraren, omdat er zoveel corruptie is. Mamadou Diakité beaamt dit, hoewel passie voor onderwijs (gelukkig) nog bestaat:

‘Ik moest eigenlijk snel een baan krijgen omdat mijn ouders arm zijn. Snel geld verdienen, hoe kan dat? Omdat de vraag naar gekwalificeerde leraren zo hoog is, besloot ik Engels te studeren. En nu verdien ik daar mijn geld mee. Ik vind het moeilijk mezelf te verbeteren, want niemand in Mali spreekt Engels. Het betaalt ook niet heel goed. Maar ik vind het leuk, het is stabiel en ik heb een garantie tot een inkomen. Ik houd van lesgeven, ik houd ervan mijn kennis over te dragen aan kinderen, dan voel ik me nuttig. Ze leren van me. Als ik wat meer geld heb, wil ik verder studeren en aan de universiteit lesgeven.’

Hoewel Diakité, net als Abdou en Abou, ook aan de Universiteit van Bamako heeft gestudeerd, was zijn Engels vloeiend. Dit, in tegenstelling tot het Engels van Abdou en het Duits van Abou. Het verschil tussen hen en Diakité, is dat deze laatste Engels ging studeren met de reden snel een baan te kunnen vinden. Hierdoor was hij misschien eerder geneigd langer door te studeren of extra zijn best te doen, zodat zijn ouders niet lang hoefden te lijden onder hun armoede. Abdou en Abou hadden beide familie in het Dogongebied die zij niet hoefden te onderhouden, zij gaven zelf aan dat het Dogongebied een groot sociaal vangnet heeft. De ouders van Diakité woonden in Bamako en hadden dit niet. Eventueel zou dit verschil een reden kunnen zijn voor de differentiatie in kwaliteit van de vreemde taalbeheersing tussen deze mannen.

De Koranschool

De Koranschool is in, met name in steden in het noorden zoals Djenné, Mopti en Tombouctou, verplicht onderwijs is voor jongens. Aan ouders wordt de keuze vrij gelaten of zij dochters eventueel hier naartoe sturen. Mijn informanten die oorspronkelijk uit het noorden van

Mali kwamen waren dan ook allemaal naar een Koranschool gegaan. Echter, er bleken brede opvattingen te bestaan over wat een Koranschool precies inhield. In Bamako heb ik er één bezocht.⁸ Ik ontmoette daar drie marabouts, van wie er twee aan het bidden waren terwijl ik de Koranschool binnenliep. Er zat één jongen van ongeveer zes jaar oud op de grond terwijl hij de Koran voor zich had en met een soort zwarte stift Arabische teksten overschreef op een houten lei. Wanneer de marabouts, die ik interviewde, iets nodig hadden, vroegen zij aan dit jongetje of hij dit voor hen wilde regelen of pakken; dit hield onder andere in dat hij water moest halen voor hen zodat zij zich konden wassen vooraleer zij konden bidden, en het zetten van thee. Eenmaal werd hij gevraagd sigaretten voor mijn tolk te halen toen deze op waren, dus verliet hij de school. Enkele keren liep hij naar een marabout toe, vermoedelijk zijn leraar, en sprak hij de tekst uit die op zijn lei stond, die hij met de beschreven kant naar de marabout toe, voor zich hield. Nadat de marabout had goedgekeurd wat hij reciteerde, ging hij terug op de grond zitten en veegde de lei uit. Dit vond meerdere keren plaats gedurende mijn bezoek.

Hoewel er wordt geacht dat Koranscholen op dergelijke wijze te werk gaan, is dit echter niet bij elke school de gang van zaken. Er bestaat een vorm van Koranschool, waarbij kinderen een gedeelte van de dag de straat op worden gestuurd om geld te bedelen. Deze kinderen worden 'Talibes' genoemd. Hierbij worden kinderen geacht het opgebrachte geld te geven aan de marabout, het bedrag wat zij extra hebben opgehaald mogen zij zelf houden. In Bamako waren er veel straatkinderen te zien. Overdag, maar ook 's avonds en enkele keren zelfs 's nachts. Groepjes van een stuk of drie, vier jongens tussen de leeftijd van vier en twaalf jaar, maar zelden meisjes, komen op me af gelopen elke keer als ik uit huis ben. Ze vragen niet zozeer om eten, maar om geld, 'd'argent'. Als ik ze fruit aanbied, nemen ze dit echter wel gretig aan. Veel Malinezen drukken me op het hart deze kinderen niets te geven, althans geen geld, omdat dit in verkeerde handen terecht zou komen en het de kinderen zelf niets helpt; sterker nog, het zou het in stand houden van Talibés alleen maar helpen. Verscheidene mensen die ik te spreken kreeg, vertelden mij dat Koranscholen niet officieel waren, omdat zij niet geregistreerd waren bij de overheid. Natuurlijk is men negatief over scholen waarover slechte verhalen de ronde gaan, zij zullen deze dan ook niet erkennen. Echter, ook mensen die hun kind naar een Koranschool stuurden, gaven antwoorden in de trant van: 'Nee, mijn kind gaat niet naar school. Hij/zij gaat naar een Koranschool.' Hieruit blijkt dus dat ook zij de Koranschool niet als officieel beschouwen.

Toch zijn er tussen mijn informanten zeker mensen aanwezig van wie hun kinderen Koranschool volgen. In het volgende hoofdstuk zal ik verder uitweiden over keuzes die Malinezen maken wat betreft de geschikte typen scholen voor hun kinderen en de redenen die zij hiervoor geven.

⁸ Dit was de Koranschool waar Yaya me mee naartoe nam, toen ik aangaf dat ik er graag één wilde bezoeken.

De majalis

De zogenoemde ‘majalis’ die voornamelijk in noordelijk Mali voorkomen, had ik niet verwacht tegen te komen in Bamako. Dit type school biedt een uitgebreider aanbod dan de Koranschool qua traditionele Islamitische educatie. Majalis komen vooral voor in het noorden vanwege het verplicht volgen van islamitisch onderwijs. Deze scholen vinden tevens plaats in een bepaald netwerk gezien de contacturen gewoonlijk in moskees plaatsvinden (Bouwman 2005:29). Ik heb echter wel systematisch naar het bestaan van en de eventuele kennis over majalis gevraagd aan mijn informanten. Zij verwezen meteen naar de medersas zoals zij die kennen, en gaven aan dat majalis een beetje een grijs gebied vormen, gezien ze tussen Koranscholen en medersas inzitten qua onderwijsaanbod. Ik zal daarom in mijn volgende hoofdstuk over verschillende typen onderwijs de term ‘majalis’ niet meer gebruiken, vanwege het gebrek aan een helder overzicht wat betreft de precieze verschillen. Daarom zal het begrip ‘Koranscholen’ een alomvattende term zijn die ik zal gebruiken om islamitisch onderwijs aan te duiden. De N’ko-beweging zoals besproken in paragraaf 2.3. ben ik minder tegengekomen dan verwacht; sterker nog, mijn informanten hadden hier weinig over te vertellen gezien zij niet altijd wisten wat het precies inhield, sommigen kenden het slechts van naam. In paragraaf 5.4. zal ik hier echter toch op ingaan, gezien ik hier systematisch naar heb gevraagd.

5. Thema 1: de waardering van onderwijssystemen

Voorgaande hoofdstuk noemde ik reeds dat in Bamako verschillende bevolkingsgroepen naast en met elkaar leven. Meer dan de helft van mijn informanten zijn niet geboren in de hoofdstad en hebben hun leven veelal doorgebracht in rurale omgeving. Zij woonden sinds hun tienerjaren in Bamako vanwege verschillende redenen, onder andere het volgen van onderwijs aan de Universiteit van Bamako of het zoeken naar een baan op deze leeftijd waren belangrijke motivaties voor het migreren naar een stad. De rurale invloed was merkbaar, kon ik na een aantal interviews te hebben gehad, concluderen. Dit hoofdstuk zal eerst gaan over de keuzes die ouders maken wat betreft het geschikte type school in hun ogen voor hun zoons en/of dochters. In de daaropvolgende paragraaf zal ik toekomstperspectieven beschrijven die mijn informanten mij hebben voorgelegd als ideaal. Er zijn natuurlijk uitzonderingen te vinden rondom mijn informanten, deze worden dan ook besproken in paragraaf 5.3. Ik zal afsluiten met de paragraaf die gaat over de N'ko-beweging en de kennis en meningen van mijn informanten over deze beweging.

5.1. De 'officiële overheidsschool' versus Koranschool

Wat is '*une école officielle*', een term die veelal werd gebruikt gedurende mijn interviews? Wanneer ik vroeg naar verschillende scholen, werd er namelijk onderscheid gemaakt in 'officiële' en 'niet-officiële' scholen. Wat dit inhield, kwam ik snel te weten. In het vorige hoofdstuk liet ik blijken dat, ook al gingen hun kinderen hier naartoe, ouders die voorstander zijn van Koranscholen deze niet als een officieel onderwijsinstituut zien. Unaniem werd er geantwoord op de vraag wat dan wél officieel was, dat dat de scholen zijn die officieel zijn geregistreerd en erkend door de overheid en waarvan de voertaal Frans is. Kinderen leren hier vakken als grammatica, Frans, biologie, wiskunde en natuurkunde. Er leken weinig problemen te zijn rond de definitie van 'officieel' en 'niet-officieel'. Dit maakte het voor mij makkelijk te begrijpen waar mensen het over hadden wanneer zij deze termen gebruikten. Davis (2010) constateert dat veel kinderen in Mali geen toegang hebben tot een formeel onderwijsinstituut, omdat zij in rurale gebieden leven. Werken in het huishouden en op het land zou schoolverzuim veroorzaken (Davis 2010; Weyer 2009:257). Hoewel er in dorpen wel Koranscholen en medersas voorkomen naast 'gewone' scholen, betekent het niet dat kinderen in rurale gebieden helemaal geen onderwijs kunnen volgen. Dat dit geen scholen zijn die officieel door de overheid zijn erkend, is een tweede. Toch begreep ik van sommige van mijn informanten dat het er niet altijd toedoet of een school wel officieel geregistreerd is, omdat zij ook van niet-officiële scholen konden leren en daardoor het nut ervan ervoeren in hun verdere leven. Wanneer mensen een baan willen voor een groot bedrijf of de overheid, zal een diploma van een officiële school echter een betere kans geven om te worden aangenomen.

Van mijn respondenten verkoos meer dan de helft een officiële overheidsschool als meer waardevol dan een Koranschool, wanneer ik hun mening over beide scholen vroeg. Meteen werd er

vergeleken tussen de twee en werden er voor- en nadelen van beide scholen genoemd. Een belangrijke reden voor mijn respondenten was omdat een officiële overheidsschool een ‘goede toekomst’ zou bieden voor hun kinderen, gezien de overheid en veel bedrijven vereisten dat dergelijke opleidingen waren gevolgd door hun werknemers (Bergmann 1996:589). Tevens waren sommige van mijn respondenten negatief over Koranscholen en Talibés. Dit, omdat het tot uitbuiting van kinderen zou leiden. Salifou adviseerde mij onder andere om geen geld te geven aan de straatkinderen die ik dagelijks tegenkwam:

‘Het [Koranscholen] zijn niet echt scholen. Kinderen worden de straat op gestuurd om geld te bedelen. Daar komen al die kinderen vandaan op straat. Van de marabouts. Dat is slecht. In een dorp is het anders, daar leren ze de Koran en amuletten maken. Hier in de stad moeten ze klusjes doen. En elke dag 500 CFA aan de marabout overhandigen. Als ze meer verdienen, mogen ze dat zelf houden. Dit is totale uitbuiting van kinderen. Als je echt van je kinderen houdt, zou je ze nooit naar zoets als de Koranschool sturen.’

Mamadou Diakité, reeds aan het woord in het vorige hoofdstuk, is het met Salifou eens:

‘Dat [een Koranschool] is het exploiteren van kinderen. Het is egoïstisch. Het is een slecht idee van de marabouts die dat doen. Ze willen winst maken op de kinderen. Ze moeten elke dag rond de 1000 CFA ophalen. Veel marabouts zijn niet helemaal eerlijk. [...] Maar die kinderen op Koranscholen, ja, dat zijn verloren kinderen. Die worden misbruikt. Die marabouts hebben teveel eigenbelang. Willen geld. Het exploiteren van kinderen is iets heel kwalijks.’⁹

Hoewel ik met eigen ogen heb gezien dat er wel degelijk Koranscholen bestaan waarbij de kinderen overdag de Koran bestuderen, weet ik niet of deze ’s avonds de straat op worden gestuurd. Door de beruchte status van Koranscholen zullen veel ouders niet twifelen om hun kinderen hier niet naartoe te sturen, gezien uitbuiting over het algemeen als iets kwalijks wordt beschouwd. Toch zijn er veel scholen waarbij de kinderen de straat op worden gestuurd, die in stand worden gehouden doordat de Talibés elke dag een bepaald bedrag ophalen. Mij werd ook verteld dat veel ouders niet weten dat hun kinderen de straat op worden gestuurd, of dit niet willen weten. Talibés zijn tevens vaak wees, waardoor enige ouderlijke controle helemaal afwezig is. Door eigen armoede gerelateerde problemen is er niet altijd de mogelijkheid om kinderen naar een school te sturen met gekwalificeerd onderwijs. Uiteraard zijn er wel Koranscholen die meer zuiver te werk gaan dan de scholen waar de Talibés vandaan komen. Dit bewijs wordt geleverd door personen die dergelijke werkwijzen afkeuren, maar nog wel vertrouwen hebben in het instituut Koranschool zelf. Diakité is, zoals bovenstaand te zien, niet positief over dit systeem, maar overweegt wel zijn kinderen in vakanties naar een Koranschool te sturen, zolang hij ‘zeker weet dat ze daadwerkelijk de Koran bestuderen en niet de straat op worden gestuurd’.

⁹ Vertaald van: *‘C’est l’exploitation des enfants.. Ah, ce n’est pas bien.. tsk tsk tsk.’* Om extra nadruk te leggen op het feit dat iets niet goed is, wordt er vaak met de tong geklakt.

Koranschool als toevoeging op officiële overheidsschool

In Bamako ben ik tegengekomen dat Koranscholen worden gebruikt als een toevoeging op Franstalig onderwijs. Er wordt in toenemende mate Koranschool gevolgd gedurende drie maanden in de zomervakantie, wat aansluit op Bouwman, die dergelijke gewoonten tevens beschrijft (2005:22). In het voorbeeld van Mamadou Diakité is te zien dat dit voorkomt. Ook zijn er gevallen geweest waarbij kinderen gedurende hun jonge jaren Koranschool volgen, alvorens onderwijs te krijgen op een overheidsschool. Youchaou Traoré, de grote voorstander van gekwalificeerd onderwijs, is hier een voorbeeld van:

‘Een Koranschool is een goede instelling. Koranscholen zijn prima. Ze zijn informeel, daarmee bedoel ik dat ze niet officieel worden erkend door de overheid. Koranscholen en medersas zijn ook niet corrupt, in tegenstelling tot vele andere scholen. Maar het volgen van uitsluitend Koranschool? Dat is te beperkt. Mijn burens hebben een Koranschool gevolgd. Die lezen ’s avonds de Koran en overdag gaan ze bedelen. Dat gebeurt soms, ja. Als ze alleen Koranschool hebben gevolgd, dan kunnen ze later niet overleven. Het heeft me een jaar gekost om een marabout ervan te overtuigen dat kunnen lezen en schrijven belangrijk is. Maar dat is er maar één, en er zijn er zoveel.’

Geen verrassing is het misschien dat mannen die zijn opgegroeid in noordelijk Mali de Koranscholen zeer waardevol achten. Zij zijn namelijk opgegroeid in strenger religieuze gemeenschappen dan mensen die hun oorsprong in Bamako hebben liggen, waardoor zij zijn opgegroeid met een streng islamitische ideologie. Yaya is, zoals bovenstaand vermeld, opgegroeid in Djenné met een marabout als vader. Hoewel zijn belangrijkste prioriteiten bij het volgen van onderwijs lagen waarbij er wordt gestreefd naar m er dan alleen het bestuderen van de Koran, was hij positief over Koranscholen:

‘De Koranschool is een goed fundament. Het geeft kinderen een goed begin in het leven, ze worden hierdoor ruimdenkend en kunnen het belang van studeren begrijpen in hun hart. [...] Je leert er echter niet Arabisch. Je leert teksten uit je hoofd, waarvan je vaak niet eens weet wat je zegt. Dus nee, ik kan niet Arabisch praten. [...] Soms is dat [het op straat sturen van kinderen om hen te laten bedelen] zo slecht nog niet. Het kan juist een positief effect hebben. Kinderen leren op deze manier weg te geven. Ze leren hun eigendommen weg te geven aan de marabouts. Weggeven, dat is iets wat een goede Moslim moet kunnen.’

Het feit dat Yaya geen Arabisch spreekt, terwijl hij wel de Koran kan reciteren (ik heb hem gevraagd een stuk te reciteren, hij kon zonder problemen bladzijden uit zijn hoofd opzeggen), maakte indruk op mij. Bouwman (2005:20) beweert dat kinderen vaak als te jong worden beschouwd om daadwerkelijk te kunnen begrijpen wat voor teksten zij eigenlijk reciteren. Hier blijkt uit dat het niet zozeer aan de leeftijd hoeft te liggen, als wel aan het feit dat kinderen gewoon de teksten uit hun hoofd leren en hier verder niets mee doen; zij vertalen deze niet. Hoewel de vader van Yaya marabout is en Yaya positief is over Koranscholen, was hij nog niet klaar na de Koranschool. Dit was in strijd met de wil van zijn vader:

‘[...] hij [Yaya’s vader] was tegen Franstalige scholen waarbij er weinig aandacht wordt besteed aan het bestuderen van de Koran. Zijn mentaliteit was anders dan die van mij. Hij was bang dat ik en mijn broer

zouden veranderen als we een ander soort onderwijs zouden volgen. Maar als je een jongen van 14 of 15 bent in Djenné, ben je vrij. Dan leef je niet meer met je ouders, maar met een groep jongens. Mijn vader wist niet eens dat ik ander onderwijs volgde, hij wist het ook niet van mijn broertje. Toen hij er achter kwam, was het gelijk uit met de financiële ondersteuning. Toen gaf hij niks meer, nul. Sindsdien heb ik alles zelf betaald.'

Angst voor verandering: 'Seulement l'école Qoranique, après c'est fini'

De angst die de vader van Yaya had, namelijk dat zijn kinderen teveel zouden veranderen door het volgen van school, komt overeen met de 'angst' die mijn informant Samba Bocoum heeft.¹⁰ Samba is een man die oorspronkelijk twee kinderen had maar van wie er één is overleden. Nu heeft hij nog een zesjarige dochter, die naar een Koranschool gaat, en niet 'naar school', aldus Samba Bocoum, die een Koranschool niet als officieel beschouwt, zoals velen van mijn informanten. Samba was een van de weinige informanten die zijn dochter wél uitsluitend een Koranschool wilde laten volgen. Hoewel ze dezelfde achternaam hebben, zijn Yaya en Samba geen familie van elkaar. Samba Bocoum is opgegroeid in een klein dorp bij de grens van Mali en Ivoorkust en heeft alleen Koranschool gevolgd. De volgende uitspraak weerspiegelt de gedachten van Samba over onderwijs voor zijn dochter, zijn verwachtingen en ideaal toekomstbeeld:

'[...] Dat [de Koranschool] was goed, het geeft goede ideeën aan een kind. Zo leer je de wereld begrijpen. Het heeft voor- en nadelen. Ik moest bij de marabouts wonen waardoor ik mijn ouders niet meer zag. Maar dat hoort erbij. Je hebt weinig obstakels meer zoals je die had toen je bij je ouders woonde. Ik kreeg, toen ik bij de marabouts woonde, voedsel. Onderdak. De Koranschool zorgt goed voor je. Zo heb je weinig problemen. Behalve dat je af en toe werd geslagen, maar dat hoort erbij. Dat hoort bij het leven. Ik heb daar veel geleerd. [...] Ik heb geen werk, maar ik vertel verhalen waar mensen geld voor willen betalen. Mijn vrouw Fanta werkt niet. Maar ze is een vrouw. Ze is met mij getrouwd en ze zorgt voor mijn kind. [...] Mijn dochter gaat niet naar school. Ze behoort tot de middenklasse. Ze gaat hooguit af en toe naar de Koranschool, maar dat is het. Daar leren kinderen over religie doordat ze de Koran bestuderen. En dat is het belangrijkste. Ik wil ook niet dat ze naar een ander soort school gaat. Ze is middenklasse.¹¹ Ik ben middenklasse en mijn vrouw ook. Mijn kinderen daarom ook, en dat zullen ze blijven. [...] Kinderen die naar officiële scholen gaan behoren tot de hogere klasse. Als ik haar daar naartoe zou sturen zou ze zichzelf gaan vergelijken met die kinderen uit de hogere klasse. Dan raakt de hele samenleving in de war en gedraagt ze zich niet meer als mijn dochter. [...] Frans zal haar wel helpen, ja. Dan heb je geen vertaler nodig, zoals jij. Jij zou Bambara moeten praten. Maar ik wil het niet hebben dat ze naar een officiële school gaat. Dan gaat ze zichzelf vergelijken. Dat is niet nodig. Zo belangrijk is Frans nu ook weer niet. Ik kan toch praten. De meeste mensen verstaan Bambara. Geen probleem. Ook al vind ik Frans toch wel nuttig, ik zal er niet over peinzen om haar daarvoor naar een medersa of een officiële school te sturen. Dat is het niet waard.'

Het ideaalbeeld van Samba Bocoum wat betreft de toekomst van zijn dochter verschilt van de antwoorden die ik kreeg van de meeste van mijn andere informanten. Iedere ouder heeft het

¹⁰ Samba Bocoum heb ik via Yaya leren kennen, zij woonden in hetzelfde flatgebouw in een wijk in zuid-Bamako. Hoewel Samba in de eerste instantie mijn aanwezigheid niet leek goed te keuren, bleek hij toch veel informatie kwijt te willen, hij was de man die toestond geïnterviewd te worden omdat ik met Yaya was, die hij een 'goede jongen' vond. Hij weigerde echter Frans met me te spreken, waardoor Yaya's aanwezigheid extra goed van pas kwam; hij kon vertalen uit het Bambara.

¹¹ Dit heeft Yaya voor mij vertaald uit het Bambara in het Engels, hij gebruikte de term 'middle class'.

best met zijn kinderen voor, en sturen hen naar een school die hen zo goed mogelijk op zou kunnen leiden, waarmee werd bedoeld dat zij een toekomst zouden krijgen die hun een goede baan zou geven (Bergmann 1996:589). Echter leek Samba onverschillig over de toekomst van zijn dochter, behalve dat zij een goede man moest trouwen leek het hem weinig te interesseren en 'het beste met iemand voor hebben' zou ik in dit geval niet herkennen. Samba was de enige die het over de structuur van de Malinese samenleving had van mijn informanten. Dat hij niet wilt dat zijn dochter een hogere klasse betreedt dan de middenklasse, duidt op angst voor vervreemding tussen ouder en kind, eerder besproken in paragraaf 2.4. Ik heb verder niets gehoord over de eventuele klassenscheiding die hij benoemt in bovenstaande uitspraak. Echter, hij hecht hier veel waarde aan, wat ervoor zorgt dat hij zijn dochter niet in een hogere klasse zou willen zien, omdat het meisje niet meer zijn dochter zou zijn. Ik vroeg hem wat het zijn ideaalbeeld was van de toekomst van zijn dochter:

'Ze [zijn dochter] moet trouwen. Na de Koranschool is het afgelopen met de scholen. Dan houdt het op. C'est fini. Ze moet trouwen. De religie goed kennen, om die reden is ze naar de Koranschool geweest. En ze moet leren haar toekomstige man goed te behandelen. Respectvol. Ze moet goed voor hem zorgen en een gehoorzame vrouw zijn. Dat is wat de Koran zegt, dus dat wil ik. Zo voed ik haar ook op. Religie is belangrijk in het leven. Als iemand een goede Moslim wilt zijn, moet hij de Koran opvolgen. Daarom stuur ik haar naar Koranschool.'

In de eerdere uitspraak is tevens te zien dat Samba tevreden is met zijn genoten opleiding. Hij heeft geen drang gevoeld meer te willen studeren dan alleen Koranschool en zegt dat hij niet wil dat zijn dochter meer onderwijs volgt dan hijzelf heeft gedaan, daarom gebeurt het ook niet. Meer ouders hebben graag dat hun kind hetzelfde type onderwijs geniet dan zijzelf hebben gedaan. Ondanks de tegenwerking van zijn vader, is het Yaya gelukt, door veel te werken en al zijn geld te besteden aan scholen, om tegenwoordig aan de Universiteit van Bamako te studeren, een opleiding die het niveau van onderwijs van zijn vader overstijgt. Hoewel Yaya geen kinderen heeft, vroeg ik hem wat hij zelf als ideale loopbaan zag, mocht hij ze ooit krijgen:

'Tegen de tijd dat ik kinderen heb, is iedereen al veel meer gelijk. De cultuur wordt één. Mensen veranderen, mensen krijgen problemen als ze iets anders studeren dan hun ouders hebben gedaan. Zo werkt het tegenwoordig. Als ik kinderen heb wil ik ze wel proberen de Koran te leren, maar het is belangrijk hun een keuze te geven. Daarom zal ik wachten tot ze wat ouder zijn en zelf kunnen beslissen. En ik heb zelf geen kinderen, maar mijn zus heeft wel kinderen. Dus dat zijn ook een beetje mijn kinderen.'

Yaya houdt er andere ideaalbeelden op na dan zijn vader en Samba Bocoum. Of dat komt doordat hij van een andere generatie is, of doordat hij halverwege zijn leven naar Bamako is verhuisd, zijn beide mogelijkheden. Yaya is meer gericht op het 'individueel nut hebben in de samenleving', in tegenstelling tot 'het in stand houden van de organische structuur in de samenleving' zoals Samba graag ziet. Samba wilt weinig verandering, Yaya ziet daarentegen culturen één worden en is een voorstander van verandering. De nadruk die Yaya legt op het individu komt steeds vaker voor in Mali, beweert ook Schulz (2006:222). Het belang aan de verantwoordelijkheid van het individu heeft een steeds belangrijkere impact op inwoners in

Bamako. Het is bijzonder dat twee mannen die, ondanks eenzelfde basis te hebben, verschillende opinies over wat het beste onderwijs is, erop na houden.

Koranschool in het Dogongebied

In het noorden van Mali bestaan niet uitsluitend religieuze gemeenschappen. Het Dogongebied¹² is pas in de tweede helft van de 20^e eeuw massaal tot de Islam bekeerd. Ik heb enkele mensen ontmoet die oorspronkelijk uit het Dogongebied komen. Zij hebben geen Koranschool gevolgd. Doudou is opgegroeid en opgevoed door zijn niet-islamitische familie. Zijn vader had echter andere plannen, meent Doudou:

‘Ik heb mijn basisonderwijs in het Dogongebied gevolgd. Toen ik elf jaar was, begon ik aan een officiële overheidsschool. Mijn vader wilde mij en mijn broers eigenlijk naar een Koranschool sturen. Wij wilden dat niet, dus wij zijn de dag dat we erheen moesten naar het bos gevlucht en we kwamen de hele dag niet terug. We hebben ons verstopt. [...] Het was niet echt een Koranschool, het was een Talibé. Dat is een school waar je overdag bedelt en 's avonds de Koran bestudeert. Dat wisten we, omdat we vriendjes hadden die dat deden. En dat wilden we niet.’

Dat Doudou zegt dat hij zelf invloed kon uitoefenen op het type onderwijs dat hij volgde, was nieuw voor mij. Ouders zijn over het algemeen degenen die bepalen waar hun kind naartoe gaat (Hagberg 2006:170). Doudou wist deze mogelijkheid toe aan het feit dat hij en zijn broertje de zonen waren van de tweede vrouw van zijn vader en daarom minder belangrijk waren dan de kinderen van zijn vaders eerste vrouw. De positie in het gezin wordt meegenomen in de beslissing van de ouders, blijkt hieruit. Deze keuze is daarom niet geheel gebaseerd op een opvoedingsideaal, zoals Bouwman (2005) beschrijft. De eerste vrouw en haar kinderen waren het belangrijkste voor Doudou's vader, de rest was bijzaak, aldus Doudou. Dat Doudou's vader zijn zoons naar een Koranschool wilde sturen, was destijds een weinig voorkomende situatie in het Dogongebied. Toen ik vroeg wat zijn vader van mening had veranderd, kreeg ik het volgende antwoord:

‘Nee, mijn vader was niet islamitisch, hij is animist. Hij dronk heel veel bier dus hij was niet helemaal helder meer. Zijn collega's, hij werkte voor een redelijk groot bedrijf, waren moslim en hij wilde dat toen ook worden. Mijn vader had heus niet de intentie om ons te laten bedelen, maar hij wilde dat wij de Koran gingen leren. Het was in die tijd een hype, Islam was nog redelijk nieuw in het Dogongebied Toen al zijn collega's enthousiast werden over Koranscholen, werd hij het ook.’

Doudou beschouwde de plotselinge interesse in de Koranschool meer als een ‘uitprobeersel’ omdat het nieuw was, dan dat hij daadwerkelijk vond dat de zonen van zijn tweede vrouw hieraan onderwijs moesten volgen. Sowieso sprak hij niet positief over zijn vader, te zien ook aan de verwijzing naar een eventueel alcoholprobleem. Tegenwoordig heeft Doudou weinig tot geen contact meer met zijn vader. Van jongs af aan wilde hij al studeren, om net zo'n goede baan te krijgen als zijn vader. Hij was dan ook erg blij dat hij uiteindelijk naar een officiële school mocht,

¹² Mijn informanten noemden het Dogongebied niet bij deze term. In het Frans noemden ze het ‘le Dogon’, in het Engels ‘the Dogon’ of alleen ‘Dogon’. In het Nederlands wordt het overwegend ‘de Dogonvallei’ genoemd, maar aangezien het geen vallei is, noem ik het Dogongebied.

zodat hij kon gaan studeren. Tegenwoordig werkt hij een half jaar per jaar in de toerisme sector waar hij redelijk goed verdient. Hoewel hij geen goede verhouding meer heeft met zijn familie die is achterbleven in de Dogongebied, verwachten zij wel dat hij geld naar hen opstuurt. Hij voelt dit als een verplichting, waar hij duidelijk niet over te spreken was. Hij was dan ook blij dat dit de enige vorm van contact was, dat plaatsvond tussen hem en zijn familie. De rest van zijn geld beweert hij uit te willen geven aan zijn vierjarige zoontje. Deze moet van hem ook naar een officiële school gaan, omdat de andere scholen 'niet te vertrouwen' zijn, aldus Doudou. Dit, in verband met corruptie die zou bestaan in vele scholen. Doudou wil een zo goed mogelijke scholing voor zijn zoon, want zoals hij zelf al zei, heeft hij 'het beste met hem voor, in tegenstelling tot mijn vader'.¹³ Wel bestaat er een verschil tussen Doudou en zijn vader, gezien hij niet in een dilemma zit wat betreft meerdere vrouwen en kinderen, hij is immers niet polygaam.

5.2. Toekomstperspectieven

Mijn informanten verschilden in opvatting over wat een goede toekomst zou zijn voor hun eventuele kinderen. Bovenstaand is al een ideaalbeeld geschetst door Samba Bocoum, die zijn dochter wilt zien trouwen en haar man zien gehoorzamen. In andere gevallen werd er gezegd dat er alleen maar werd gehoopt dat de kinderen gezond zouden blijven en genoeg eten zouden hebben gedurende de rest van hun leven, verdere keuzes overgelaten aan de kinderen zelf. Meerdere mannelijke informanten benoemden wel de wens dat hun dochter een goede man zou vinden om te gehoorzamen. Vrouwen deelden deze mening niet altijd, zoals te zien is bij Oumou Maiga.¹⁴ Oumou is opgegroeid in Bamako en is niet streng islamitisch opgevoed. Ze is een vrouw van eind twintig jaar oud met twee jonge dochters:

'Het enige dat ik graag wil, is dat zij [haar dochters] een goed leven krijgen. Dat is het. Ze mogen zelf bepalen wat ze willen gaan doen, of ze willen studeren of dat ze willen trouwen. Dat hoef ik niet voor ze te beslissen.'

Oumou Maiga was niet de enige van mijn informanten die haar kinderen de vrije keuze liet wat betreft hun toekomst. Dit sprak tegen mijn verwachtingen in, die inhielden dat ouders vrijwel altijd bepaalden wat voor soort onderwijs hun kind zou volgen. Mijn informanten verschilden hier in qua mening en daadwerkelijke acties wat betreft het loslaten van hun kinderen. Een 'goede toekomst' wenste iedereen uiteraard voor hun kinderen. De perceptie van een 'goede toekomst' bestaat in een breed kader, blijkt uit mijn onderzoek. Meninge over welke waarden het belangrijkste zouden moeten worden geacht, lopen ver uiteen. Dat is te zien in de volgende uitspraken waar enkele ideaalbeelden van drie van het platteland naar de stad gemigreerde informanten worden geschetst. Abdou Dolo uit Sangha, de afgestudeerde jongeman in Engels, is

¹³ Vertaald van: *'I want best for him. I don't want to treat him like my father did to me.'*

¹⁴ Oumou is een vriendin van Salifou. Zij was vaak in Badalabougou Est te vinden omdat zij hier een baantje had in een restaurant. Via Salifou heb ik haar leren kennen en zij bleek geïnteresseerd in het onderwerp van mijn scriptie, waardoor ik niet heb hoeven vragen of ik haar mocht interviewen; het interview kwam voort uit een informeel gesprek.

geen ouder, maar stond op het punt te trouwen toen ik hem sprak.¹⁵ Suleymane Amadou is een alleenstaande man van begin dertig jaar oud met een modaal inkomen voor Malinese begrippen.¹⁶ Als tiener was hij naar Bamako gekomen om te studeren en een baan te vinden. Djeneba Sangare is een getrouwde vrouw van midden dertig met drie kinderen, afkomstig uit een dorp nabij de grens met Burkina Faso.¹⁷

‘Ik zou het graag zien dat mijn toekomstige kinderen zouden gaan studeren. Of als er één manager wordt, van een groot bedrijf bijvoorbeeld. Hiervoor zal hij uiteraard moeten studeren, en talen zoals Engels, Frans en misschien Duits zijn ook belangrijk.’ (Abdou Dolo)

‘Als ik kinderen zou hebben zou ik ze graag een hoge positie willen zien bekleden in de regering. President! Maar dat wordt moeilijk. Het is belangrijk om dat ze, om een hoge positie te krijgen, naar goede scholen gaan. Ze moeten veel kennis krijgen en een slim persoon worden. Zo doen ze dat toch in Europa? Mensen in Europa krijgen vaak maar twee kinderen. Ze volgen hen hun hele leven met een bepaald doel, en ze bepalen al snel wat er van ze gaat worden. Zo van: dit wordt een politiemans, dit wordt een zanger, enzovoort. Dat wil ik ook.’ (Suleymane Amadou)

‘[...] als mensen nou eens snappen dat het wel degelijk nuttig is om een studie af te ronden. Mensen zijn lui, of hebben er gewoon geen zin in. Je ziet een duidelijk verschil tussen mensen die alleen een Koranschool hebben gevolgd en mensen die een overheidsschool hebben gedaan. Zij zijn meer gemotiveerd, zijn zelfs bereid geld te betalen voor een opleiding aan de universiteit. Die doen ten minste iets met hun leven. Dat gehang op straat maar. In Europa snappen mensen dat je leven niet klaar is als je eenmaal een baan hebt gevonden. Die gaan niet voor het eerste het beste. Hier doen mensen dat wel. Als men niet verder leert, krijg je ook geen goede banen, nee. Ze moeten snappen dat het niet ligt aan het land, maar aan hun eigen instelling. Het is niet gek als je betaalt voor school, dat is juist het slimste wat je kan doen. Koranschool heeft geen nut, wat voor baan kan je daar later mee krijgen?’ (Djeneba Sangare)

Bovenstaande uitspraken hebben allen gemeen dat er wordt gesproken over mogelijkheden buiten Mali; het leren van andere talen bevordert de samenwerking met grote bedrijven en toeristen (Abdou Dolo), er worden vergelijkingen gemaakt met hoe mensen in Europa keuzes zouden maken (Suleymane Amadou) en er wordt gesuggereerd dat Europeanen meer verstandige keuzes maken ten opzichte van sommige Malinezen (Djeneba Sangare). De interesse in een wereld buiten Mali kwam met name voor bij informanten die geboren zijn in een dorp of kleinere stad, die op latere leeftijd zijn verhuisd naar de hoofdstad. Informanten die in Bamako woonachtig zijn sinds hun geboorte hadden minder drang naar een wereld buiten Mali, merkte ik uit hun mindere interesse in het praten over mogelijkheden bij bijvoorbeeld het werken voor multinationals.

¹⁵ Abdou Dolo is een vriend van Salifou. Salifou nam mij mee naar hem omdat ik graag nog iemand, behalve Doudou, wilde spreken die uit het Dogongebied kwam.

¹⁶ Suleymane Amadou is een medebewoner in de flat van Yaya, die ik heb geïnterviewd tijdens één van mijn bezoeken aan deze buurt. Het minimumloon in Mali komt neer op 28.000 CFA per maand. Omgerekend komt dit neer op ongeveer €40,-. Suleymane verdiende zeker meer dan het dubbele van het minimumloon met zijn beroep als advocaat.

¹⁷ Djeneba Sangare heb ik via Salifou leren kennen. Zij woont tevens in Badalabougou Est, waardoor ik haar regelmatig tegenkwam. We hebben een vriendschappelijke band opgebouwd.

Door het leren van Frans zouden kinderen tevens terecht kunnen bij ‘grote internationale bedrijven en de overheid’. Mali heeft, volgens mijn informanten, te weinig werkgelegenheid voor lokale bevolking (Hagberg 2006:169). De enige plekken waar werk te vinden is waarbij er veel kan worden verdiend, is bij multinationals die werken in bijvoorbeeld de mijnindustrie. Banen bij de overheid genieten veel aanzien, maar de lonen zijn er niet hoog. Voor de rest was het ‘iederen voor zichzelf’, waarmee er kleine winkeltjes en kraampjes worden bedoeld overal in Bamako voorkomen. Dit zijn meestal eenmanszaken die gerund worden met behulp van familieleden.

Een internationale toekomst

Mannelijke informanten van rond de dertig waren uiterst geïnteresseerd in internationale multinationals en zagen dit als de ultieme kans op een goede baan. Meerdere malen werd mij gevraagd of ik werkzaam was voor een groot bedrijf en of ik niet eventueel iemand wist die hier werkte, zodat ik een baan voor hen kon regelen. Ze waren bereid onderop te beginnen, als persoonlijke assistenten of chauffeurs van expats die tevens in mijn buurt woonachtig waren. Hierdoor waren veel informanten geïnteresseerd in het leren in Engels, om te kunnen communiceren met deze bedrijven en hun werknemers. Ook waren veel mensen bereid met mij te praten, omdat ze zo hun Engels konden oefenen. Dat ik niets met deze multinationals te maken had, deed er voor hen niet toe; ik was blank en had daarom ‘connecties’. Hoewel ik verschillende Europeanen kende die voor een groot bedrijf werkten, had ik er direct niets mee te maken. Ik kende ze alleen omdat ze tevens in Badalabougou Est woonden, dezelfde buurt als ik. Hoewel ik dit meerdere malen heb uitgelegd, maakte het mijn informanten niet uit en waren ze bereid met me te praten om maar dichterbij de buurt te komen van wat voor hen een droombaan was. Dit was bevorderlijk voor mijn onderzoek, al kon ik niet helpen. Boubacar Keita,¹⁸ een werkloze man van begin dertig jaar oud, was één van de informanten die bezig was met proberen een baan te krijgen bij een multinational:

‘Ik volg mensen die geld verdienen in het buitenland. Ik wil voor hen werken. Ik volg hen en probeer via hen geld te verdienen. Niet alleen Europeanen, ook Malinezen die voor buitenlandse organisaties werken. Ik wil dat ook.’

Na deze onderwerpen vaker te hebben besproken met informanten, kwam ik erachter dat behalve deze interesse met name voorkwam rondom mannen van rond de dertig jaar oud, zij allemaal in een dorp of kleine stad geboren waren en op latere leeftijd naar Bamako zijn verhuisd, zo ook Boubacar Keita. De mogelijkheden die een stad biedt ten opzichte van een dorp was voor hen een toegangspoort tot een wijdere wereld, gezien zij zelf aangaven dat dergelijke kansen in een dorp zeker niet voor het oprapen liggen. De interesse die rondom de migreerde informanten bestaat, is er een die in mindere mate voorkomt dan bij informanten die hun hele leven in Bamako hebben doorgebracht. Natuurlijk zijn daar ook de informanten die ook oorspronkelijk uit een dorp komen, maar die zich niet zo bezig houden met multinationals en andere buitenlandse factoren. In

¹⁸ Doudou heeft mij in contact gebracht met Boubacar Keita. Doudou was zelf geïnteresseerd in het werken voor multinationals. Wanneer ik hem vroeg of dat vaker voorkwam, bevestigde hij dit. Hij wilde me voorstellen aan zijn vriend Boubacar, omdat hij actief bezig was met het ‘volgen’ van dergelijke organisaties.

feite was de groep die ook gemigreerd was op latere leeftijd die hier niet mee bezig was, juist terughoudend tegenover dergelijke ontwikkelingen en mogelijkheden, hun voorkeur lag juist bij dorpen en de manieren, normen en waarden die daar in acht genomen worden. Deze tweedeling is mij opgevallen omdat ik een patroon ontdekte die erop duidde dat de grootste verschillen in mening zaten tussen migranten vanuit dorpen; zij waren óf uitermate geïnteresseerd in multinationals en Europese en Amerikaanse invloeden, óf zij zetten zichzelf er juist tegen af door het goede in dorpen te benadrukken en de stad minder interessant te vinden.

5.3. Uitzonderingen.

De kwestie Adama Araba

Omdat Bouwman (2005:128) beweert dat ouders strategieën hebben om hun kinderen naar school te sturen, waarbij er in acht wordt genomen welke type scholen geschikt zijn voor verschillende kinderen in het gezin, was ik benieuwd of ik dit zou tegenkomen gedurende mijn veldwerk. Echter, al snel bleek dat de meeste van mijn informanten besloten al hun kinderen naar dezelfde school te sturen, wat in tegenspraak is met Bouwman. Dit, omdat hun eigen ouders ook zo hadden gehandeld toen zijzelf nog jong waren. Een uitzondering gedurende mijn veldwerk was Adama Araba.¹⁹ Hij heeft vier kinderen waarvan hij twee naar een Koranschool had gestuurd, en twee daarvan naar een officiële school:

‘Twee ervan gaan naar de Koranschool, twee naar een gewone school. De traditie in mijn familie is dat iedereen naar een Koranschool gaat. Maar ik heb besloten voor beide te kiezen. Een gewone school waar kinderen Frans leren, schrijven, rekenen en dat soort dingen, wordt steeds belangrijker in het leven in Mali. Daarom vind ik het belangrijk dat mijn kinderen dat ook mee krijgen. Dat heb ik besloten, dus dat gebeurde toen. Je kan het ook zien dat ik twee waarden heel belangrijk acht: cultuur, vandaar dat twee van mijn kinderen naar de Koranschool gaan; maar ook het hebben van nut in deze wereld. Deze twee componenten zijn nu verdeeld over mijn vier kinderen.’

Toen ik vroeg of hij een duidelijk verschil merkte tussen zijn kinderen, antwoordde hij:

‘Ja, heel groot. De twee kinderen die naar de Koranschool gaan, denken veel meer traditioneel gericht. Die vinden de Koran het belangrijkste dat er bestaat. De andere twee zijn veel meer, hoe noem je dat.. Europees georiënteerd. Ik ben niet bang dat ze nog meer veranderen, hoor. Ik moet wel zeggen dat de twee kinderen die een officiële school volgen wel veel slimmer zijn. Ze weten veel meer over wat er in de wereld gebeurt, ze kunnen schrijven, rekenen, ze spreken beter Frans. De andere twee zijn wat beperkter.’

Ik was benieuwd waarom Adama Araba toch koos voor Koranschool voor twee van zijn kinderen wanneer het verschil zo duidelijk zichtbaar voor hem was. Hij erkent dat de twee op de officiële school zelfs veel slimmer zijn. Hij gaf aan hier echter weinig keuze in te hebben:

¹⁹ Adama Araba is één van de marabouts die ik op de Koranschool heb leren kennen. De school was echter van Ibrahim Cissé, maar Adama Araba was hier aanwezig. Yaya kende hem niet, maar hij bleek bereid te zijn voor een interview.

'[...] het zou niet respectvol zijn tegenover mijn cultuur en religie. Religie is belangrijk! Ik ben marabout. Ik heb niet veel keus. Het zou raar zijn als ik nul kinderen zou hebben die naar een Koranschool gaan. Dan zou de traditie verloren gaan, en dan zou ik geen goede moslim zijn.'²⁰

Dat het reciteren bij de kern van het islamitische geloof hoort (Mommersteeg 2006:44), verklaart het de reden dat Araba voor twee verschillende scholen kiest; door twee van zijn kinderen naar Koranschool te laten gaan, waar zij de Koran reciteren, is Araba een goede moslim, gezien dit bij de kern van het geloof hoort. Op mijn vraag wat zijn ideaalbeeld voor zijn kinderen was, kreeg ik het volgende antwoord:

'Ik wil dat degenen die naar een officiële school gaan, succesvolle mensen worden. Bijvoorbeeld dat ze in de regering terecht komen en ons land gaan besturen, ja, dat zou prachtig zijn. En ze zouden ook goed voor de familie kunnen zorgen. Ik bedoel niet alleen qua geld. Ook als er dingen geregeld moeten worden op administratief gebied bijvoorbeeld, zij kunnen lezen en schrijven en dus dat soort dingen regelen. Verder zou ik de twee die naar de Koranschool gaan graag als waardige religieuze mensen zien. Dat ze de Koran leren kennen en mensen kunnen adviseren hoe als vrome mensen te leven.'

Bouwman (2005:128) beweert in haar boek over haar onderzoek naar verschillende scholen in Mali, dat ouders hun kinderen vaak naar verschillende scholen sturen. Haar onderzoek vond plaats in de jaren '90, waar wel rekening mee moet worden gehouden voor een eventuele vergelijking van mijn met haar onderzoek. Mali ondervindt, net als ieder ander land op het continent, veranderingen wat betreft normen en waarden. Volgens Bouwman zouden enkele kinderen in een gezin onderwijs volgen aan een medersa, terwijl er andere kinderen naar Franstalig onderwijs worden gestuurd of een Koranschool. Dit, om zekerheid te creëren wat betreft latere inkomens en levensonderhoud. Franstalig onderwijs zou vaak als nadelig worden beschouwd in tegenstelling tot medersas, omdat hier geen waarden en tradities worden nagestreefd. Oudere kinderen zouden daarom naar medersas gaan, zodat zij gezag krijgen over jongere kinderen die deze Islamitische tradities niet hebben bestudeerd (Bouwman 2005:129). Echter, Adama Araba is de enige informant die ik gedurende de gehele periode van mijn veldwerk heb gesproken die op dergelijke wijze de scholen voor zijn kinderen uitzocht en dat was niet eens zijn eigen keuze; hij gaf aan dit als verplichting te zien. De strategieën die Bouwman beschrijft duiden op het feit dat ouders keuzes maken die noodzakelijk zijn, niet vanwege hun voorkeur voor deze scholen. Ik ben zodoende één informant tegengekomen die op deze manier de scholen uitkiest voor zijn kinderen, maar de reden sluit niet aan op de reden die Bouwman geeft. Uit de woorden van Araba kon ik opmaken dat hij liever had dat al zijn kinderen naar een officiële school gingen, gezien hij zelf zei dat die twee slimmer waren dan degenen die op de Koranschool zaten.²¹ Puur vanwege het behouden van tradities en omdat het van

²⁰ Vertaald van: '*Moi, je suis un marabout. Vous savez que je n'ai pas beaucoup de choix. Je dois être un bon musulman, c'est très, très important. Il faut envoyer les enfants à l'école qoranique. Il serait pas bien quand pas de mes enfants vont à l'école qoranique. La tradition, c'est où? Et voilà, sans la tradition, moi je suis pas un bon musulman. C'est la vie.*'

²¹ Hij gebruikte de woorden 'plus intelligent' toen hij de verschillen benoemde tussen de twee kinderen die naar Franstalig onderwijs gingen en Koranschool. De kinderen die Franstalig onderwijs volgden waren 'plus intelligent'.

hem verwacht wordt, stuurt hij de andere twee naar de Koranschool, niet vanwege zijn voorkeur hiervoor.

Het voorbeeld van Adama Araba duidt op een tweestrijd die in het hedendaagse Mali regelmatig voorkomt. Religie wordt nog als zeer waardevol geacht en de Koran zou nog altijd bestudeerd moeten worden, maar mensen gaan zich tevens steeds meer realiseren dat andere typen onderwijs meer kansen bieden op het krijgen van een baan, en daarmee een stabielere inkomen en leven. Het valt te betwijfelen of dit verschil met name voorkomt tussen jongere en oudere generaties. Hoewel ik een aantal jongeren heb gesproken van rond de twintig jaar oud die deze problemen ondervonden tegenover hun ouders, was er ook een verschil tussen mensen uit dorpen en mensen uit steden. Hierop zal ik ingaan in het volgende hoofdstuk, dat gaat over het bestaan van bepaalde culturele stijlen die voorkomen in Bamako.

Salifou Sawadogo, de uitzondering in de familie

Toen ik sprak met Salifou, een van mijn belangrijkste sleutelinformanten die mij tevens hielp met vertalen uit het Bambara, over zijn genoten typen onderwijs, bevestigde hij dat zijn vader school niet belangrijk vindt, hij beschouwt het als het ‘probleem’ van zijn kinderen. Als ze niet naar school willen of na een paar jaar stoppen, is hij zelfs blij, want dan kan hij dingen kopen zoals hout, omdat er meer geld overblijft:

‘[...] en mijn broers hadden geen zin meer in school, maar ze hoefden er ook helemaal niet heen. Mijn vader vond dat ook wel fijn want zo konden ze mooi meehelpen op het land. Toen mijn ouders gingen scheiden en mijn moeder in de stad ging wonen, ging ik graag met haar mee.’

Gebaseerd op mijn onderzoeksgegevens kan ik concluderen dat de mensen die ik heb gesproken die opgegroeid zijn in dorpen maar zijn gemigreerd naar Bamako, uitzonderingen zijn in hun families, waarvan de rest op het platteland is gebleven. Migraties van hele families van dorp naar stad ben ik niet zo veel tegengekomen als de migratie van een individu. Salifou is de enige van zijn broers die met zijn moeder is meegegaan, zijn broers wonen nog steeds in het dorp. Zij zijn kennelijk tevreden met de gang van zaken, ook wat betreft onderwijs, anders hadden ze misschien met hun moeder meegegaan. Doudou Dolo is tevens één van de weinigen van zijn vele broers en zussen (zijn vader had vier vrouwen en veel kinderen) die tegenwoordig in de hoofdstad woont. De rest woont nog steeds in het Dogongebied. Yaya Bocoum is samen met zijn broertje naar Bamako gegaan om verder te studeren, zijn zus woont nog in Djenné. Omdat dit specifieke gevallen zijn is het echter niet generaliseerbaar voor de gehele bevolking in Bamako, maar dergelijke scenario's van een individu dat naar de stad trekt voor een bepaalde reden komen in mijn onderzoek in ieder geval vaker voor dan de migratie van complete families van het platteland naar de stad.

5.4. Het N'ko

Voordat ik naar Mali ging om veldwerk te verrichten, had ik verwacht dat mensen wel een duidelijke mening zouden kunnen hebben over het N'ko. Dit alfabet dat is ontstaan om lokale talen

zoals Bambara en Fulani te kunnen lezen en schrijven, leek mij nuttig juist vanwege het hoge aantal procent wat lokale talen spreekt in Mali. Echter, dit bleek weinig tot geen indruk te maken bij mijn informanten wanneer ik naar hun mening hierover vroeg. Velen van hen kenden het niet of nauwelijks, en voelden zich niet geroepen om hier een oordeel over te vellen omdat ze er te weinig van wisten. De enige die er echter wel positief over was, was Abdou Dolo. In zijn interview kreeg ik meerdere malen te horen dat het zo belangrijk was om respect te hebben tegenover ouderen, een zeer belangrijke waarde in zijn geboortedorp en -omgeving. Het verbaasde mij niet dat het belang van het N'ko dus ook hieraan verbonden werd toen ik hem hiernaar vroeg:

‘Het N'ko is belangrijk om lokale talen blijven te bestuderen. Dat kan van pas komen bij het communiceren met ouderen. Respect voor ouderen is heel belangrijk, hebben mijn ouders mij altijd verteld. Ouderen die hun leven lang in dorpen blijven wonen, spreken vaak geen andere taal dan hun lokale taal, zoals Bamanankan. Stel je voor dat iedereen Frans zou praten, dat zou toch niet opschieten? Lokale talen moeten niet in de vergetelheid raken, absoluut niet. Dat zou respectloos zijn tegenover ouderen.’

Hoewel Abdou beweert dat het N'ko nuttig is, doelt hij vooral op het blijven spreken van lokale talen. Dit is echter niet het in stand houden van het N'ko alfabet, wat duidt op een te geringe kennis hiervan. Hij vroeg, nadat ik zijn mening wilde weten over het N'ko, dan ook van tevoren wat ‘het ook alweer inhield’. Omdat het te maken heeft met lokale talen, ging hij met name hierop door in plaats van de essentie van het N'ko. Van de weinige informanten die bekend waren met het N'ko, werd er echter over gezegd dat het weinig nut had in het hedendaagse Mali:

‘[...] dat [het N'ko] heb ik nooit gestudeerd. Dat kregen we niet op school. Ik vind het principe wel goed, het stelt mensen in de gelegenheid de lokale talen toch te bestuderen. Maar voor een baan zal het niet helpen. De regering wil officiële opleidingen zien.’ (Allay Traoré)²²

‘Het is goed dat mensen hun lokale talen blijven leren. Als mensen een eigen winkeltje willen beginnen, moet je zelf kunnen lezen en schrijven. Anders moet je steeds iemand inhuren om dat voor je te doen. Maar daar houdt het nut ook wel bij op.’ (Oumou Maiga)

Het vinden van een goede baan, al besproken in bovenstaande paragraaf, heeft hier weer haar invloed. Doordat dit een belangrijk streven is voor veel van mijn informanten, zullen zij weinig belangstelling hebben voor het leren van het N'ko alfabet. Dit, omdat de regering officiële (Franse) opleidingen zou willen zien, waar het N'ko niet onder valt. Ik kreeg tevens verschillende antwoorden van mensen die op deze stroming neerkeken. Deze personen konden zelf niet dit alfabet lezen of schrijven:

‘Het [N'ko] is niet ontwikkeld. Het alfabet voor talen zoals Bambara bedoel je toch? Mensen kunnen dat behouden, maar als je werk wilt heeft het weinig zin. Voor banen van de overheid heb je het Latijnse handschrift nodig.’²³ (Yaya Bocoum)

²² Allay is een buurtbewoner van Yaya.

²³ Vertaald van: *‘It is not developed. You mean the alphabet for languages like Bambara and Fulfulde, right? People can keep this alphabet, but it does not mean anything if you want a job. What’s the point? For a job for the government you need the Latin alphabet. A, b, c. Like that.’*

‘Het N’ko heeft geen zin. Het Latijnse alfabet is veel nuttiger. En ik heb een mobiele telefoon, dus ik kan nu sms’jes versturen. Of als ik nieuwe contacten moet opslaan in mijn telefoon! Het Latijnse alfabet is wel nodig, ja. Zonder mobiele telefoon ben je toch tegenwoordig nergens meer?’ (Ibrahim Cissé)²⁴

Door bovenstaande uitspraken kan ik concluderen dat het merendeel van mijn informanten, die natuurlijk woonachtig zijn in Bamako, weinig kennis hebben over het N’ko. De mensen die er wel enigszins kennis over hebben, zien er weinig tot geen waarde in, op enkelen na. Echter, dit zou kunnen liggen aan het feit dat het in het dagelijks leven in Bamako weinig wordt gebruikt. In dorpen in de rest van het land zou het veel groter en belangrijker kunnen worden geacht, maar gezien mijn onderzoek in Bamako plaatsvond, zal de waardering van het N’ko over het gemiddeld misschien lager zijn.

In het volgende hoofdstuk zal ik dieper ingaan of er zichtbare verschillen bestaan tussen mensen die hun kinderen naar een Koranschool sturen, vergeleken met mensen die hun kinderen liever naar een officiële overheidsschool zien gaan. Duidt dit op het bestaan van verschillende culturele stijlen zoals Ferguson (1999) deze heeft beschreven? Deze empirische data zijn gebaseerd op observaties die ik tijdens mijn veldwerk heb gedaan.

²⁴ Ibrahim Cissé is de eigenaar van de Koranschool die ik met Yaya heb bezocht. Een marabout, dus.

6. Thema 2: Culturele stijlen in Bamako

In het vorige hoofdstuk heb ik beschreven waarom mensen voor een bepaald type onderwijs kiezen en wat hun verwachtingen hiervan zijn. De ideale toekomstbeelden heb ik hier ook beschreven. In dit hoofdstuk zal ik ingaan op de zichtbare verschillen die aanwezig waren tussen mijn informanten. Dit, om eventuele verschillende culturele stijlen zoals Ferguson (1999) die beschrijft, te kunnen ontdekken. In het theoretische deel van de thesis is al beschreven wat Ferguson verstaat onder ‘cosmopolitan’ en ‘localist’ stijlen, wat leidt tot een dualisme in eenzelfde samenleving. Er bestaat een stilistische ruimte tussen de twee verschillende stijlen, om de verschillen tussen mensen aan te kunnen duiden; immers is het niet het een of het ander maar bestaat er een veel complexer model over hoe mensen zich gedragen en bij welke stijl dit hoort (1999:107). Tijdens mijn veldwerk heb ik mijn informanten geobserveerd om te zien wat voor kleding zij dragen en wat dit over een eventuele stijl zou kunnen zeggen, en hoe zij zich gedragen tegenover mensen die elders zijn opgegroeid dan zichzelf. De perceptie van stedelijke en rurale gebieden en waar een beter leven zou kunnen worden geleid, leidde tot een diversificatie van antwoorden. Een kosmopolitische stijl had over het algemeen meer aanzien onder mijn informanten. Hiermee werd bedoeld dat er kleding werd gedragen van bekende merken, dat er accessoires werden gebruikt door vrouwen, het afwisselen van kapsels et cetera. Het hebben van een ‘localist’²⁵ stijl duidt op het ontbreken van deze kenmerken, waar ik aan het eind van dit hoofdstuk dieper op in ga. Echter, het hebben van een ‘localist’ stijl is tevens een manier om moderniteit na te streven, hetzij op andere manier met andere middelen. Het idee dat een ‘localist’ stijl behoort tot een ruraal gebied en verdwijnende tribale samenlevingen bestaat niet meer, beide stijlen komen voor in stedelijk gebied en streven hun eigen waarden na (Ferguson 1999:102). Dat er een perceptie van een rurale stijl bestaat, betekent echter wel dat zij bepaalde waarden en aspecten toeschrijven aan ‘dorps’ en ‘stads’, of ‘localist’ en ‘kosmopolitisch’, waardoor het bestaan van verschillende stijlen wordt erkend. Onder andere Salifou was hier stellig in. Desondanks was onder mijn informanten meer dan de helft opgegroeid in een dorp elders in het land, dit deel was om verschillende redenen naar de hoofdstad gemigreerd. Hierdoor heb ik wel een gemixte onderzoeksgroep gehad, en niet alleen maar mensen gesproken die in een stad zijn opgegroeid en dus een vooringenomen perceptie zouden kunnen hebben over het leven in een stad.

6.1. Hip in de hoofdstad

De ‘stadse’ vrouw

Een uiterlijk aspect wat vanaf de aanvang van mijn veldwerk in het oog sprong, was dat meisjes en vrouwen zich grotendeels in kleding met kleurige prints steken (de zogenoemde ‘pagnes’). Katoenen, gekleurde stoffen en lange rokken domineren het straatbeeld in Bamako. De foto op de voorkant van deze thesis geeft een beeld van het dagelijks leven in Bamako. In de eerste

²⁵ Ik zal de term ‘localist’ blijven gebruiken, ‘cosmopolitan’ wordt in het vervolg ‘kosmopolitisch’.

instantie leek het mij dat dit traditionele kleding was, doordat er gebruik wordt gemaakt van de herkenbare Afrikaanse stoffen en prints. Deze kleding kan in de hele stad op maat worden gemaakt. Echter, het blijkt dat achter de manier waarop een vrouw zich kleedt, een betekenis zit. Zo kunnen bepaalde lengtes, accenten in de mouwen of bepaalde prints belangrijke codes zijn voor het persoonlijke leven van de vrouw. De accenten hebben sociale, politieke, economische en religieuze implicaties, waardoor er kan worden herkend of een vrouw bijvoorbeeld getrouwd is of niet (Gardi 2000:9). Deze manier van kleden komt op het eerste gezicht overeen met de kleding die ik vrouwen heb zien dragen in de dorpen die ik bezocht heb, alhoewel dit in de hoofdstad wordt gecombineerd met leren handtassen, hoge hakken en sieraden. Met name het gebruik van accessoires kent een grote populariteit bij jonge vrouwen in de hoofdstad. Deze worden geassocieerd met een West-Afrikaanse stedelijke levensstijl dat selectief aspecten van het Europees consumeren kopieert (2001:359). De katoenen rok en shirt die meestal wordt gedragen wanneer vrouwen in en rond en huis werken, zijn massaal geproduceerd in fabrieken en meestal laag geprijsd (2001:360). Een foto van vrouwen in de hoofdstad die gebruik maken van dergelijke accessoires, staat op de voorkant van deze thesis. De vrouw uiterst rechts op de foto draagt kleding die massaal is geproduceerd. Vrouwen kunnen van elkaar zien of zij in een stad wonen en inschatten hoeveel het gemiddeld inkomen is, gebaseerd op de kleding die zij draagt (2001:360). Vrouwelijke informanten kleedden zich zeer verschillend; wanneer zij op een dag de kleding droegen die massaal is geproduceerd met goedkopere stoffen, konden zij net zo goed de dag er na in een korte zwarte jurk met glitters verschijnen, gecombineerd met hakken en veel accessoires. Ook werd er afgewisseld met spijkerbroeken en t-shirts of bloesjes. De katoenen hoofddoek in dezelfde of een andere kleur stof met print, ontbreekt vaker in de hoofdstad dan in dorpen: in de hoofdstad is haar iets heel belangrijks, ook omdat vrouwen in Bamako op latere leeftijd trouwen. Behalve dat er aandacht werd besteed aan kleding, gingen vrouwelijke informanten elke twee weken naar de kapper voor een zogenoemde 'weave', waarbij er lange 'extensions' in het haar worden aangebracht, al dan niet in de vorm van honderden kleine vlechtjes. En inderdaad, sommige van mijn vrouwelijke informanten²⁶ hadden wel zes verschillende kapsels gedurende mijn drie maanden in het veld, waaronder verschillende kleuren (soms zelfs blond) en lengtes. Meer dan eens gingen ze naar een lokale markt, waarna zij terugkwamen met extra piercings in de oren of de neus met een diamantje erin. Bintou Sankara²⁷ is een van de jonge vrouwen die zes verschillende kapsels had en is opgegroeid in Bamako. Tijdens dit gesprek had ze rode, bruine en blonde krullen:

'Haar is iets heel belangrijks. Voor meisjes vooral. [...] Dat is mode hier in Bamako, kijk maar op straat, ze rijden ook vaak op scootertjes, iedereen heeft het. Zo maak je duidelijk dat je uit de stad komt. Ben je wel eens 's avonds bij Jet7 geweest? [Jet7 is een nachtclub in Badalabougou Est.] Nou, dat zijn overduidelijk stadsmeisjes. Die jurkjes en hakken, met nephaar en veel make-up. Dat zie je in de dorpen echt niet hoor.'

²⁶ Bijvoorbeeld Djeneba Sangare en Oumou Maiga. Zij gingen eens in de twee weken naar de kapper en kwamen terug met een compleet ander kapsel dan daarvoor.

²⁷ Bintou is een vriendin van Djeneba. Omdat ik via Salifou met Djeneba een vriendschappelijke band heb opgebouwd, kwam ik op deze manier in contact met Bintou.

Inderdaad verandert het straatbeeld naarmate het later wordt; jonge vrouwen kleden zich niet meer overwegend in traditionele gewaden, maar korte, strakke jurkjes en hoge hakken zijn vaker in beeld. Dat Bintou deze kleding verbindt met ‘stadsmeisjes’, zegt veel over haar perceptie van verschillen tussen dorpen en steden. Dat zij zich tevens op dergelijke wijze kleedt en veel aandacht aan het haar besteedt, zegt genoeg; zij doet dit omdat dit modieus in haar ogen is en ze wil geassocieerd worden met de stad. Toen ik een verjaardag bijwoonde van Djeneba Sangare, was er een interessante mix te zien. Tijdens de oorverdovende Malinese en Amerikaanse muziek, dansten er jonge mensen met kleren zoals korte jurkjes, spijkerbroeken, blouses en accessoires met grote merknamen erop; waaronder ‘Dolce & Gabbana’ en ‘Dior’.²⁸ Petjes en riemen zijn overwegend bezaaid met dergelijke merknamen. Aan de andere kant van de zaal zaten de ietwat oudere familieleden het feestgedruis aan te kijken. Zij hadden wél traditionele kleding aan, de bekende Afrikaanse prints en stoffen. Hierbij werden de knieën bedekt, in tegenstelling tot veel jonge meisjes die jurken of rokken aanhadden tot ver boven de knie. Mij werd verteld dat een vrouw de knieën niet mag laten zien, maar ’s avonds werd deze ongeschreven gedragsregel overmatig genegeerd. Het feit dat niet alle vrouwen tegenwoordig zich zouden kleden volgens de officiële geboden van de Islam, werd soms becommentarieerd door enkele informanten. Ibrahim Cissé,²⁹ een marabout, zei hierover:

‘Hier, meisjes van 22 zijn niet slim. Ze zijn alleen maar met uitgaan en make-up bezig. In de stad dan. Meisjes van 22 in dorpen, die hebben geen make-up, haha. Dus die [meisjes van 22 in dorpen] zijn alleen maar bezig met jongens achterna zitten. Als ze 25 zijn worden ze volwassen. Dan zijn ze getrouwd, en veel meer relaxt. [...] Jij bent ook 22? Eish [geluid van ongeloof]. [...] Je hebt de hersenen van een ouder iemand. Je kunt zien dat jij uit Europa komt. Niet alleen omdat je blank bent, haha.’

Nogmaals wordt er door informanten zelf letterlijk het verschil uitgelegd met vrouwen in dorpen en steden; namelijk dat er in dorpen de mogelijkheid niet bestaat om make-up te gebruiken. Doordat meisjes en jonge vrouwen in steden vaak wel make-up gebruiken, wordt er alom gerealiseerd dat dit ‘stadsmeisjes’ zijn, wanneer zij uit een dorp komen kunnen zij hier immers niet makkelijk aankomen, althans in kleinere hoeveelheden. Ibrahim Cissé hecht waarde aan zijn religie en komt oorspronkelijk uit een dorp. Koranscholen zijn voor hem de belangrijkste vorm van onderwijs. Dit zou zijn mening beïnvloed kunnen hebben over het ‘moderne’ of ‘stadse’ gedrag van jonge vrouwen in de hoofdstad. Een andere ontevredenheid wordt ugesproken door Mamadou Diakité. Hij is moslim en tevens een voorstander van Koranscholen, zoals besproken in het voorgaande hoofdstuk.

‘Een meisje in een dorp moet altijd buigen, bijvoorbeeld naar haar grootouders. ’s Ochtends is het, goedemorgen papa, goedemorgen mama, goedemorgen oom, goedemorgen tante, goedemorgen opa, goedemorgen oma. Jongens doen dat minder, maar wel naar hun schoonfamilie. Vrouwen moeten het naar iedereen doen, het is een teken van respect. Tegenwoordig, in steden, groeten ze niet eens meer iedereen. In

²⁸ Deze kleding wordt vaak nagemaakt van de echte merken en komt over de hele wereld voor in ‘neppe’ versie.

²⁹ Ibrahim Cissé is marabout en de eigenaar van de door mij en Yaya bezochte Koranschool.

dorpen is dit wel heel belangrijk. Als ze het niet doen, mogen ze geslagen worden. Corrigeren. Dan slaan ze je in je gezicht. Meisjes in de stad hebben deze manieren niet meer.’

De onvrede die Diakité hier uitspreekt gaat niet zozeer over de uiterlijke verschillen tussen meisjes uit dorpen en steden, maar wel over het gedrag van meisjes in de stad, dit zou niet respectvol zijn. Het feit dat hij het gedrag van meisjes in de hoofdstad afkeurt en de voorkeur prefereert aan de manieren in een dorp, duidt op het hebben van een ‘localist’ levensstijl. Immers, tradities zoals Diakité bovenstaand beschrijft, worden niet meer zozeer nagestreefd in kosmopolitische levenswijze. Het uitspreken van zijn afkeer hiervoor, betekent dat hij ook indirect een kosmopolitische levenswijze verwerpt. Door het impliciet beweren dat het leven in een dorp beter is dan het leven in een stad, kan ik concluderen dat Diakité neigt naar een ‘localist’ levensstijl.

De ‘stadse’ man

In het straatbeeld van Bamako zijn tevens mannen waarvan de kledingstijl naar Europese normen neigt, veel te zien. Zij dragen overwegend kleding die een meer Europese dan Afrikaanse uitstraling hebben, namelijk spijkerbroeken, overhemden en t-shirts. Meer dan eens stonden er Engelse teksten op t-shirts van voorbijgangers, waarbij ik me afvroeg of deze personen de teksten daadwerkelijk konden lezen.³⁰ Opvallend was dat mannen die zijn opgegroeid in dorpen, zoals Abdou Dolo en Salifou Sawadogo, de neiging hadden zichzelf juist te kleden met enkel opdrukken van bekende merken. Toen ik Abdou Dolo interviewde, droeg hij een shirt met opdruk ‘D&G’, een zonnebril met een merkje er in, een spijkerbroek en een riem met een merk in de gesp. Zijn pet had tevens de opdruk ‘D&G’.³¹ Salifou droeg dag en nacht een zonnebril en had na twee maanden in het veld een diamanten oorbel. Al eerder vermeldde ik dat hij mij ook graag verschillende kapsels en piercings zou zien dragen.

Na een aantal gesprekken te hebben gehad met onder andere Salifou, werd het mij duidelijk wat een ‘stads’ uiterlijk voor een man precies inhield. Voor mannen bleek het kapsel tevens van belang te zijn, net als bij vrouwen, vertelde hij mij. Tijdens dit gesprek had Salifou een hanekam, waarbij alleen de zijkanten van zijn hoofd waren geschoren. Hierdoor ontstond er een baan van haar van het voorhoofd naar zijn nek.

‘Ik heb een hanekam. Dat is een image voor bad boys. Ik vond het wel spannend om hem te laten zetten [...]. Politie mannen houden je eerder aan vanwege je kapsel. Ik werd eens aangehouden omdat ik door rood reed, en na een halfuur praten met de politieman vroeg hij me waarom ik zo’n kapsel had. Hij dacht dat ik anders zou zijn, meer een bad boy. Maar daarom doe ik het juist, om het vooroordeel tegen te gaan. Maar ik kreeg geen bekeuring.’

³⁰ Tevens werden t-shirts of andere accessoires met prints van de Obama’s verkocht en gedragen, niet alleen in de hoofdstad, maar ook in omliggende dorpen.

³¹ Dolce et Gabbana is een exclusief Italiaans merk. Over de hele wereld zijn echter veel namaak producten in omloop.

Kennelijk bestaan er voor jongens en mannen tevens uiterlijke aspecten die onvrede doen oproepen in de omgeving. Het hebben van een hanekam behoort tot het imago van een ‘bad boy’. Tijdens dit gesprek was mijn andere assistent Yaya aanwezig, hij droeg een traditioneel Islamitische djellaba, ‘want het was vrijdag’. Toen ik hem vroeg wat hij van het kapsel van Salifou vond, antwoordde hij:

‘Ik begrijp het wel, ik ben ook jong. Ik weet wat hij [Salifou] ermee wilt zeggen. Maar zelf zou ik het nooit doen. Mijn familie [familie woont in Djenné] zou me nooit meer willen zien als ik dat liet zetten. Je moet gewoon jezelf blijven en er niet een ander persoon van willen maken.’

Yaya was niet de enige van wie de familie het niet zou waarderen als hij iets dergelijks met zijn haar of uiterlijk zou doen. Salifou realiseerde zich dat, door het hebben van een hanekam en de status die hier kennelijk aan verbonden is, hij problemen zou kunnen krijgen met zijn familie. Zo was hij van plan zijn moeder te bezoeken, die tegenwoordig in een stad elders in Mali woont, maar besloot dit uit te stellen omdat zijn haar nog niet genoeg was aangegroeid. Hij wilde haar niet confronteren met het feit dat hij als een ‘bad boy’ gezien werd in de stad. Desondanks heeft hij er bewust voor gekozen dit kapsel te nemen, ondanks dat hij ‘het spannend vond’. De keuze voor dit kapsel brengt consequenties met zich mee, maar het feit dat Salifou alsnog een hanekam nam duidt erop dat hij, ondanks deze consequenties, graag geassocieerd wilt worden met het leven in een stad. Salifou weet wat voor status dit hem oplevert maar kiest hier toch voor, waaruit zijn kosmopolitische levensstijl blijkt. Toen ik hem vroeg naar hoe zijn vader en broers in zijn geboortedorp hierover zouden denken, kreeg ik het volgende antwoord:

‘Nee, ze zijn niet blij met mijn haar. Maar ik heb niet echt een hechte band met ze. Er bestaat een heel erg groot verschil. Mijn halfbroers wonen dus in een dorp, maar je moet me geloven, je zou niet geloven dat we familie zijn. Ze verschillen in ideeën, opvattingen, mentaliteit. Mijn kleding spreekt al een hele andere levensstijl uit.’

Dat Salifou zelf inziet dat hij een andere levensstijl heeft, ligt aan het feit dat hij zelf heeft ervaren hoe het is om in een dorp te leven. Hij beweert dat de verschillen tussen hem en zijn broers zo groot is, dat het niet te zien is dat ze familie zijn. Dit wijt hij aan het feit dat ze verschillen van woonplaats; Salifou in een stad versus zijn broers in een dorp. Dit maakt kennelijk een belangrijk verschil uit voor hem. Voor Abdou Dolo en Abou Diallo geldt hetzelfde; doordat zij zijn opgegroeid in Sangha, een dorp in de Dogon, weten zij hoe het leven in een dorp er aan toe gaat.³² Doordat deze drie jonge mannen henzelf kleden met dergelijke merkkleding die kennelijk als ‘stads’ wordt gezien, lijken zij zichzelf van een dorpse stijl af te zetten. Door het benadrukken van het afzetten van een bepaalde stijl, wordt de tegengestelde stijl extra naar voren gebracht (Ferguson 1999). Deze kleding komt immers niet voor in kleine gemeenschappen en dorpen. Het feit dat zij zich, door zich stads te kleden, indirect afzetten van het leven in een dorp, duidt erop dat zij liever worden geassocieerd met het leven in een stad dan hun oorspronkelijke afkomst, namelijk

³² Hoewel Sangha meer een kleine stad is dan een dorp, benoemde Abdou en Abou dit consistent met ‘le village’, of ‘mon village’ (mijn dorp).

een dorp. Door expres te contrasteren met dorpse levenswijzen, ontstaat er een groter dualisme tussen deze en stadse levenswijzen. De stijl die zij graag willen uitdragen wordt niet alleen bereikt door het hebben van bepaalde ideeën, maar heeft ook te maken met het in staat zijn zich te kunnen aanpassen aan bepaalde normen en waarden, het zijn daardoor belichaamde praktijken die succesvol worden uitgevoerd (Ferguson 1999:98). Weten wat er mode is, is iets anders dan weten hoe iets te dragen, in andere woorden. Dat Salifou diamanten oorbellen had en een hanekam en hiermee alsnog werd geaccepteerd in zijn directe omgeving, is een voorbeeld van hoe te weten om te gaan met bepaalde aspecten van een stijl. Het hebben van een stadse stijl betekent daardoor niet alleen het weten van bijvoorbeeld welke merken 'in' zijn, maar ook hoe het te dragen en het gedrag wat daarbij hoort te kennen.

Behalve onvrede over de levenswijze van vrouwen in Bamako, bestond deze ook over mannen. Ibrahim Cissé spreekt zijn commentaar uit over deze zogenoemde 'bad boys':

'De jeugd verloedert [...]. In de stad meer dan in dorpen. Nachtclubs, jeugddelinquenten. Drugs en alcohol. Ze worden slechte jongens [bad boys]. In dorpen gebeurt dat bijna nooit. Vrienden van mij wel roken en drinken wel, hoor. Het gebeurt veel, ook al zijn ze moslim. Eentje is net een locomotief zoveel rookt hij.'

Samba Bocoum is tevens tegen het gebruik van alcohol en wijt dit probleem aan het leven en wonen in een stad:

'Een dorp kent minder problemen dan een stad. Alles in een stad is duur, moeilijk, mensen raken verwend door alle keuzes. En je hebt er alcohol. Clubs. Mensen die uitgaan worden dronken en gaan vechten. Berovingen. Dat heb je niet in een dorp.'

Hoewel mijn informanten over het algemeen islamitisch waren, werd er 's avonds meer dan eens bier genuttigd, vaak geïmporteerd uit andere landen. Omdat de Islam het nuttigen van alcohol verbiedt, vond ik dit opmerkelijk. In de volgende paragraaf zal ik ingaan op de aanwezigheid van de Islam in de hoofdstad.

6.2. Religieus in Bamako

Op het eerste gezicht viel het bij mij niet zozeer op dat de bevolking in Bamako overwegend Islamitisch is. Hoewel er door velen iedere dag wordt gebeden en met name op vrijdag islamitische kledij in het straatbeeld voorkomt, domineert de aanwezigheid van het nastreven van een Europese levensstijl, zoals hierboven uitgelegd, alhoewel er zeker mannen te zien zijn die traditioneel islamitische kleding dragen, djellaba's en hoofddeksels zoals de fez. Op vrijdag droegen sommige van mijn mannelijke informanten een djellaba, de marabouts droegen deze iedere keer dat ik hen zag, ongeacht de dag van de week. Vrouwen hoeven zichzelf niet geheel te bedekken zoals de Koran eigenlijk voorschrijft, dit komt dan ook niet tot nauwelijks voor. Eenmaal heb ik een vrouw in een burka voorbij zien lopen. Een reden die meerdere van mijn informanten hiervoor gaven, was omdat Mali geen streng religieuze samenleving behoorde te zijn. Eveneens was het hier 'te warm voor'. Het besef dat veel islamitische landen deze voorschriften wel navolgen, lag aan de ligging: 'In Noord-Afrika moeten vrouwen zich allemaal bedekken, daar zijn ze nog streng. Dan komt Noord-

Mali, de Toearegs, waarbij het allemaal iets minder streng wordt. En naarmate je verder naar het zuiden gaat, dan komen wij, dan is het gewoon veel te warm om je te bedekken', aldus Suleymane Amadou. Hoewel zuidelijk Mali in een droog savannegebied ligt, betekent dit niet automatisch dat de kledingvoorschriften niet nagevolgd hoeven worden. Andere islamitische landen gebieden deze regels immers wel. In Mali hoeft de vrouw niet geheel bedekt te zijn, hoewel de Islam de belangrijkste religie is. Dit is anders dan in andere landen waar islam de boventoon voert qua religie en vrouwen verplicht zijn zich te bedekken.

In voorgaande hoofdstukken is reeds besproken dat voornamelijk marabouts en mensen die van hun ouders naar Koranschool moesten, waarde hechten aan het volgen van islamitisch onderwijs en islamitische regels. Voorbeelden hiervan zijn de bovenstaande uitspraken van Mamadou Diakité en Ibrahim Cissé over vrouwen in de hoofdstad. Hoewel er door mijn informanten zeker het belang aan religie werd beaamd, was de Islam alsnog niet altijd zichtbaar bij hen. Yaya hecht veel waarde aan religie, maar streng gelovig is hij niet. Omdat zijn familieleden wel van hem verwachten dat hij een goede Moslim is, zijn vader is immers een marabout, probeert hij wel iedere vrijdag naar de moskee te gaan:

'Ik ben niet streng gelovig. Ik drink geen alcohol, maar dat is alleen omdat ik het vies vind smaken. [...] Ik ga niet vaak naar de moskee, alleen op vrijdag, af en toe. Maar dat doe ik alleen maar om te blijven functioneren in mijn samenleving.³³ Kijk, religie is hier heel belangrijk. Maar ik ben ook geïnteresseerd in het Christendom en Boeddhisme. Ik ben niet een zwaar gelovige Moslim. Ik doe het omdat het hier in het dagelijks leven hoort.'

Toen ik Yaya thuis bezocht, kon ik nauwelijks opmerken dat hij islamitisch was, het enige dat op zijn geloof duidde was het kleedje op de grond, dat was bedoeld voor het bidden. Verder hing er een kalender met bekende Europese voetballers aan de muur, plus een poster van een Amerikaanse film. Toen ik over het ontbreken van zichtbare religieuze aspecten een opmerking maakte, reageerde Yaya niet verwonderlijk. Hij beaamde dat er weinig te merken was aan zijn gelovigheid, juist omdat hij niet streng gelovig was. Wel beweerde hij dat mensen in zijn omgeving die wel streng gelovig zijn, de Koran hebben liggen op een belangrijke plek en meer gefocust zijn op het uitdragen van hun religie. Andere kamers van andere islamitische informanten, bevatten ook weinig bewijzen voor het religieus zijn; posters van naakte vrouwen waren eens aanwezig, verder stond er niet veel in behalve een matras en een televisie.

Onder sommige van mijn informanten bestond er twijfel over hoe vroom hun medemens eigenlijk was. Een voorbeeld hiervan is Mohamedoun Ansari,³⁴ een man van veertig jaar die uit

³³ Vertaald van: '*I practice religion to fit in society*'.

³⁴ Mohamedoun was een veel geziene gast in de jeugdherberg in Badalabougou Est. Gedurende mijn verblijf in Bamako waren er regelmatig protesten en demonstraties tegen het beleid van de regering wat betreft Toearegs. Deze zorgden destijds in toenemende mate voor onrusten in het noorden. Malinese mannen moesten tegen hen strijden, met een gering aantal wapens. Klachten tegen de Toearegs waren duidelijk hoorbaar in de stad en tevens in mijn directe omgeving. Mohamedoun werkte in de hoofdstad en had een goede baan in de toerisme sector. Hier had hij een hoge functie. Tijdens één van de demonstraties begin februari, is zijn huis vernield door opstandelingen. Zijn deur is gemolesteerd en zijn persoonlijke spullen

Tombouctou komt. Mohamedoun is een Toeareg en islamitisch. Hoewel hij Tombouctou als zijn thuis beschouwt, woont hij meer dan tien jaar in Bamako, omdat hij er een goede baan heeft in de toerisme sector. Hijzelf beschouwde zichzelf als een goede Moslim, hoewel hij bier dronk en rookte. Dit maakte volgens hem niet uit, want 'religie zit in zijn hart'. Hij droeg bijna elke dag een djellaba. Vrijheid, respect en verantwoordelijkheid waren volgens hem belangrijker dan het feit of iemand alcohol drinkt of niet:

'De moslims hier in Bamako zijn niet echt gelovig. Ze bidden alleen op vrijdag, niet op maandag, dinsdag, woensdag, donderdag, enzovoort. Ze zijn hypocriet. Ik drink bier, ja. Maar mijn religie zit in mijn hart, ik ben niet zozeer praktiserend. Toearegs hebben hun vrijheid nodig. Ik mis Tombouctou.'

Het missen van het geboortedorp is niet zeldzaam. Hoewel wonen in Bamako over het algemeen positieve effecten heeft gehad op aspecten van de levens van mijn informanten, zo zeggen zij zelf, brengt het leven in een stad ook nadelen met zich mee. Naar de stad gemigreerde informanten beweerden dat het onderwijs in een stad vele malen beter is dan het onderwijs in rurale gebieden. Dit, terwijl andere informanten, tevens afkomstig uit een dorp, dit tegenspraken. De tweedeling tussen mijn uit een dorp afkomstige informanten was opvallend, gezien zij de meest uiteenlopende meningen hadden wat betreft kwaliteit van onderwijs; informanten die hun hele leven in Bamako hadden doorgebracht vormen hierin de neutralere middengroep van mijn informanten, zij hebben immers geen ervaring met het volgen van onderwijs in het dorp. Andere zaken die als nadelig worden beschouwd, zoals de mogelijkheid en vooral toegankelijkheid tot het nuttigen van alcohol, toenemende criminaliteit en de verwaarlozing van belangrijke tradities, werd ook met name aangekaart door informanten die een belangrijk deel van hun leven in een dorp hebben doorgebracht. In de volgende paragrafen zal ik eerst ingaan op de meningen van mijn informanten wat betreft verschillen in onderwijs in rurale en stedelijke gebieden, vervolgens op kwesties zoals alcohol, nachtclubs en criminaliteit.

6.3. Toegang tot technologieën versus 'het oude Afrika'

In deze paragraaf zal ik de keuze van en mening over onderwijs gaan koppelen aan culturele stijlen aan de hand van voorbeelden van uitspraken die mijn informanten hebben gedaan. Van tevoren verwachtte ik weinig positieve verhalen te horen over een dorp, gezien mensen met een reden naar een stad zijn verhuisd; zij verwachten hier kennelijk faciliteiten en mogelijkheden te vinden die in een dorp moeilijk bereikbaar of aanwezig zijn. Informanten die van mening zijn dat het onderwijs in een dorp beter is dan in een stad, blijken door het hebben van deze mening te behoren tot een meer kosmopolitische levenswijze. Immers, wanneer zij overwegend een localist stijl zouden aanhangen, worden bepaalde tradities en het leven in een dorp meer gewaardeerd. De mening over onderwijs zegt veel over de culturele stijl van een informant, doordat de keuze voor een bepaald type onderwijs veel over de culturele stijl van een individu zegt. Wanneer de voorkeur wordt uitgesproken voor onderwijs in dorpen waarbij bijvoorbeeld religieus wordt lesgegeven op

vernield. Zijn moeder en zoon zijn naar het buurland Burkina Faso gevlucht, Mohamedoun huurde een kamer in de jeugdherberg.

traditionele wijze, onder andere door het leren reciteren van de Koran, duidt dit op een localist stijl. Anders, wanneer dit juist wordt verworpen en onderwijs aan Franstalige overheiddsscholen wordt gewaardeerd vanwege de mogelijkheden die hierbij worden verwacht, zal de informant kosmopolitisch zijn ingesteld. Een belangrijke reden voor informanten om scholen in de stad te prefereren komt door de beschikbaarheid tot technologieën, die in een dorp minder aanwezig zou zijn. Onderstaande uitspraak is van Allay Traoré:

‘Er is een groot verschil [tussen een dorp en een stad]. In een dorp leef je in het donker. Letterlijk ook trouwens, haha. Mensen weten niks over het leven, over de wereld. Ze zijn niet ontwikkeld, zoals mensen in de stad. [...] Leraren die op scholen in dorpen lesgeven geven geen goede ideeën. Ze zijn vaak niet goed gekwalificeerd. Mensen in steden hebben het beter. Er zijn betere opleidingen beschikbaar, er is betere communicatie. Betere technologieën zoals computers en internet. Dat heb je in dorpen niet. Mensen in dorpen leven in het donker.’

De verwijzing naar ‘leven in het donker’ wanneer er wordt gesproken over het leven in een dorp, is vaker benoemd door mijn informanten. Zo zei Ali Coulibaly³⁵ dat mensen in dorpen in ‘het oude Afrika leven’ wat overeen zou komen met ‘leven in het donker’. Hier wordt het onderscheid tussen dorpen en steden als meer ruimtelijk benadrukt. Er wordt gesuggereerd dat cosmopolitische en localistische stijlen niet voorkomen in eenzelfde samenleving, maar ruimtelijk gescheiden zijn, in tegenstelling tot Ferguson (1999:102). Immers beweert Coulibaly dat mensen in dorpen in ‘het oude Afrika’ leven, in tegenstelling tot het leven in Bamako. Impliciet wordt hiermee bedoeld dat leven in Bamako ‘het nieuwe Afrika’ zou zijn. De veronderstelling dat dorpen zijn achtergebleven ten opzichte van de stad, is een beeld wat veel van mijn informanten hadden, er is daar immers niet altijd verbinding tot internet en op scholen zijn niet altijd computers of televisies beschikbaar. Jaren geleden, in de jeugd van sommige van mijn oudere informanten, was er überhaupt nog geen toegang tot computers. Hoe zat dit? Mijn informant Amadou Cissé³⁶ legt uit waarom hij geen basisonderwijs heeft gevolgd in zijn jeugd:

‘Ik ben zelf in een dorp geboren en opgegroeid. Maar daar was niet eens onderwijs. Ik denk dat een stad beter is, dat ken ik nu inmiddels veel beter nu ik in de buurt van Kayes³⁷ woon. Ik kom ook vaak in Bamako omdat hier veel familie woont. Het onderwijs is ook beter in een stad dan in een dorp. Soms is het er niet eens. In mijn dorp was niet eens een weg, laat staan een school.’

Dat technologieën zoals computers belangrijk worden geacht door mijn informanten duidt op een kosmopolitische levensstijl. De interesse in het gebruik van deze mogelijkheden kwam met name voor bij informanten die voorheen tijdens hun schooltijd in het dorp deze mogelijkheden niet hadden. Tegenwoordig is het misschien meer een vooroordeel dan een feit dat er geen toegang is tot onderwijs in dorpen, hoewel er nog altijd minder beschikking is tot dergelijke technologieën. Er moet niet vergeten worden dat Koranscholen eveneens als een legitieme vorm van onderwijs wordt

³⁵ Ali Coulibaly, een vriend van Doudou, kreeg ik te spreken tijdens een van de lunches in het stadscentrum.

³⁶ Amadou Cissé is een marabout die ik op de Koranschool van Ibrahim Cissé heb leren kennen. Hij was één van de drie marabouts die op die dag aanwezig waren.

³⁷ Kayes is een grote stad in het westen van Mali.

gezien, hoewel ze niet officieel geregistreerd zijn bij de overheid. De informanten die aangaven dat er geen onderwijs aanwezig was in dorpen, zijn dus van mening dat Koranscholen geen echte vorm van onderwijs zijn; hier valt te veronderstellen dat zij dus voorstanders zijn van officiële overheidsscholen. Het ontbreken van onderwijs in dorpen bestaat kortom niet. Het rurale gedeelte van Mali verandert, net als de grote steden. Dat de kwaliteit nog steeds niet hoog ligt, is onder andere te danken aan het matige beleid van de regering, volgens Mamadou Diakité. Er waren klachten te horen wat betreft het beleid van de toenmalige president Tour , deze zou te weinig aandacht besteden aan de modernisering van onderwijs in rurale gebieden. Diakité zegt hierover het volgende:

‘Onderwijs kan wel goed zijn in een dorp. Het kan overal goed zijn. Het is niet zozeer de kwaliteit, al is die niet te evenaren met stadsscholen, die zijn beter. Het is waar dat dorpsscholen gelimiteerd zijn in hun spullen. Het is moeilijk verder te leren. Je hebt er geen toegang tot belangrijke documenten, er zijn geen computers of internet. [...] In een dorp heb je echter twee soorten opleiding: je wordt ook opgeleid door je ouders en de rest van je familie. Je woont daar met zijn honderden in een huis, haha.’

Hoewel Diakité aangeeft dat onderwijs in steden meer mogelijkheden biedt, was hij toch van mening dat onderwijs in dorpen net zo goed kan zijn, en dat er een tweede vorm van onderwijs in dorpen bestaat; namelijk de opleiding die ouders en de rest van de familie een kind geven. Zijn voorkeur voor het onderwijs in dorpen wordt in dit citaat uitgesproken, waardoor ik kan concluderen dat Diakité meer ‘localist’ is ingesteld. Informanten gaven ook redenen waarom er weinig onderwijs zou worden gevolgd door kinderen die in rurale gebieden leven; Salifou gaf eerder al aan dat zijn vader graag had dat zijn zoons zouden mee helpen op het land, hij verplichtte het hen dan ook niet naar school te gaan. Het mee moeten helpen op het land is veel voorkomend en vaak ook nodig, weet Suleymane Amadou:

‘In een dorp vind je niet alles. Het is moeilijk. Je hebt er armoede en er zijn zulk grote families. De mentaliteit verschilt van elkaar. In een dorp moeten mensen naar voedsel zoeken. Maar je vindt er niks. Als je niet goed eet, heb je ook geen goed besef van wat er om je heen gebeurt. In een stad heb je alles tot je beschikking. Er is ook armoede, maar niet zo erg als in een dorp. En er is altijd wel wat eten. Plus, de leraren zijn beter in steden. [...] Ze zijn in betere conditie. Omdat ze alle benodigdheden hebben: onderdak, voedsel. Ze zijn niet veel tijd kwijt met het zoeken of verbouwen van voedsel. Dus ze hebben meer tijd gehad om zich te ontwikkelen. Die goede leraren blijven in steden. Die gaan echt niet in een dorp wonen. En trouwens, veel kinderen in dorpen gaan niet eens naar school. Die werken, op het land, of gaan op zoek naar eten. In de stad hoeft dat allemaal niet. Er is dus simpelweg veel meer tijd voor dingen zoals school in een stad. In een dorp zijn ze bezig met praktische zaken. School is minder belangrijk.’

Omdat er in het algemeen minder naar school wordt gegaan, betekent dit ook dat er minder kinderen onderwijs volgen aan Koranscholen. Wanneer ik vraag naar het bestaan van onderwijs waarbij kinderen de straat op worden gestuurd in dorpen, antwoordt Mamadou Diakité dat die er nauwelijks voorkomen, immers valt er meer geld op te halen in een stad, waar ook toeristen zijn. Er is echter wel sprake van uitbuiting van kinderen:

‘Ik denk dat er niet zo heel veel verschillen zijn tussen mensen uit een dorp en mensen uit een stad. De omgang met kinderen is zo’n beetje hetzelfde. Ook al heb je niet veel straatkinderen die bedelen in dorpen, ze worden soms wel geëxploiteerd. Dan moeten ze op het land, of op een boerderij werken, voor de oogst, en vervolgens zien ze daar niks meer van terug. Dat is toch ook het exploiteren van kinderen?’

Informanten die voorstander waren van het volgen van religieus onderwijs aan een Koranschool, neigden er naar weinig verschil te zien in scholen in dorpen en steden; belangrijkste was dat de Koran werd bestudeerd, of dit nou in een ruraal of stedelijk gebied plaatsvond. De enige informant die expliciet aangaf het onderwijs in een dorp beter te vinden dan in een stad, was Abdou Dolo, de voorstander van het respect hebben voor ouderen. Zijn uitleg voor deze afwijkende keuze had hier tevens mee te maken, leraren zouden in een dorp gezag uitstralen, in tegenstelling tot in de stad. ‘Respect, dat is waar alles om draait. Op die manier kom je verder in het leven. In een stad stralen leraren geen gezag uit.’

Wanneer mijn informanten antwoord gaven op de vraag of onderwijs in stedelijke of rurale gebieden beter was, gingen zij vaak geleidelijk over op de vraag of het leven überhaupt van betere kwaliteit was in dorpen en steden. Kwesties zoals werkgelegenheid, geld verdienen en onderdak waren over het algemeen beter geregeld in Bamako dan in dorpen. Echter, een stad brengt wel andere problemen met zich mee, zoals ik eerder al vermeld heb: het kunnen verkrijgen van alcohol, drugs, de aanwezigheid van nachtclubs en toenemende criminaliteit zijn factoren die de levenskwaliteit verminderen in een stad, ten opzichte van een dorp, waar deze faciliteiten veel minder voorkomen. In de volgende paragraaf zal ik ingaan op wat mijn informanten te zeggen hadden over deze ontwikkelingen en wat dit zegt over hun culturele stijl.

6.4. De donkere kant van een stad

Ondanks mijn verwachtingen bleken veel van mijn geïmmigreerde informanten niet zozeer positief over het leven en wonen in Bamako, in vergelijking met het leven en wonen in een dorp. De stad is meer gericht op het individu dan op het collectieve. Familieleven is nog steeds belangrijk, maar is eerder gericht op nucleaire gezinnen en het wonen met gehele families in één woning is daardoor minder voorkomend dan in dorpen, waar het collectieve juist belangrijker is dan het individu (Carlson 2004:23). Dit werd als positief ervaren door de meeste van mijn informanten, hoewel het nog steeds regelmatig voorkwam in de huizen en flats die ik heb bezocht, dat er ouders met vele kinderen kleine kamers moesten delen. Ondanks de gemakken die een grote stad met zich meebrengt, verslechterden kwesties zoals alcohol, drugs, nachtclubs en criminaliteit de comfortabele leefbaarheid die zij voorheen ervoeren in hun geboortedorp.

Verloedering door drugs en alcohol

Naast de basisredenen voor het verwerpen van een stadsleven zoals vervuiling en hoge prijzen voor voedsel en basisbehoeften, bestaan er kwesties in een stad waar weinig rekening mee gehouden hoeft te worden wanneer men in een dorp leeft. Dat de jeugd aan het verloederen is, is een veelbesproken kwestie rondom mijn ‘localist’ informanten. Dit zou komen door de blootstelling

aan en toegankelijkheid van nachtclubs, drugs en alcohol, dat door hen werd verworpen. Het verwerpen wat betreft deze onderwerpen beschouw ik hier als een 'know-how' zoals Ferguson die beschrijft. Stijl bevat namelijk kennis op een praktiserende wijze, het is meer 'weten hoe' in plaats van 'weten dat' (1999:98). Desondanks is het moeilijk om 'verwerpen' als een belichaamde praktijk te zien, doordat zij niet iets specifiek uitvoeren, maar iets juist níet doen, of iets verwerpen, wat geen bewuste handeling is, maar meer een mening. De culturele stijl zoals Ferguson beschrijft is een geleerde sociale praktijk die vaak onbewust wordt uitgevoerd (1999:98). Zoals te zien hoeft de geleerde sociale actie niet altijd actief te zijn, maar kan deze ook passief zijn, zoals 'het verwerpen van'.

Kwesties zoals alcohol en nachtclubs zou leiden tot een toename in jeugddelinquenten. 'Bad boys'³⁸ is een benaming hiervoor, al eerder benoemd door Salifou, die door zijn hanekam als een bad boy werd gezien. Alcohol is gemakkelijk te verkrijgen in Bamako, hoewel het een islamitische samenleving is. Het drinken van bier hoort eveneens bij het hebben van een 'stadse' stijl. Hoewel iemand alsnog veel waarde kan hechten aan religie, hoort bier drinken bij een 'stads' leven; het heeft een meer cosmopolitische uitstraling. Omdat religie over het algemeen op tradities berust, is het drinken van bier een bewijs van het afzetten tegen tradities. Tradities zijn voornamelijk van groot belang in dorpen en wordt minder belangrijk in steden. Dit zou een reden kunnen zijn om bier te drinken, wanneer iemand graag geassocieerd wil worden met het leven in een stad. Echter werd er door mijn informanten verteld dat het redelijk geaccepteerd wordt in de samenleving om alcohol te nuttigen, hoewel het soms met hypocrisie wordt geassocieerd; immers beschouwen velen zichzelf als een goede en vrome moslim, hoewel zij in feite 'zondigen' door iets te doen wat verboden is volgens de Koran. Drugs werd als iets kwalijkers beschouwd, onder andere door Yaya:

'Er wordt veel wiet³⁹ gerookt, ja. Maar daarna krijgen mensen veel honger, schijnt. Dat is niet zo handig, want er is niet zoveel eten hier. Dus economisch gezien kun je dat maar beter niet doen, dan ga je onnodig veel geld uitgeven in restaurant, alleen maar omdat je high bent. En als ze geen geld hebben, gaan ze stelen. Hierdoor ontstaat criminaliteit.'

Problemen die ontstaan na het nuttigen van alcohol en drugs zoals het uitbreken van gevechten tussen jongeren, zijn problemen die elders ter wereld uiteraard ook veelvoorkomend zijn; verrassend is het daardoor niet dat het in een grote stad als Bamako tevens aanwezig is. Hiervan werd echter de schuld gegeven aan het feit dát deze factoren aanwezig zijn in een stad, gezien dit soort problemen in veel mindere mate voorkomen in de dorpen waar mijn informanten zijn opgegroeid. Een belangrijke reden hiervoor kan het gebrek aan sociale controle zijn. Doordat in dorpen veel families op één plek wonen en het sociale netwerk van groter belang is dan in een stad, heerst hier een sterkere sociale controle. Doordat mensen, niet alleen jongeren, kunnen ontglippen aan één bepaalde autoriteit die gezag uitstraalt, bestaan er simpelweg meer mogelijkheden tot het uitvoeren van niet-gewenste praktijken. Abdou Dolo geeft hier een voorbeeld van:

³⁸ 'Bad boys' is een Engelse term die ook in het Frans wordt gebruikt. Tevens de informanten die alleen Frans spraken namen deze term in de mond.

³⁹ Yaya gebruikte de term 'ganja', een andere benaming voor hasj of wiet.

'[...] waar ik ben opgegroeid [in het Dogongebied], krijg je goede adviezen van iedereen om je heen. Kinderen in de stad worden niet opgevoed. Heb je ze zien staan, langs de weg? Die jochies die om geld lopen te bedelen en je 100 meter verder nog achtervolgen. De brutaliteit. Dat zie je in dorpen niet. Je hebt in de stad geen gezag en autoriteit. Als iemand slechte dingen doet in de stad, maakt het niet uit, het is jouw kind immers niet. In een dorp, als je je niet gedraagt, krijg je klappen. In de stad slaan mensen elkaar niet. In een dorp kan je buurman je slaan, een oom. Iedereen kent elkaar en zo wordt je ten minste opgevoed.'

Wanneer er gebrek aan sociale controle optreedt, krijgen niet alleen kinderen hiermee te maken. Een jongen uit Burkina Faso die niet wilde dat ik zijn naam zou gebruiken, gaf ook aan problemen te hebben met het gebrek aan autoriteit die in een dorp wel voor zou komen. Hij is als kind met zijn ouders naar Mali verhuisd en beschouwde zichzelf als meer Malinees dan Burkinabe. Het feit dat hij oorspronkelijk uit Burkina Faso komt, doet hem confronteren met jaloezie; collega's van hem die op dezelfde baan als hij azen, beweren het oneerlijk te vinden dat een 'buitenlander' de baan voor hen weg zou kunnen kapen:

'Ik spreek redelijk Engels, omdat ik veel met toeristen heb gewerkt. Nu wil mijn baas dat ik manager wordt van zijn toeristenbedrijfje. De andere mensen die voor hem werken zijn het daar niet mee eens, omdat ik uit een ander land kom en ik hier onrechtvaardig geld kom verdienen. Ze zeggen het niet tegen me, maar ik merk het aan ze. Ze maken er grappen over, maar ik weet dat ze het menen. Ik ben als de dood voor Aminata. Zij kookt hier het eten, weet je. Ik weet dat ze me niet mag, en op een dag zal ze misschien proberen me te vergiften. Ik weet niet waarom ze zo'n mentaliteit heeft, aangezien er zoveel mensen zijn in Bamako die uit een ander land komen. Maar daar komt ze niet mee in aanraking, dat zijn vooral mensen uit Europa die aan het hoofd van een grote multinational staan. Mij kan ze pakken. En niemand die er op let.'

Angst voor vergiftiging is iets waar meer informanten over wisten te vertellen, toen ik hen hiernaar vroeg na dit interview. Het is een manier om bijvoorbeeld wraak te nemen op iemand die onrecht heeft gedaan. De man, die plotseling werd geconfronteerd met zijn oorspronkelijk Burkinabe nationaliteit, ondervond hier grote problemen aan; hij durfde niet meer te eten. Toen ik hem vroeg of dit probleem te relateren is aan een stad of een dorp, of beiden, antwoordde hij dat het overal voorkwam, maar in een stad gemakkelijker is uit te voeren. Immers, niet iedereen hoeft door te hebben wat de intenties zijn van mensen en het leven zou er onoverzichtelijker zijn, juist door het gebrek aan sociale controle. Hierdoor was deze jongeman verwickeld in een moeilijk dilemma; het liefst zou hij terugkeren naar de 'veiligheid' die heerst in een dorp, maar om hier een goed betaalde baan voor te laten schieten zat hem dwars. Redenen zoals deze zouden een vertekening kunnen geven van de twee culturele stijlen die ik bespreek. Immers, mensen krijgen te maken met andere, nieuwe problemen die zij voorheen niet kenden in een dorp wanneer zij naar een stad migreren. Dat zij een dorp prefereren, is dan niet zozeer een teken van een localistische levensstijl maar het hebben van nare ervaringen die zij in een stad hebben opgedaan. Dit hoeft dan niet automatisch te betekenen dat zij een kosmopolitische levenswijze verwerpen, maar het leven in een stad onprettig vinden door de blootstelling aan nieuwe problemen.

Een ander voorbeeld van criminaliteit gaf Doudou. Vlak nadat hij verhuisde naar Bamako, werd hij opgelicht:

‘In een stad kun je mensen niet vertrouwen. In een dorp kent iedereen elkaar, daar kun je en moet je iedereen wel vertrouwen. In een stad is geen sociale controle, je bent er anoniem. Toen ik net vanuit mijn dorp naar Bamako ging, werd ik opgelicht. Ik had net gesolliciteerd voor een baan in een restaurant, toen er een paar mensen op me af kwamen. Ze hadden een soort loterij. Ik moest geld inleggen en uiteindelijk zou ik meer geld kunnen winnen, of spullen zoals een wasmachine of een televisie. Ik begon mee te spelen, maar uiteindelijk raakte ik alleen maar meer geld kwijt! Ze hadden hele nare trucjes daarvoor! Uiteindelijk ben ik met verlies naar huis gegaan. Achteraf voelde ik me zo stom. Maar ze waren heel aardig en ze leken te vertrouwen. Dit soort dingen heb je niet in dorpen, ze zouden worden verstoten als mensen zouden weten dat ze dit soort dingen doen. In een stad kan het, daar controleert niemand je en het is er groot. Niemand weet wie waar woont. Door dit soort oplichters is het een stuk minder aangenaam om in een stad te leven. Nou ja, dat is niet waar. Als je er bent geboren weet je van dit soort dingen af, dan hou je er rekening mee. Maar als je vanuit een veilig dorp naar de grote stad gaat, krijg je met dit soort oplichters te maken. Sindsdien maak ik nooit meer dezelfde fout.’

Doudou zei over zichzelf dat hij een ‘dorpse’ mentaliteit had. Onder andere het kleden naar westerse normen en opdrukken van bekende merken, stond hem tegen. Doudou beweerde dat dit juist ‘doorzichtig’ en ‘nep’ zou zijn, omdat iedereen zou weten dat ze uit een dorp kwamen; immers zouden ze het anders niet doen. Het gedrag van jongens stond hem ook tegen, onverschilligheid en individualisme zijn twee kernmerken die Doudou met het leven in een stad verbindt. Iedereen op zichzelf, is volgens hem een ongunstige ontwikkeling. Dat Doudou zichzelf als ‘localist’ beschouwt, blijkt uit de volgende uitspraak:

‘Ik stond laatst te wachten om te pinnen bij de bank. Er kwam een vrouw uit die voor mij was. Toen ik naar binnen ging, zag ik dat ze haar telefoon had laten liggen. Ik rende naar buiten, maar ze was al weggereden in haar auto. Ik ben haar op mijn scooter gevolgd. Ze keek verbaasd, en eigenlijk geïrriteerd toen ik gebaarde dat ze moest stoppen. Toen ik haar de telefoon teruggaf, was ze al helemaal verbaasd. Ze had niet verwacht dat iemand daadwerkelijk haar zou volgen om hem terug te brengen. In steden gebeuren dit soort dingen niet. Maar ik heb al een telefoon, waarom zou ik die andere telefoon houden? Ik heb hem toch niet nodig?’

Ik vroeg Doudou of deze actie voortkwam doordat hij uit een dorp kwam, het antwoord was positief. Omdat de ‘bad boys’ die in een stad als Bamako leven stoer zouden willen overkomen, zouden ze volgens hem de telefoon meenemen naar hun vrienden en er een verhaal bij vertellen dat ze het gestolen zouden hebben. Nu was Doudou over het algemeen vrij negatief over mannelijke leeftijdsgenoten in Bamako. Wel wijst hij duidelijk een kosmopolitische stijl af, door een negatief imago te schetsen tegenover stedelingen en het gedrag wat volgens hem bij hen hoort en hij geeft zelf duidelijk aan dat hij een ‘dorpse’, of ‘localist’ mentaliteit heeft doordat wat hij heeft gedaan met de verloren telefoon te beschouwen als iets wat een ‘dorpeling’ zou doen.

Globalisering

Door de globalisering waar elk land tegenwoordig mee in aanraking komt, ontstaan er geheel nieuwe problemen, maar ook behoeften (Gadio 2011:24). Nieuwe problemen die armoede gerelateerd zijn zoals bovenstaande kwestie, is nieuw. Dit, omdat Bamako pas sinds relatief kort

geleden een enorme groei heeft meegemaakt waardoor het nog niet lang als een stad wordt gezien waar veel geld kan worden verdiend, de reden waarom dergelijke meisjes hier verblijven. Dit heeft invloed op de perceptie van de lokale bevolking, die hier ook mee te kampen heeft. Toen ik aan mijn informanten die negatief waren over het leven in de stad vroeg of zij de ambitie hadden terug te keren naar hun geboortedorp, verraste het mij dat geen van hen hier daadwerkelijk over had nagedacht. Doordat het voor hen vanzelfsprekend was naar de hoofdstad te verhuizen toen zij daar de leeftijd voor hadden, leken zij hier ook te willen blijven. Dit gold ook voor Doudou, die het leven in een stad niet zozeer lijkt te waarderen. Hij gaf aan hier geen keus in te hebben, doordat hij zijn zoon een goede opleiding wilde geven en dat alleen mogelijk zou zijn in Bamako. Hijzelf had ook meer kans op een baan in de hoofdstad, waardoor er van terugkeren naar een dorp geen sprake was. Tevens was hier tot voor kort de enige universiteit van het land, waardoor er weinig keuze lijkt te zijn wanneer de ambitie daar is om een opleiding succesvol af te ronden. Een belangrijke reden voor Mamadou Diakité om niet naar een dorp terug te keren, is omdat mensen uit dorpen weinig invloed zouden kunnen uitoefenen op belangrijke beslissingen. Doordat er weinig contact bestaat tussen de regering en alle kleine dorpen en gemeenschappen die verspreid zijn over het hele land, bestaat er geen sterke invloed op het maken van bepaalde beslissingen vanuit dorpelingen. Dit zou tevens komen doordat zij economisch zwak zijn, dus in feite al weinig te zeggen zouden hebben. Hoewel ik niet de indruk kreeg dat dorpen weinig te zeggen zouden hebben en er enkel naar stedelijke wensen zou worden geluisterd, spelen natuurlijk tegenwoordig de grote problemen tussen het noorden van Mali en de regering, die kort geleden is afgezet door rebellenleiders. Dit valt echter buiten mijn onderzoeksveld.

Er is, zo blijkt uit mijn onderzoek, verschil in mening over of het leven in een stad of een dorp van betere kwaliteit is. Deze discussie werd echter met name besproken door informanten die uit een dorp gemigreerd zijn, zij vormen de meest uiteenlopende meningen wat dit onderwerp betreft. Een deel ervan beschouwt het leven in een stad als veel beter dan in een dorp; immers hebben zij hier toegang tot meer faciliteiten dan in een dorp en zou de kwaliteit van leven en onderwijs beter zijn. Aan de andere kant zijn daar de informanten die deze mogelijkheden juist verwerpen en het leven in een dorp prefereren en zich daarnaar gedragen, door het verwerpen van deze stadse of kosmopolitische levensstijl die de andere immigranten verheerlijken. De informanten die hun leven in Bamako hebben doorgebracht en hier geboren en getogen zijn, lijken de neutrale middengroep te zijn in mijn onderzoek. In het volgende hoofdstuk, analyses en conclusies, zal ik hier dieper op ingaan en de keus voor onderwijs voor deze groepen met verschillende culturele stijlen bespreken.

7. Analyse & Conclusies

Uit mijn onderzoek blijkt dat er twee soorten kennis van groot belang worden geacht: kennis van religie en kennis die nuttig is om een baan te verkrijgen. Bijna iedereen is het over eens dat, wanneer het doel is om een goede baan te krijgen, waarmee wordt bedoeld dat er kan worden gewerkt voor de overheid of een ander groot bedrijf, de wijste optie is om het kind naar een officiële overheidsschool te sturen waar zij vakken leren zoals Frans, wiskunde, biologie, grammatica et cetera. Aan de andere kant, zijn er mensen, vaak marabouts, die hun kinderen graag op een Koranschool willen zien. Dit, omdat het hoort bij het uitdragen van hun islamitische cultuur, als zij dit niet zouden doen zien zij zichzelf niet als goede moslim. De consequentie hiervan dat er waarschijnlijk geen goede baan mee kan worden bereikt, wordt niet als zodanig belangrijk geacht dat er dan voor ander onderwijs zal worden gekozen. Zij realiseren zich zeker dat er in Mali, maar zeker in Bamako, bepaalde aanpassingen in het dagelijks leven onvermijdelijk zijn. Het gebruik van technologieën zoals mobieltjes ('zonder mobieltje ben je tegenwoordig toch nergens meer?' aldus een marabout) en computers is iets waar geen enkele Malinees omheen kan. Met name computers raken onmisbaar in het onderwijs, waardoor er een grotere kloof ontstaat tussen het onderwijs in een stad en in een dorp. Hoewel de kwaliteit nog steeds laag ligt, onder andere door vele stakingen, corruptie rondom leraren en schoolverzuim (Dumestre 2005), hebben scholen in Bamako wel toegang tot deze faciliteiten, waardoor het de voorkeur heeft van meeste van mijn informanten.

Ik kan een patroon ontdekken bij ouders die op een Koranschool hebben gezeten, hiervan zijn sommige marabout geworden. Deze mensen hebben grotendeels de neiging hun eigen kinderen ook naar de Koranschool te sturen, omdat dit in de Koran staat, die zij zelf in hun jonge jaren hebben bestudeerd en heilig achten. De kinderen kunnen echter hiertegen in opstand komen, door te weigeren naar dergelijke scholen te gaan (Doudou Dolo), of na het volgen van Koranschool hun onderwijs voort te zetten aan officiële scholen en zelfs de universiteit (Yaya Bocoum). Als school niet als belangrijk wordt geacht en het meer wordt gewaardeerd als er op het land wordt meegeholpen, is de keus daar om naar de stad te trekken (Salifou Sawadogo). De marabouts die ik heb geïnterviewd, waren van mening dat religie zeker een minder belangrijke rol zou spelen in de toekomst in Bamako, door veel immigranten vanuit dorpen die in deze stad veel meer mogelijkheden zien. In andere woorden wordt hier erkend dat de behoeften van een land veranderen. Dit heeft onder andere te maken met de globalisering, waar ook Mali mee in aanraking komt. Echter, marabouts maar ook andere religieuze mensen hechten hier nog steeds veel waarde aan waardoor zij en met hen vele anderen, hun kinderen naar Koranscholen blijven sturen. Dat het uitsluitend volgen van Koranschool niet altijd een goede basis is voor een succesvolle toekomst, nemen zij op de koop toe. Een oplossing die Adama Araba heeft gevonden, is het sturen van zijn kinderen naar twee verschillende typen scholen. Doordat dit de enige informant is bij wie deze kwestie speelt, kan ik concluderen dat mijn onderzoek niet aansluit op wat Bouwman (2005) als uitkomst geeft van haar onderzoek, waar zij beweert dat ouders strategieën hebben wat betreft de

keuze voor onderwijs voor hun kinderen. Bouwman beweert dat het per kind zal verschillen in waar hij of zij onderwijs volgt, zodat er veelzijdigheid bestaat die ten goede komt voor de ouders (2005:128). Dit ben ik zodoende niet tegengekomen, op het voorbeeld van Adama Araba na. In toenemende mate wordt er gekozen voor officiële overheidsscholen, ook door marabouts, zoals Amadou Cissé. Dit kwam omdat zijn vrouw officieel onderwijs had gevolgd, in tegenstelling tot hemzelf. Zij wilde graag haar kinderen een officiële opleiding zien doen, waar Amadou Cissé mee instemde. Situaties waarin ouders verschillende type onderwijs hebben gevolgd, zijn veelvoorkomend en hebben invloed op de keuze die wordt gemaakt wat betreft het type school voor hun eigen kinderen. Daarom verwacht ik dat er steeds meer voor officieel onderwijs zal worden gekozen. Economische studies of vreemde talen zoals Engels, die worden aangeboden op de universiteiten, bieden meer mogelijkheden op het vinden van een baan, onder andere in internationale bedrijven, die tegenwoordig een hoge status hebben voor veel Malinezen.

Het blijkt dus dat mijn informanten vaak een opleiding wensen voor hun kinderen, die zichzelf, of in ieder geval één van de ouders, ook hebben gevolgd. In geen gevallen ben ik mensen tegengekomen die alleen Koranschool hebben gevolgd en hun kind uitsluitend naar een officiële overheidsschool sturen, en vice versa. De informanten die Koranschool als basisonderwijs hebben gevolgd alvorens naar overheidsscholen zijn gegaan of zelfs aan de universiteit hebben gestudeerd, wensen vaak voor hun kinderen hetzelfde: de basiskennis over de Islam moet worden bestudeerd, omdat dit een goed fundament is of omdat het zelf religieuze personen zijn. Daarna wordt het gestimuleerd om hoger (universitair) onderwijs te volgen om de kans op een baan te vergroten, immers zouden veel ouders hun kinderen een hoge beroepsfunctie zien bekleden. Het is hierom onvermijdelijk dat zij woonachtig blijven in Bamako, gezien tot voor kort hier de enige universiteit van het land was. Dit is voor mijn informanten een belangrijke reden geweest om in Bamako te wonen. Of de keuze voor eenzelfde soort onderwijs als ouders zelf hebben gevolgd een universeel aspect is, valt te betwijfelen. Mogelijk is dat dit een aspect is wat voorkomt in met name de middenklasse in een samenleving. Echter, uit onderzoek blijkt dat het deel van een inkomen dat wordt uitgegeven aan onderwijs, min of meer hetzelfde blijft wanneer de levensstandaard hoger wordt in een ruraal gebied. De stedelijke middenklasse geeft aanzienlijk meer geld uit in absolute waarden per kind, omdat het vaak minder kinderen heeft dan een gezin in ruraal gebied (Banerjee&Duflo 2007:18). Dit verschil wordt ook verklaard doordat mensen in steden hun kind vaker naar school sturen dan op het land, en door het feit dat mensen uit de middenklasse gemiddeld vaker blijven studeren na hun achttiende levensjaar (2007:19), wat aansluit op de gegevens die mijn onderzoek heeft opgeleverd. Als het onderzoek van Banerjee&Duflo generaliseerbaar is, zou het betekenen dat de middenklasse een zo hoog mogelijke opleiding wenst voor hun kind en dit proberen na te streven zodra er genoeg geld voor is om het hieraan uit te geven. Actieve deelname in de keuze voor onderwijs voor het kind is een belangrijke factor voor een succesvolle uitkomst wat betreft de loopbaan en toekomst van het kind (Varnham&Squelch 2008:199). Ouders hebben altijd het recht gehad te bepalen waar hun kind onderwijs volgt, maar tegenwoordig heeft de staat tevens de verantwoordelijkheid ervoor te zorgen dat scholen aan

bepaalde eisen voldoen. De Millennium Development Goals, besproken in de inleiding, stellen ook bepaalde eisen aan het soort opleiding dat elk kind moet volgen. Tegenwoordig bestaat er dus een minimum aan eisen waaraan het kind zal moeten voldoen qua onderwijs. De staat heeft een toenemende invloed en kan meer controle uitoefenen op het gebied waar voorheen enkel ouders invloed op uitoefenden (2008:200). Wanneer ouders vroeger een Talibé zijn geweest en hun kind tegenwoordig naar eenzelfde soort school sturen, voldoet het kind niet aan de minimum eisen die worden gesteld. Daarom zal de invloed van ouders in de toekomst waarschijnlijk verminderen, onder andere door de MDG's en programma's van andere organisaties dan de UN die streven naar een universeel minimum qua opleiding van kinderen. In landen waar een zeker minimum aan onderwijs al verplicht is, zoals landen in Europa en in de Verenigde Staten, zal er daarom minder invloed zijn van ouders; immers hebben zij zich te houden aan deze regels. In Mali is er nog geen minimum aan verplicht onderwijs, waardoor ouders meer invloed hebben en daarom hun kind kunnen sturen naar eenzelfde soort onderwijs dat zij hebben gevolgd, ook wanneer deze niet voldoet aan kwaliteitseisen die in andere landen wel worden gesteld. Wanneer er verplichtingen worden gesteld in een land dat een bepaald minimum aan kwaliteit in onderwijs eist van elk kind, zal dit als eerste merkbaar worden in de hoofdstad, gezien hier de regering zit. Mensen in de stad zullen daarom als eerst minder invloed krijgen op de keus voor onderwijs van hun kind, gevolgd door mensen die in een dorp wonen.

Mijn informanten hebben aangegeven dat het leven in een stad positieve en negatieve kanten bevat. Er is een tweedeling te ontdekken in de percepties hierover. Met name mensen die oorspronkelijk in een dorp elders in Mali zijn opgegroeid, lijken het leven in een stad meer te waarderen dan anderen. Bijvoorbeeld wegens weinig positieve ervaringen met het leven in een dorp (zoals Salifou), wordt er door middel van een bepaald gedrag, maar ook kleding, afgezet tegen een dorps levensstijl. Merkkleding, wisselende haarstijlen, diamanten piercings of sieraden, een zeker recalcitrant gedrag, het nuttigen van alcohol en uitgaan zijn voorbeelden van praktijken die in een dorp weinig voor komen, het hoort dan automatisch bij een stadse levensstijl. Wanneer een stijl meer aanzien heeft dan een andere, bestaat de mogelijkheid dat mensen zich hiernaar zullen gedragen om geassocieerd te worden met deze, meer modieuze, stijl (Ferguson 1999:116). Het laat zien dat zij 'up-to-date' zijn en connecties hebben met de bredere wereld. Voor vrouwen betekent het combineren van stedelijke West-Afrikaanse en Europese stijlen een kosmopolitische status (Schulz 2001:363). De belangstelling voor en de hoge status van het combineren met stijlen uit bijvoorbeeld Europa, verklaart ook de interesse in het werken voor multinationals uit andere landen, de mogelijkheden die dit een individu kan bieden zijn groot en biedt toegang tot een andere wereld. Een culturele stijl refereert naar handelingen die significant verschillen tussen sociale categorieën, het is daarom een bewuste actie (1999:95). Door zich te gedragen op een manier die in een dorp niet of nauwelijks voorkomt, laat men blijken dat hij of zij uit een stad komt. Het hebben van een culturele stijl is daarom meer actiegericht in plaats van normatief.

In dit onderzoek beschouw ik echter wat er in het hoofd plaatsvindt en hoe er over bepaalde onderwerpen wordt gepraat, ook als een bewuste actie; namelijk het verwerpen van bepaalde

aspecten die met name in een stad voorkomen, zoals alcohol, drugs en nachtclubs. Informanten die dit verwerpen en het leven in een stad vergelijken met hoe het leven is in een dorp, laten op deze manier indirect zien dat zij 'localist' zijn. Zij mengen zich bewust niet in kringen die praktijken uitvoeren zoals het nuttigen van alcohol en het gaan naar nachtclubs, waardoor zij ook een bewuste actie uitvoeren; namelijk het niet mee doen aan deze sociale acties. De mensen die het leven in een stad juist niet waarderen hebben ervaring met het leven in een dorp. De sfeer in een dorp zou gemoedelijker zijn, er is zeker minder criminaliteit en meer vertrouwen in de medebewoners van de kleinere gemeenschap. Het belang van een zekere autoriteit die gezag uitstraalt betekent automatisch een rustiger en gehoorzamer bestaan in een dorp. Daarnaast is het leven in een stad duurder, zijn er meer bedelaars te vinden en zijn sommige delen ervan zwaar vervuild.

Opvallend is te zien dat de informanten die uit een dorp komen, tegengesteld gedrag vertonen. Er is geen duidelijke scheidingslijn qua uiterlijk op het eerste gezicht, omdat niet iedere informant die een kosmopolitische levensstijl had in merkkleding rondliep. Het verwerpen van een kosmopolitische levensstijl maakt een belangrijk verschil met de mensen die deze levensstijl omarmen. De informanten die een dorp sterk prefereerden gaven dit expliciet aan in woorden. Dit is iets wat voornamelijk voorkomt onder de relatief jongere bevolkingsgroep, tussen de twintig en dertig jaar oud.

Deze twee tegengestelde groepen, de 'kosmopolieten' en de 'localisten', vormen de uitschieters in mijn onderzoek. Informanten die hun gehele leven in Bamako hebben doorgebracht vormen een neutralere middengroep, zij hebben immers niet de drang te willen bewijzen dat zij tegenwoordig bij een stad horen, ze zijn geboren en getogen in een stad. Echter hebben zij geen ervaring met het leven in een dorp, dus van hier naar terug verlangen is tevens geen sprake. Het ligt aan de persoonlijke waarden die een individu als belangrijk ziet, of zij een stadse of juist dorpse levensstijl prefereren. Deze neutrale middengroep behoort niet zozeer tot één van beiden stijlen die ik in dit onderzoek heb beschreven, gebaseerd op Ferguson (1999). Ferguson schrijft deze twee stijlen toe aan zijn informanten, waarbij er een stilistische ruimte bestaat waarin men zich beweegt, omdat er mensen bestaan die van beide stijlen aspecten zich eigen maken. Toch ontbreekt er naar mijn inziens een ruimte voor mensen die zich hier helemaal niet mee bezighouden. In dit onderzoek komt naar voren dat met name de eerste generatie immigranten zich ontwikkeld tot een der beiden stijlen, omdat zij te maken krijgen met de vergelijking tussen dorp en stad. Zij moeten zich aanpassen aan het leven in de stad, en kunnen die verwerpen of omarmen. De informanten die in Bamako zijn geboren en getogen hoeven zich niet aan te passen en krijgen tevens niet te maken met de verschillen tussen het wonen in een dorp en een stad. Een kosmopolitische of localist levensstijl doet er voor hen daarom weinig toe.

Het is interessant te zien hoe het proces verloopt in een samenleving zoals in Bamako, waarbij er veel eerste, tweede en derde generatie immigranten met en naast elkaar leven. Daarom lijkt een vervolgonderzoek naar dit onderwerp me dan ook interessant, vanwege de vele

veranderingen waar de stadsbewoners en immigranten vanuit een dorp mee te maken krijgen. Bewoners van Bamako krijgen te maken met aanpassingen in het dagelijks leven, waardoor hun eigen behoeften en de behoeften van een land door kunnen veranderen (Gadio 2011:23,24). Er kunnen meer eisen worden gesteld door werkgevers. Tevens zouden er wetten kunnen worden ingevoerd door de overheid die een bepaald minimum eisen aan de hoeveelheid jaren dat een kind onderwijs moet volgen, of een minimum aan een kwaliteit van onderwijs moeten hebben gevolgd. Dit zal niet lang op zich laten wachten, nu er verschillende organisaties zich bezighouden met de verbetering in kwaliteit van onderwijs, zoals de UN. Door deze invloeden van buitenaf die voor veranderingen binnen Mali zullen zorgen, zal de invloed van ouders wat betreft hun keuze voor onderwijs verminderen wanneer zij zich moeten houden aan nieuwe wetten of kwaliteitseisen. Per ouder zal het verschillen in wat hun ideale toekomstbeeld is voor hun kind, of zij veel van deze vermindering van invloed zullen merken of niet. Een onderzoek hiernaar lijkt me relevant om te zien wat de invloed is van externe organisaties die zich bezig houden met dergelijke onderwerpen die voor de lokale bevolking het meest merkbaar zijn.

8. Nawoord

In mijn onderzoek naar de keuze voor onderwijs en het bestaan van culturele stijlen in Bamako, is er uitgekomen dat ouders ernaar neigen hun kinderen naar dezelfde soort school te sturen als waar zij zelf zijn heengegaan, of in ieder geval een van de ouders. De vrijheid van ouders lijkt op het eerste gezicht onbeperkt, maar wanneer marabouts aangeven geen keus te hebben dan in ieder geval een kind binnen het gezin naar islamitisch onderwijs te sturen omdat zij anders geen goede moslim zouden zijn, blijkt dat er toch bepaalde verwachtingspatronen bestaan binnen de samenleving. Formeel gezien lijkt het volgen van onderwijs weinig effect te hebben op het leven van Malinezen, maar mensen geloven dat het mogelijkheden opbrengt: hun verwachtingen van onderwijs bepalen hun keuze. De titel van deze thesis, ‘des expectations de l’éducation’, is gebaseerd op de titel van het boek van Ferguson, ‘Expectations of Modernity’ (verwachtingen van moderniteit), waarnaar ik veel heb verwezen. Mensen handelen naar hun verwachtingen. Wanneer er hoge verwachtingen bestaan van een bepaald type onderwijs, sturen ouders hun kind daar naartoe met de hoop op een goede toekomst. Het belangrijkste is, dat zij geloven in een bepaald resultaat dat kan worden behaald met behulp van het gekozen type school. Wanneer er veranderingen plaatsvinden door nieuwe wetten van de overheid wat betreft een minimum aan kwaliteitseisen voor kinderen, zal de invloed van ouders minder nadrukkelijk aanwezig zijn, doordat zij zich hebben te houden aan een bepaalde norm. Hierdoor zal het belang van culturele stijlen minder zichtbaar worden wat betreft de keuze voor onderwijs, gezien elke ouder zich hieraan zal moeten houden, ongeacht de geprefereerde scholen voor kosmopolieten en localisten.

In de laatste alinea van hoofdstuk 7, analyses en conclusies, geef ik aan welk onderwerp nog meer interessant zou zijn voor vervolgonderzoek in de komende jaren. Helaas zal het voorlopig nog onveilig zijn in Mali door de politieke situatie. Echter, wanneer de rust in de politiek de overhand krijgt, zal het zeker de moeite waard zijn om participerende observatie te verrichten in een land dat met zulke actuele ontwikkelingen te maken heeft.

9. Bibliografie

- American Anthropological Association (2007) 'Chapter 23 - Code of Ethics' in: A.C.G.M. Robben & J.A. Sluka (eds.) *Ethnographic Fieldwork: An Anthropological Reader* Malden MA, Blackwell: 325-330.
- Banerjee, A.V., Duflo, E. (2007) *What is middle class about the middle classes around the world?*, Massachusetts Institute of Technology, Department of Economics.
- Bergmann, H. (1996) 'Quality of education and the demand for education – Evidence from developing countries'. *International review of education* 42,6: 581-604.
- Bourgeois, P. (2007) 'Chapter 20 - Confronting the Ethics of Ethnography: Lessons from Fieldwork in Central America' in: A.C.G.M. Robben & J.A. Sluka (eds.) *Ethnographic Fieldwork: An Anthropological Reader* Malden MA, Blackwell: 288-297.
- Bouwman, D. (2005) *Throwing Stones at the Moon: The Role of Arabic in Contemporary Mali*, Faculteit der Sociale Wetenschappen, Universiteit Leiden, Onderzoeksschool CNWS, Leiden.
- Carlson, J. (2004). This child I'm keeping home: perspectives on education from the Supyire` people of southeastern Mali. Unpublished paper submitted to the Department of Anthropology, Archaeology, Geography and Environmental Studies, University of South Africa.
- Davis, M.R. (2010) 'Devices Deliver Learning in Africa.' *Education week* 29,26: 32-33.
- Deloria, V. (2007) 'Chapter 11 - Custer Died for your Sins' in: A.C.G.M. Robben & J.A. Sluka (eds.) *Ethnographic Fieldwork: An Anthropological Reader* Malden MA, Blackwell: 183-190.
- Doucoure, S., & Diarra, A. (2006) 'Policy dialogue and education: The experience of Mali: The process of developing and implementing the ten-year educational program.' *Prospects* 3,5: 43-62.
- Dumestre, G. (2005) 'Education in Mali: *The Suffering School*'. In: I. Skattum (ed.) *Education and the National Languages in Mali*, University of Bamako, Mali / University of Oslo, Norway.
- Ferdinand, J. et al. (2007) 'A different kind of ethics.' *Ethnography* 8: 519-543.
- Ferguson, J. (1999) *Expectations of Modernity. Myths and meanings of urban life on the Zambian Copperbelt* Berkeley, University of California Press.
- Gadio, M. (2011) 'Policy Review on Adult Learning: The Adult Non-formal Education Policy of Mali, West Africa.' *Adult learning* 22,3: 20-26.
- Gardi, B. (2000) *Le Boubou c'est chic: les Boubous du Mali et d'autres pays de l'Afrique de l'Ouest* Basel, Museum del Kulturen.
- Greenberg, O. (2007) 'Chapter 13 - When They Read What the Papers Say We Wrote' in: A.C.G.M. Robben & J.A. Sluka (eds.) *Ethnographic Fieldwork: An Anthropological Reader* Malden MA, Blackwell: 194-201.
- Hagberg, S. (2004) 'Ethnic identification in voluntary associations: The Politics of Development and Culture in Burkina Faso'. In H. Englund & F.B. Nyamnjoh., eds., *Rights and the Politics of Recognition in Africa* Zed Books, London and New York.
- Hagberg, S. (2006) "'Why Do the Bench?'" Education as Modernity and Estrangement.' *Mande Studies* 8: 169-182.

Lentz, C. (1995) "'Unity for Development": youth associations in north-western Ghana.' *Africa* 65: 395-429.

Li, T.M. (2005) 'Beyond "the State" and Failed Schemes.' *American Anthropologist* 107,3: 383-394.

Mbembe, A. (2000) 'A propos des écritures africaines de soi.' *Politique africaine* 3: 16-43.

Ministère de l'Éducation Nationale, Institut Pédagogique National (1989) *Etude sur la demande sociale d'éducation en milieu rural au Mali* Bamako, Mali.

Ministry of Education and Literacy (2007) *National policy document on non-formal education*. Bamako: CNR-ENF.

Mommersteeg, G. (2006) *In de stad van de Marabouts*. Uitgeverij Aksant, Amsterdam.

Oyler, D.W. (1997) 'The N'ko Alphabet as a Vehicle of Indigenist Historiography.' *History in Africa: A Journal of Method* 24: 239-256.

Oyler, D.W. (2002) 'Re-inventing Oral Tradition: The Modern Epic of Souleymane Kanté.' *Research in African Literatures* 33,1: 75-93.

Schulz, D.E. (2001) 'Music Videos and the Effeminate Vices of Urban Culture in Mali.' *Africa* 71,3: 345-373.

Schulz, D.E. (2006) 'Promises of (im)mediate salvation: Islam, broadcast media, and the remaking of religious experience in Mali.' *American Ethnologist* 33,2: 210-230.

Scott, J. (2005) 'Afterword to 'Moral Economies, State Spaces, and Categorical Violence''. *American Anthropologist* 107,3: 395-402.

Skattum, I. (2005) *Education and the National Languages in Mali*.

Sluka, J.A. (2007) 'Part IV Introduction' in: A.C.G.M. Robben & J.A. Sluka (eds.) *Ethnographic Fieldwork: An Anthropological Reader* Malden MA, Blackwell: 177-182.

Trudell, B. (2007) 'Local community perspectives and language of education in sub-Saharan African communities.' *International Journal of Educational Development* 27,5: 552-563.

Varnham, S., Squelch, J. (2008) 'Rights, responsibilities and regulation - the three Rs of education: a consideration of the state's control over parental choice in education.' *Education and the Law* 20,3: 193-209.

deWalt, K.M., deWalt, B.R. (2002) *Participant Observation, A Guide for Fieldworkers*. Californië: AltaMira Press.

Weyer, F. (2009) 'Non-formal education, out-of-school learning needs and employment opportunities: evidence from Mali.' *Compare*, 39,2: 249-262.

Websites:

<http://www.un.org/millenniumgoals/education.shtml>: Target 2.A.

<http://encyclopedia.jrank.org>: Religion and racialization in French colonial Africa.

<http://www.afrik.com/article24691.html>: Mali, l'université de Ségou a ouvert ses portes.

Bijlage: Samenvatting in het Frans

Le résultat de mes recherches sur le choix de l'éducation et sur l'existence de styles culturels à Bamako au Mali, montre que les parents ont la tendance d'envoyer leurs enfants à l'école pour suivre le même type de l'éducation que celui qu'eux-mêmes ont suivi, ou seulement le père ou la mère. Dans une certaine mesure c'est une caractéristique de la classe moyenne, quand il y a plus d'argent c'est possible de passer cet argent à des formes d'enseignement supérieur de qualité dans l'éducation. La liberté des parents semble à première vue illimitée mais quand des marabouts n'indiquent pas d'autre choix que d'avoir au moins un enfant de la famille à l'éducation islamique à envoyer parce qu'ils ne seraient autrement pas un bon musulman serait montrer qu'il y a certaines attentes existent à la société qui peut causer des dilemmes.

Deux styles culturels que j'ai rencontrés à Bamako, au mode de vie de la 'localists' et 'cosmopolitain' (Ferguson 1999). Les informateurs qui ont migré à la capitale plus tard dans leurs vies, ce qui semble les styles le plus divers, par opposition à des informateurs qui ont vécu la majeure part de leurs vies à Bamako. C'est parce qu'ils n'ont aucune expérience de la vie dans les villages et ils ne se sentent pas la nécessité de se comporter selon les normes qui poursuit un style de vie cosmopolitain, mais aussi ils ne se sentent pas la nécessité de se comporter pour certaines traditions ou des valeurs qui sont important pour les localists. Par conséquent, il semble dans mes recherches que les migrants d'un village ont valeurs aberrantes que les informateurs qui ont vécu leurs vies à Bamako.